

Национален Център за Териториално Развитие – ЕАД
София, 1000, ул. “Алабин” 16-20, тел. 980 0308 факс 980 0312

***ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ
НА
ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ***

2005 Г., ГР. СОФИЯ

Съдържание:

УВОД.....	1
АНАЛИТИЧНА ЧАСТ.....	4
1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБЩИНАТА	4
1.1 ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ И РЕСУРСИ.....	4
1.2 БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ И ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ.....	8
1.3 КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО	10
1.3.1 <i>Археологически и исторически обекти</i>	10
1.3.2 <i>Религиозни обекти</i>	11
2. ДЕМОГРАФСКО И СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ	11
2.1 ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ	11
2.2 ИКОНОМИЧЕСКА АКТИВНОСТ	15
2.2.1 <i>Заетост</i>	15
2.2.2 <i>Безработица</i>	15
2.3 ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНФРАСТРУКТУРА.....	17
2.3.1 <i>Предучилищно образование</i>	17
2.3.2 <i>Училищно образование</i>	17
2.3.3 <i>Висше образование</i>	19
2.4 ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНИ ГРИЖИ.....	19
2.5 КУЛТУРА И СПОРТ	21
2.5.1 <i>Култура</i>	21
2.5.2 <i>Спорт</i>	22
3. ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ	22
3.1 ПРОМИШЛЕНОСТ.....	27
3.1.1 <i>Добивна промишленост</i>	27
3.1.2 <i>Преработваща промишленост</i>	28
3.2 СЕЛСКО СТОПАНСТВО	30
3.2.1 <i>Земеделска характеристика</i>	30
3.2.2 <i>Растениевъдство</i>	31
3.2.3 <i>Животновъдство</i>	32
3.3 ГОРСКО СТОПАНСТВО	33
3.4 ТУРИЗЪМ	34
4. ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА И ОКОЛНА СРЕДА	35
4.1 ТРАНСПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА.....	35
4.1.1 <i>Пътна мрежа</i>	35
4.1.2 <i>Жп инфраструктура</i>	36
4.2 ВОДОСТОПАНСКА ИНФРАСТРУКТУРА	36
4.2.1 <i>Водоснабдяване</i>	36
4.2.2 <i>Канализация</i>	37
4.2.3 <i>Напоителни системи</i>	37
4.3 ТЕЛЕКОМУНИКАЦИИ	37
4.4 ЕНЕРГИЙНА ИНФРАСТРУКТУРА	38
4.4.1 <i>Електроснабдяване</i>	38
4.4.2 <i>Газоснабдяване</i>	39
4.5 ЕКОЛОГИЧЕСКИ УСЛОВИЯ.....	39
4.5.1 <i>Състояние на атмосферния въздух</i>	39
4.5.2 <i>Води</i>	40

4.5.3	<i>Отпадъци</i>	41
4.5.4	<i>Шум</i>	43
5.	УРБАНИСТИЧНО И УСТРОЙСТВЕНО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА	44
5.1	НАСЕЛЕНИ МЕСТА И СЕЛИЩНИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	44
5.2	ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ НА НАСЕЛЕНИТЕ МЕСТА - ОПОРНИ ЦЕНТРОВЕ В СЕЛИЩНАТА МРЕЖА.....	46
5.3	ОСИГУРЕНОСТ С УСТРОЙСТВЕНИ ПЛАНОВЕ.....	47
6.	АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ	48
	СТРАТЕГИЧЕСКА ЧАСТ	54
	ВИЗИЯ	54
	ФАКТОРИ-СТИМУЛИ И ЗАДЪРЖАЩИ ФАКТОРИ ЗА РАЗВИТИЕ.....	55
	ОПРЕДЕЛЯНЕ ВИДА НА СТРАТЕГИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ	56
	ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ВОДЕЩИ ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНАТА	58
	ТРЕТА ЧАСТ: РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПЛАНА ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНАТА...	58
	ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ОБВЪРЗВАНЕ НА МЕРКИТЕ И ПРОЕКТИТЕ ПО ОПРЕДЕЛЕНИТЕ ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНАТА.....	58
	ИЗПЪЛНЕНИЕ, НАБЛЮДЕНИЕ И АКТУАЛИЗАЦИЯ НА ОБЩИНСКИЯ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ	76
	ПРИЛОЖЕНИЯ	
	ПРИЛОЖЕНИЕ 1. ИНДИКАТИВНА ФИНАНСОВА ТАБЛИЦА	1
	ПРИЛОЖЕНИЕ 2. ПРИОРИТЕТИ НА СТРУКТУРНИТЕ ФОНДОВЕ НА ЕС ЗА ПЕРИОДА 2007-2013 Г.	16
	ПРИЛОЖЕНИЕ 3. ОСНОВНИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ	20
	ПРИЛОЖЕНИЕ 4. ПЛАН - ПРОГРАМА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО	22

Увод

Общинският план за развитие на община Кърджали е основен инструмент за прилагане на регионалната политика за устойчиво и балансирано развитие на общинско ниво и за ефективното управление на общината.

Основанията за разработването на подобен план са конкретните разпоредби на чл.14 от Закона за регионално развитие, в който се подчертава, че общинският план определя целите и приоритетите на това развитие, както и финансовите ресурси за реализацията му. Съгласно изискванията на Закона, общинските планове за развитие са средносрочни планови документи, изготвяни за период от седем години, като сроковете за тяхното разработване се обвързват с циклите на държавното планиране.

Основното предназначение на този план е да се поставят на планова основа местните инициативи и намерения и да създаде конкретна алтернативна политика, включваща цели, приоритети и мерки за ефективно и целево използване на ресурсите и решаване на приоритетни за общината проблеми и задачи. С това се обосновава стремежът и усилията на ръководството на община Кърджали да използва наличните ресурси и природни дадености по ефективен и ефикасен начин, за да осигури по-висок просперитет и условия за реализация на своето население.

Новите европейски изисквания към разработването на стратегическите документи на регионално развитие включват прилагането на принципите за работата със структурните и предприсъединителните фондове на Европейския съюз, като:

Концентрация - предполагащ насочване на внимание и избора към определен брой цели и приоритети и тяхното реално постигане

Координация - осъществявана в посока на широко междуобщинско сътрудничество и вътрешна координация при осъществяване на местното развитие между различните актьори в общината

Програмиране - създаване и реализиране на конкретна програма за реализация на общинския план за развитие, с участието на самата общинска власт, външни експерти и заинтересовани физически и юридически лица

Партньорство – осигуряване на тясно сътрудничество с всички заинтересовани, което наложи интерактивен подход при разработването на плана.

В неговото изработване основно участие взеха общинската администрация, деконцентрираните държавни служби на територията на общината, Агенция за регионално икономическо развитие – Кърджали, Търговско-промишлена палата – Кърджали, Стопанска камера, Териториалното бюро по труда, Териториалното статистическо бюро, представители на бизнеса и консултанти от Националния център по териториално развитие.

Коя е община Кърджали?

Община Кърджали е разположена в югоизточната част на Република България и попада в обхвата на Южния централен район за планиране. Тя е най - голямата община в Източно Родопския планински масив с територия от 754,7 кв. км, което е 17,9% от територията на област Кърджали и 0,52% от територията на страната. Общината е със 117 населени места, обхванати в 44 кметства.

Град Кърджали се е обособил в естествен административен, търговски, културен и промишлен център не само на общината, но и на Източните Родопи. Застроен по двата бряга на р. Арда, градът се намира на 259 км от София и на 90 км от Пловдив, като

транспортните връзки се осъществяват чрез жп. и автомобилен транспорт. Най-близкият ГКПП “Капитан Андреево” е на 132 км. от града и свързва България с Република Турция и Република Гърция, .предстои откриването на ГКПП “Маказа”, през който разстоянието до Гърция е 57 км.

Населението на община Кърджали е 69274 д. /2003 г/, като 65% от него е концентрирано в града. Това показва, че в общината има добре развита мрежа от селски населени места /относителният дял на градското население “степен на урбанизация” в страната е 69%/. Специфичен белег е дисперсия характер на селищната мрежа - преобладаващата група от 70 села е с население под 200 жители и само в 19 села от тях има над 100 човека, което определя социално-икономическия облик на общината.

В града от години са насочвани значителни по размер инвестиции за изграждането на предприятия, дружества и фирми, работещи в цветната металургия, машиностроенето, текстилната и трикотажна промишленост, дървообработваща и мебелна промишленост, добивна и обработваща промишленост /на нерудни изкопаеми/, минно-обогатителна промишленост, строителство и строителни материали, електроника, хранително - вкусова промишленост. Дружествата са със сравнително съвременно оборудване, и в тях работят високо квалифицирани специалисти.

От друга страна, прекомернатата концентрация на стопанските дейности /индустрия и услуги/ в града, пренебрегвайки демографския потенциал на селата е довела до силна зависимост от тютюна, което заедно с ниската степен на образование, не позволява да се отговори на съвременните изисквания на пазара на труда. Отсъствието на поминък, социални услуги и инфраструктура застрашава още 30 села/махали с обезлюдяване в близките 10 години.

Наличието на много природни забележителности и културно-историческо наследство от световна величина, подходящи за развитие на туризъм, все още е неизползван потенциал за развитие, поради липса на подходяща туристическа инфраструктура и навици и умения за предлагане на “завършен туристически продукт”.

Как искат хората да изглежда общината им през 2013 г?

Община Кърджали – административен, културен и туристически център на Източни Родопи, с развита и конкурентноспособна индустрия и жизнен селски райони, независим от моноструктурна специализация в селското стопанство, осигуряващ сигурност, чиста околна среда и висок жизнен стандарт на своите граждани, привличащ младите хора, инвеститори и туристи.

Чрез визията си, общината е очертала ясна картина на очакваното бъдеще. Това предполага огромни усилия за мобилизиране на всички свои ресурси и привличане на външни. Това предполага още подреденост в действията и следване на подходяща стратегия. Основният извод от проведените анализи съдържа експертното мнение, че общината *може и трябва* да приложи “**укрепваща**” стратегия на развитие.

“УКРЕПВАЩАТА” стратегия за развитие на общината предполага:

- **Предприемане на изпреварващи стъпки** в подготовката за сливане с европейските пазари – привлекателни полета за нови инвестиции, маркетингова реклама, информиран и настроен местен бизнес, обединение, въвеждане на стандарти и технологии, предполагащи конкурентноспособност;

- Общината залага на *секторите на растеж* и ги подкрепя с всички възможни средства (позволени от закона, приемливи за гражданите на общината и подкрепени от тях);
- Отчитайки настоящия профил на човешките ресурси, общината стимулира инвестициите в трудоемки производства от леката промишленост, за да стабилизира заетостта, включително и в селските райони;
- Друга алтернатива на развитие на общинската икономика и укрепване на нейната конкурентноспособност е развитие на нови технологични производства за привличане и задържане на високообразовано и висококвалифицирано население;
- Общината подпомага организирането и ефективността на *‘изнесената си икономика’ – гурбетчийството*. Намесва се в повишаването на квалификацията, защитата на труда и репутацията на родопските строители.
- Общината прави стъпки към “изпреварваща децентрализация” – *укрепва капацитета си* за въздействие върху цялостното развитие на общината (ресурси, администрация, партньорства, информация);
- Общината се подготвя отрано за максимално усвояване на средства от структурните фондове на ЕС, създавайки “банка стратегически проекти” (по приложимите за общината приоритети на тези фондове);

Прилагането на такава стратегия предполага изграждането на жизнен икономически комплекс и достатъчно приходи за ре-инвестиране в хората и жизнената им среда. Затова

Основната стратегическа цел на развитието на общината в периода до 2013 г. е:

ДА ПОСТИГНЕ СТАБИЛНИ ТЕМПОВЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И НОВИ, ПОВИСОКИ СТАНДАРТИ НА ЖИЗНЕНАТА СРЕДА.

Реализацията на основната цел е невъзможна без конкретизация на няколко нива – приоритетни сектори, цели към развитието на тези сектори, мерки/програми към всяка от целите и накрая, конкретни проекти или проектни идеи за прилагане на всяка от мерките.

На тази основа, ***основните приоритети на плана за развитие на общината са:***

- Развитие на конкурентноспособна и динамична местна икономика, реализираща местните потенциали и сравнителни предимства.
- Изграждане на качествена жизнена среда и повишаване на привлекателността на общината за инвестиции и местоживееене.
- Отваряне на общината към страната и света: използване на геостратегическото положение на общината за развитие на туризъм и трансгранично сътрудничество.
- Постигане на териториален баланс в развитието на общината, въвеждане и прилагане на алтернативно земеделие.
- Укрепване на институционалния капацитет на местно ниво за подобряване процеса на управление и усвояване на средства от структурните фондове и кохезионния фонд на ЕС.

Планът завършва с финансова таблица, механизми и инструменти за реализация на проектите.

Независимо от факта че планът за развитие е продукт на съвместните усилия на експерти и общинската администрация, отговорността и задължението за неговата реализация е на общинския съвет, кмета и администрацията. Това поставя високи изисквания пред общинското ръководство от една страна, а от друга изисква прилагането на различни механизми за партньорство с всички актьори и заинтересовани лица. В това отношение местната власт има интерес и необходимост от многостранни контакти при реализацията на разнообразните по своя характер намерения и конкретни инициативи.

Аналитична част

1.Обща характеристика на общината

1.1 Природни условия и ресурси

Релеф

Районът на общината в геоморфоложко отношение е много разнообразен и се характеризира със силно изразена разчлененост. Билата са заоблени с полегати до стръмни склонове, като в районите на язовирите “Кърджали” и “Студен кладенец” склоновете са много стръмни. Теренът е силно пресечен, което се обуславя от гъсто развитата хидрографска мрежа. Главното било в района е вододелното било между водосборите на р.Арда (яз.”Кърджали” и яз.”Студен кладенец”) и р. Марица. В южна посока от главното било се спускат няколко заоблени била, на места разлати, но със стръмни и урвисти склонове, прорязани с множество долове.

Полезни изкопаеми

Голямо богатство в района на общината са находищата на нерудни минерални суровини. Огромни са залежите на *перлит, бентонит и зеолити*, при това се намират на малка дълбочина. Бентонитите имат над 50 вида приложения, зеолитите също се използват за най-различни цели, но отсъствието на пазар за тези полезни изкопаеми пречи на интензивното им добиване.

Разкрити са следните находища на нерудни минерални суровини:

Находище Доброволец-Пропаст – най-голямото в страната, разположено в землището на с. Пропаст. Запасите му са 40 млн.т. и е практически неизчерпаемо. Характеризира с благоприятни минно-технически условия, което дава възможност за осъществяване на открит добив.

Находище на бяла бентонитова глина “Енчец” – разработва се по открит, безвзривен начин с помощта на багер. В находището не се предвижда рекултивация на нарушени терени в контура на кариерата, тъй като добивните материали от разкривките не са подходящи за рекултивация.

Близко до гр.Кърджали се намира и *находището на перлит*.

Находище на зеолит “Бели брези” – в землището на с. Седловина. То е практически неизчерпаемо и подобно на бентонита се добива по открит начин. В същото землище се намира и едно от най-богатите в България *находища на трас*, който е основната суровина за производство на цимент.

Находище на зеолит “Бели пласт” – разработва се по открит начин.

В общината се намират и находища на *фелдшпат, креда, слюда, варовик, пясък, чакъл и др.*; все още неразработени са огромните залежи на качествен *мрамор* и облицовъчни материали, като *гнайс, туфи и варовици*. Разкриването на тези производства може да се счита за приоритет в добивния сектор на икономиката на общината.

Климат

Климатът е преходно-средиземноморски, сравнително мека зима и горещо лято. Върху климата оказват влияние и построените по река Арда три големи язовира, два от които са на територията на община Кърджали – “Кърджали” и “Студен кладенец”.

Минималните температури през зимните месеци са сравнително високи. Средната зимна температура е около 0°C, а през лятото – 24°C. Лятото е слънчево и горещо, като максималните температури достигат до 40°C. Средната годишна температура се движи в границите 11-13 градуса. Годишната температурна сума е около 4 000 градуса. Южното положение на общината определя сравнително голямата продължителност на слънчевото греене, чиято средна годишна продължителност надхвърля 2250 часа.

Валежите, главно от дъжд, са под средните за страната. През есенно-зимния период под влияние на средиземноморските циклони падат едни от най-големите валежи. Наблюдават се два максимума: зимен – ноември, декември, януари; пролетен – май, юни, юли и един минимум – август, септември. Годишната сума на валежите е около 600 литра/кв.м.

За района на общината преобладават северните, североизточните и южните ветрове. Районът се отличава със сравнително малка скорост на вятъра – около 60-70% от случаите са със скорост 0-1 м/сек. Независимо от това през отделни периоди от време, особено през пролетния сезон се наблюдават и ветрове със скорост 15-20 м/сек. Често това са силни и поривисти южни ветрове с фьонов характер. Средно през 1-2 дни през годината могат да се наблюдават и ветрове със скорост 30 м/сек.

Почви

Почвеното разнообразие в района се обуславя преди всичко от разнообразието на релефа, растителността, почвообразуващите основни скали и специфичните климатични условия със средиземноморско влияние.

В *земеделските територии* според бонитета от категоризацията преобладават почви от 6-та до 10-та категория, със средно продуктивни възможности до лоши и непригодни за земеделско ползване. Почвите, които притежават добри до средни продуктивни възможности, заемат твърде ограничени площи.

От гледна точка на агроекологичното райониране на страната, почвите попадат в пета група - лоши до средни земи - добри за отглеждане на тютюн.

На територията на *горския фонд* преобладават канелените горски излужени почви, следвани от кафявите горски (светла, преходна, тъмна), хумусно-карбонатни, алувиални, алувиално-ливадни и алувиално-делувиални почви.

Ерозия

Почвите в района са повлияни от водна и ветрова ерозия. В миналото тук са действали големи по мащаби поройни и ерозионни процеси, но е проведена мащабна дейност за залесяване като изкуствено са създадени над 250 000 дка гори. Във водосборите на язовирите “Студен кладенец” и “Кърджали” са построени различни технически и противоерозионни съоръжения, с което са стабилизирани леглата и бреговете на по-голяма част от поройните водни течения в района. За борба с ровинната ерозия са построени хиляди куб. м. каменни прагчета и други дребни технико-укрепителни съоръжения.

Въпреки огромните по мащаб противоерозионни залесявания и противоерозионни съоръжения, все още съществуват неукрепени поройни течения. Върху земеделските земи, разположени върху терени с по-голям наклон действа площна ерозия, което налага непрекъснатата противоерозионна дейност.

Водни ресурси

Водните ресурси на територията на общината са значителни. Територията ѝ се отводнява от *р. Арда, притоците ѝ Върбица, Боровица и Перперек*. Речната мрежа се характеризира с висок воден стоеж през пролетта при топенето на снеговете и пролетно-летните дъждове. За притоците са характерни внезапни, поройни прииждания, които в някои случаи придобиват стихийен характер. Причина за това са интензивният характер на валежите, чиито извалявания достигат до 100 мм за едно денонощие и бързото разтопяване на снежната покривка.

Водосборът на р. Арда преди гр. Кърджали обхваща високопланинския релеф на Западни Родопи. По поречието на реката на територията на общината са изградени два язовира - яз. "Кърджали" със залята площ 16 кв. км. и максимален завирен обем 532 млн. куб. м. и яз. "Студен кладенец" със залята площ 25 кв. км. и максимален завирен обем 489 млн. куб. м. Основното им предназначение е регулирането на големия и силнопроменлив отток на р. Арда по сезони, като водните ресурси са предназначени за енергодобив и напояване.

През летния период (юли-септември) се чувства сериозен недостиг на вода за поливане на селскостопанските култури и най-вече за поливане на тютюна и зеленчуковите култури.

На територията на общината няма известни източници на *минерални води*, използвани за лечебни или други цели. Липсват *естествени езера*.

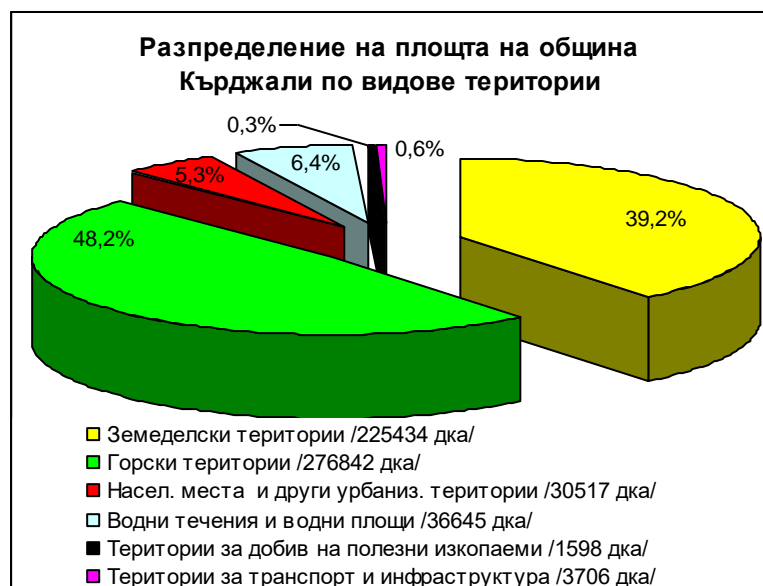
Поземлени ресурси

Поземлените ресурси са важна предпоставка за развитието на селското и горското стопанство, туризма и рекреацията.

Общата площ на територията на община Кърджали е 574742 дка¹, като почти половината от нея са горски територии, а земеделските са около 40%.

Земеделските територии заемат общо 225434 дка, като относителният им дял е по-нисък от средния за страната (58,7%). Потенциалите на земеделските земи се оценяват като предпоставка за приоритетите в развитието на общината, един от които е свързан с формирането на модерен аграрен сектор.

Обработваемата земя в

¹ **Източник:** Агенция по кадастъра към Министерството на регионалното развитие и благоустройството, "Баланс на територията на община Кърджали по землища към 31.12.2000 година"

зеделските територии² е с обща площ 119980 дка. Най-голям дял заемат нивите – 107977 дка (90,0% от обработваемите земи). Трайните насаждения заемат 4297 дка площ (3,6%), ливадите - 2885 дка (2,4%) и други обработваеми земи – 4821 дка (4,0%).

Изградени са 16091 дка поливни площи от държавни водоизточници /язовири/, чрез помпено подаване на водата и напояване главно чрез полустационарно дъждуване. Годни за напояване са 12820 дка, а като негодни се отчитат 3271 дка, които са с напълно разрушени и амортизирани хидротехнически съоръжения и напоителни системи. В действителност не се напояват значителна част и от годните за напояване земи.

Земите по § 4 от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи са с обща площ 4825 дка (в т.ч. 4608 дка обработваеми земи), разположени в землищата на 23 населени места (таблица № 3).

Мерите и пасищата заемат площ от 87277 дка, като заедно с обработваемата земя те формират т.н. стопанисвана земя – общо 207474 дка /36,1% от територията на общината/.

Площите на пасищата и естествените ливади, условно наречени “тревни площи”, са сериозен ресурс за развитието на говедовъдството и овцевъдството. Площта им заема 90162 дка /15,7% от територията на общината/ и те са източник за получаване на висококачествен тревен фураж за животните. В последните години голяма част от ливадите и пасищата са изоставени и постепенно се превръщат в пустеещи и обрасли с храстовидна растителност територии. Никой не се грижи за тяхното рационално стопанисване и използване.

Горските територии с площ 276842 дка заемат 48,2% от територията на общината, което е много по-висок % от средния за страната /33,6/. Залесената част от горските територии, заедно с горите, създадени върху земеделски земи е 208320 дка /36,2% от територията на общината/. Този процент определя т.н. “лесистост на територията”, която е по-висока от средната за страната /31,7%/.

Населените места и другите урбанизирани територии заемат 30517 дка площ (5,3% при средно за страната 5,0%).

Водните течения и водните площи, с 36645 дка площ, заемат 6,4% от територията на общината, което е много над средния % за страната / 1,8/.

Териториите за добив на полезни изкопаеми и депа за отпадъци /0,3%/ и териториите за техническа инфраструктура /0,6%/, са с най-малък относителен дял /колкото средните стойности за страната/.

По видове собственост земите се разпределят съответно:

Частна собственост -12,0% от общата територия на общината;

Държавна собственост -58,4% от територията на общината.

---

² Общата площ на обработваемата земя във всички видове територии на общината е 122436 дка. На човек от населението се падат по 1,8 дка обработваема земя, който показател е значително по-нисък от средния за страната – 6,3 дка/ч, за област Кърджали – 3,7 дка/ч, и за Южния централен район за планиране – 5,0 дка/ч. Диференциацията на показателя само за земеделските територии в отделните землища на населените места варира в твърде широки граници, като достига и екстремни стойности. Докато в землището на гр.Кърджали се падат по 0,2 дка/ч обработваема земя, на с.Срединка – 0,3 дка/ч, на с. Опълченско – 0,6 дка/ч и т.н., то в землището на с. Лъвово показателят достига стойност 33,6 дка/ч, на с. Житарник – 48,3 дка/ч, а на с.Майсторово (с един жител) – 740,0 дка/ч. В землищата на две населени места – Звъника и Зорница (без население) обработваемата земя е 643 дка.

Общинска е собствеността върху 3% от територията на общината, която включва ниви, трайни насаждения, мерите и пасищата, както и полските пътища и прокари, част от населените места, язовири, общинската пътна мрежа и др.

В групата “*друга собственост*” – 153653 дка, са включени земеделски земи и по-голямата част от населените места и другите урбанизирани територии, а 25 дка земеделски земи са собственост на *религиозни организации*.

Разпределението на поземлените ресурси по видове територии и вид собственост общо за общината е дадено в таблица № 1 и фиг.1, а разпределението по видове територии според предназначението им и по землища - в таблица № 2.

Една от възможностите за провеждане на целенасочена политика от общината е рационалното използване на земеделските земи, чиято собственост не е възстановена по реда на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи (ЗСПЗЗ) и съгласно този закон те се стопанисват и управляват от общината. След изтичането на 10-годишен срок от влизането в сила на плановете за земеразделяне тези земи стават общинска собственост.

1.2 Биологично разнообразие и защитени територии

Районът на общината е със специфична флора и фауна, с представители на няколко фитогеографски и зоогеографски зони, с редки и изчезващи видове, включени в Червената книга на България, ендемити и реликти и голямо разнообразие от ценни лечебни растения.

В Червената книга на България са включени растенията *Седерфче* (при с.Солище); *Сераделово клеоме* в района на с.Звезделина – едно от най-редките и най-интересни растения в България; *Ромелийски трахелиум* (северно от с.Звезден) – балкански ендемит, среща се много рядко и е едно от най-чудноватите растения на българската флора; красивата *панрат “Венерин косъм”* (по бреговете на “Кьош дере”, в района на с.Резбарци) – това е третото находище за страната.

Други редки видове растения са: ”Биберщайнов мразовец”, Родопски силивряк, Южно лале, Родопска горска майка, Скален лопен, Веленовскиев дебелец, Поречолистен лопен. Повсеместно се срещат ценни лечебни растения – беладона, риган, мащерка и др.

В общината се наблюдава намаляване на биологичното разнообразие в резултат на антропогенно въздействие. Въпреки обявяването на много растения за защитени и други включени в Червената книга на България, броят им непрекъснато намалява.

В района се срещат две зоогеографски области – Северна и Средиземноморска, което обуславя изключителното разнообразие на животински видове. Наред с типичните северни зоогеографски видове се срещат и средиземноморски – чакал, орфеево коприварче, белочела сврака, червенокръста лястовица и др.

Тук се срещат единствените в света, сляп пещерен бръмбар и паяк (*Centromerus milleri*). Други защитени видове са: каспийска блатна костенурка, змиегущер, змия червейница, смок мишкар, златка, пъстър пор, пъстър мишевиден сънливец.

Особено интересна е орнитофауната в района. По-редки видове птици, срещани тук, са: скално врабче, орфеево коприварче, син скален дрозд. Във високите скали край с.Гняздово гнездят няколко двойки черни щъркели, включени в Червената книга на България в категория застрашени.

От 1992 г. стартира българо-швейцарски проект за опазване на биологичното разнообразие на Източните Родопи. С него се третират мерки за опазване на редки грабливи птици, застрашени от изчезване и гнездящи в района.

Защитени територии

За опазване на биологичното разнообразие в екосистемите в района и на естествените процеси, протичащи в тях, както и на характерни и забележителни обекти на неживата природа и пейзажи, за защитени територии в община Кърджали са обявени:

а) Защитени местности

- “Средна Арда” с площ 420,0 ха в землищата на селата Звезделина и Висока поляна;
- “Юмрук скала” – 346,0 ха, в землището на с.Калоянци;
- “Каменната сватба” край с.Зимзелен с площ 5,0 ха. Това “произведение” на природата представлява скални образувания, оприличени като сватбено шествие;
- “Каменните гъби” – скални образувания край с.Бели пласт на площ от 3,0 ха;
- “Скален прозорец” в землището на с.Крушка с площ 0,2 ха. Това е един великолепен скален мост, висящ във въздуха, подпрян от две колони;
- находище на Венерин косъм, вид много красива папрат, в землището на с.Резбарци.

б) Природни забележителности

- “Скални гъби” с площ 5,0 ха , в землището на с.Зимзелен;
- водопад “Реджеб тарла” в землището на с.Чилик с площ 0,1 ха;
- находище на Родопски силивряк с площ 3,4 ха в землището на с. Прилепци;
- находище на Родопска горска майка, безхлорофилно растение паразит, с площ 1,7 ха в землището на с.Перперек.

Пещери

Пещера “Карангил” - с. Широко поле - образувана във варовикови скали, триетажна, с дълбочина 650м. Обитава се от различни видове прилепи. В пещерата се намира и единствения в света паяк (*Centromerus milleri*).

Пещера “Иниклер” (“*Стремските лабиринти*”) с. Стремци - добре запазени галерии на мини за добив на злато (I-III в.от н.е., римски). Обща дължина 460 м. Галериите са подобни на лабиринт, откъдето идва и името им.

Пещера “Снежинките” - с. Снежинка (под с. Дъждовница) - Седемте пещери се намират под средновековната крепост Хасара. Най-голямата от тях е с дължина 110 м. и излиза до крепостта, като таен вход

Пещера “Тилкин - с. Опълченци - образувана е на скален венец, обща дължина 125 м. Била е обитавана в древността. В пещерата са и единствените находища в света на сляп пещерен бръмбар.

Пещера “Карабекирова” - с. Глухар -образувана е на скален венец над р. Върбица. Пещерата е била обитавана от първобитни хора през неолита.

Пещера “Бръжлянина” - с. Висока поляна -намира се в близост до крепостта” Хисара”. Обитавана от прилепи.

Колектив от учени, еколози е разработил научно аргументирано предложение за създаване на нов природен парк – “*Източни Родопи*” на територията на областите Кърджали и Хасково. Предложената за природен парк площ е с изключително високо биоразнообразие и множество различни сравнително добре запазени природосъобразни форми на поминък, с възможности за засилване на участието им в местната икономика.

1.3 Културно-историческо наследство

1.3.1 Археологически и исторически обекти

Уникални неолитни паметници, антични и средновековни крепости и храмове, археологически обекти и др. са свидетелство за богатото културно-историческо наследство на Източните Родопи. В общината има 53 археологически паметници, от които 11 с национално значение и 42 с местно значение.

През септември 2000 г. в град Кърджали беше открит реставрираният **Средновековен манастирски комплекс “Св. Йоан Предтеча” от 9-10 век – един от духовните бисери на града.** Обектът бе предмет на археологически разкопки в продължение на 14 години. През 1998 г. в църквата е намерена напълно запазена гробница, в която са открити тленните останки на висш духовник със запазени фрагменти от тъкани и атрибути.

Свещеният град “Перперикон” край с. Горна крепост предлага неповторимо съчетание от уникалност в архитектурен, исторически, природен и мултирелигиозен аспект. Грандиозните скални изсичания на невисокия хълм край с. Горна крепост отдавна са привлекли погледа на изследователите. От 2000 г. са започнати мащабни археологически проучвания. Чрез медиите се провокира невероятен интерес към обекта от страната и чужбина. В ход е проект за неговата социализация. Наред с високия научен интерес към комплекса, нарастващите туристически посещения могат да предложат алтернативен по-минък за местното население.

Средновековната крепост “Моняк “ /Мнеакос/ край с. Широко поле се намира на 4 км. източно от Кърджали. Тя е една от най-големите и високо разположени крепости в Родопите, със защитена площ над 50 дка. Външната крепостна стена е изградена от ломени камъни, споени с бял хоросан и следва очертанията на скалния венец. На места е запазена до височина 7,8 м. Входът е от запад, охраняван от две правоъгълни кули. Цитаделата заема най-високата източна част на масива. Тук е бил разположен военен гарнизон, а в крепостта населението от селищата по поречието на р. Арда е намирало убежище по време на военни действия. “Моняк “ е свързана и с похода на кръстоносците от 1206 г.

Тракийската крепост в местността “Телевизионна кула”- с. Иванци се намира на 9 км североизточно от Кърджали. Възвишението е с форма на пресечен конус със стръмни, почти отвесни скални склонове от юг. Горната повърхност, с площ от 5 дка, е почти равна в южната половина, а в северната е с наклон. Крепостната стена е изградена направо върху скалния терен, следващ естествения наклон на възвишението. Крепостта е съществувала през ранно желязната епоха /X – IX в. пр. Хр./.

Средновековната крепост над р. Боровица е интересен паметник на ранно византийската култура. Тук по прекия път от Адрианопол /Одрин/ към Филипопол /Пловдив/ по р. Арда в V в. е изградена укрепена трикорабна базилика, която е била център на една от планинските епископии от диоцеза на Пловдивската митрополия. Църквата е трикорабна, триабсидна. Нейното съществуване е обуславено от интензивния живот в околните селища.

Тракийската и средновековна крепост при с. Вишеград се издигат на характерен връх с отвесно спускащи се към р. Арда скали. По резултатите от археологическите сондажи се предполага, че през Средновековието тук се е намирала резиденцията на управителя на областта Ахридос.

Античните рудници “Стремските лабиринти” се намират в землището между селата Рани лист и Стремци. Много добре са запазени галерии на мини за добив на злато /III-I в.пр. Хр./. Галериите наподобяват лабиринт, откъдето идва и името им.

Съществуват десетки други римски, тракийски и ранно византийски селища, крепости, скални некрополи, скални ниши, надгробни могили, които имат потенциал за развитие и използване.

Уникалното съчетание на културно-исторически и природни забележителности, непознато на друго място в страната, е сериозна предпоставка за развитието на общината.

1.3.2 Религиозни обекти

Енорийски православен храм “Св. Георги Победоносец”, гр. Кърджали – трикорабна, кръстово-куполна църква с вградена камбанария, 20 век - действащ храм.

Енорийски православен храм “Св. Успение Богородично”, гр. Кърджали, кв. Гледка – трикорабна, базилика, 20 век - действащ храм.

Средновековен манастирски комплекс “Св. Йоан Подром”, гр. Кърджали - четириъгълна крепостна стена с пет кули, триабсидна, трикорабна кръстокуполна църква /10-14 век / със запазена частично стенопис. Възстановена църква през 2000 г. - действащ храм.

Мюсюлмански храм – джамия, град Кърджали – храмова сграда, минаре, административно сграда - действащ храм.

Тюрбето на Шахин дедо, с. Соколово - изградено от камъни. Гробът е отбелязан с малки необработени камъни при главата и краката - неподържано място за поклонение.

Тюрбето на Хасан баба покрит гроб на Хасан баба, свят човек за мюсюлманите /сунити и алевити/. Извършва се поклонение за здраве на децата - действащо място за поклонение.

Община Кърджали е синоним на етническа и религиозна толерантност - свидетелство за това са много от паметниците от историята и от съвременното. Тя може да бъде своеобразен модел за съжителство между етносите и пример за подражание на другите Балкански страни.

2. Демографско и социално развитие

2.1 Човешки ресурси

По данни на НСИ **населението** на община Кърджали наброява 69274 д. (2003 г.). През последните 5 г. се наблюдава постепенно намаление на населението на общината. Формиралата се тенденция на демографско намаление е характерна и за област Кърджали, Южния централен район за планиране и страната (табл.1).

Следва да се отбележи, че съществуват значителни различия в общия брой на населението в зависимост от източниците на информация.

Според данни на ГРАО по настоящ адрес числеността на населението на общината е 77732 д. (2004 г.), като разликата в сравнение с данните на НСИ се дължи основно на градското население.

По постоянен адрес (ГРАО) различията са по-съществени (общо население на общината - 118957 д.), дължащи се както на градското, така и на селското население.

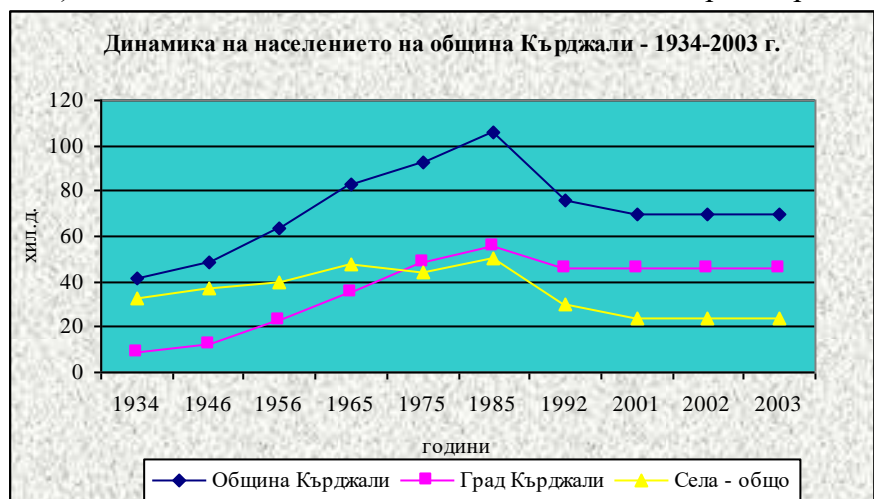
По анкетни данни от кметствата населението им към м. 01.2005 г. възлиза на 26010 д. – сходни с данните за населението на ГРАО по настоящ адрес (25807 д. – 2004 г.) (табл.1.1)

Анализът на демографското развитие на община Кърджали по отношение на про-тичащите процеси и структурите на населението е направен по данни на НСИ, тъй като по другите източници информацията включва само общ брой на населението.

В демографското развитие на центъра на общината - град Кърджали, не се наблюдават големи изменения. За годините 1998-2003 г. броят на населението на града е в границите 45-46 хил.д. За селското население през периода се наблюдава процес на намаление, който напоследък затихва.

Тенденциите в демографското развитие на общината показват, че населението нараства непрекъснато до 80-те години на 20 в. Най-голям е прирастът около средата на изминалия век, след което темпът на нарастване постепенно спада, но запазва положителната си стойност (табл.2 и 2.1). Намаление на населението се наблюдава през периода

1985-1992 г. в резултат на емиграция към Р Турция, като процесът е по-интензивен за селата на общината. За периода между последните две преброявания (1992-2001 г.) намалението на населението е със затихващ интензитет, а в част от населените места се наблюдава нарастване (с постоянен или краткосрочен характер).

Град Кърджали е с тенденция на нарастване на населението до 90-те години на 20 в. След рязко намаление на населението в края на миналия век, от началото на 21 век не се очертават значителни изменения.

Измененията в броя на населението на общината са свързани с неговата **възрастова структура**. За периода 1998-2003 г. се очертава постепенно намаление на броя и дела на лицата под 15 г. (табл.3 и 3.1). Контингентите в трудоспособна възраст намаляват абсолютно, но запазват относителния си дял. Увеличава се броят и делът на възрастното население (на 65 и повече години).

Въпреки тези изменения, община Кърджали се характеризира с благоприятна възрастова структура на населението, което е важно условие за неговото възпроизводство в перспектива. През 2003 г. съотношението между трите ос-

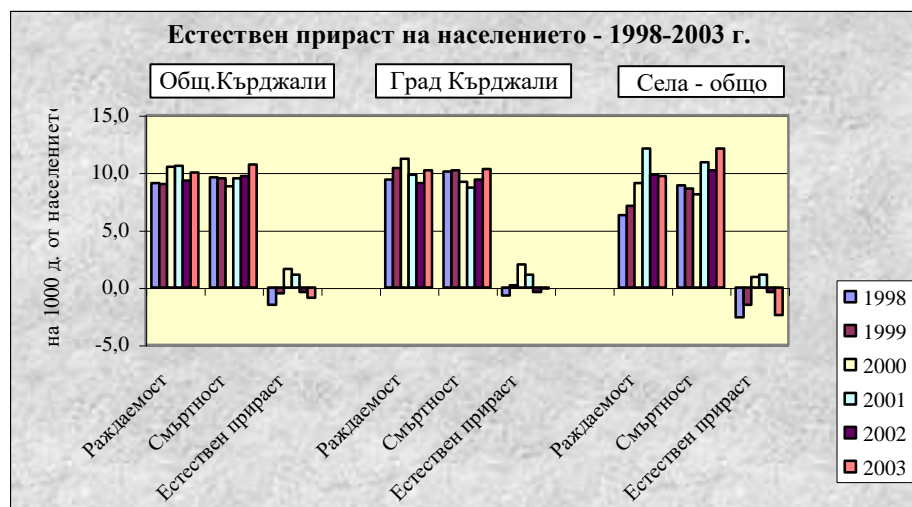

новни възрастови групи (0-14 г.: 15-64 г.: 65 и повече) за община Кърджали е съответно 16,1: 70,7: 13,1%, което показва че дялът на младите генерации е по-висок от този на възрастното население. Населението в трудоспособна възраст е от съществено значение за трудовия потенциал на общината. От фиг.2 се вижда, че контингентите в трудоспособна възраст са с висок дял, което е благоприятен фактор за социално-икономическото развитие на общината. По населени места се наблюдават някои различия в структурата на населението по възрастови групи. Със сравнително по-неблагоприятна структура са част от много малките населени места с население под 100 д., докато центровете на кметства и населените места в близост до град Кърджали се характеризират с нормална структура и съотношение между отделните възрастови групи.

Фертилните контингенти в общината са с висок дял (26,7% за 2003 г.) и са предпоставка за разширено възпроизводство. За периода 1998-2003 г. техният брой намалява от 21,5 хил.д. на 18,5 хил.д. /500 д. средногодишно/, в резултат предимно на миграции. Независимо от това намаление, числеността и структурата на фертилните контингенти са потенциал за положителното възпроизводство на населението в общината.

Структурата на населението по пол за общ. Кърджали е сходна с тази на областта и страната. На 100 мъже се падат 105 жени (средно за страната 106). За град Кърджали стойността на показателя е 108 жени на 100 мъже, а за селата в общината – 99 (табл.3.1). За разглеждания период не са настъпили съществени изменения в тази демографска структура.

Естественото движение е един от основните компоненти, оказващи влияние на динамиката на населението и неговата структура по възраст. През 2003 г. в община Кърджали са родени 697 деца (табл.8). За последните години броят на родените варира в диапазона 600-800 деца. *Коефициентът на раждаемост* (живородени деца на 1000 д. от населението) през 2003 г. е 10,0‰ (табл. 8.1). Няма големи различия в раждаемостта по местоживееене и тенденцията в развитието показва запазване на нейните стойности. *Смъртността* е с близки до раждаемостта стойности. През 2003 г. в общината са умрели 758 д. или 10,9 на 1000 д. от населението. В сравнение с предходните години не се наблюдават изменения в общата смъртност на населението. Коефициентът на смъртност е по-висок при селското население (12,1‰ за 2003 г.), отколкото при градското (10,3‰). *Детската смъртност* в общ. Кърджали се характеризира с колебливост. През 2003 г. коефициентът на детска смъртност е 17,3‰ – над средния за страната (12,3‰), като е по-висок в селата на общината.

Естественият прираст зависи от равнищата на раждаемостта и смъртността. Прирастът в община Кърджали през последните години се движи в диапазона +/- 1,5‰. През 2003 г. неговата стойност е -0,9‰ (фиг.3). В град Кърджали естественият прираст е -0,1‰, а в

селата на общината - $-2,6\%$. За областта коефициентът на естествен прираст е сходен с този за общината. На национално ниво (средно за страната) прирастът на населението е с много по-неблагоприятни характеристики (табл.8.1).

През 2003 г. в общината са осъществени 1039 заселвания и 1398 изселвания. *Механичният прираст* е отрицателен (359 д.) (табл.5). В сравнение с предходни години механичното движение на населението на общината е по-слабо изразено.

Важна характеристика на населението е **образователното равнище**. За периода между последните две преброявания (1992-2001 г.) е налице абсолютно и относително нарастване на лицата с висше, полувисше и средно образование в общината (фиг. 4). Наблюдаваната тенденция на нарастване на високообразованите лица е най-ясно изразена при населението с висше и средно образование.

Преобладаващата част от лицата с високо образователно равнище са в центъра на общината/и областта – гр. Кърджали. В селата най-голям е дялът на населението с основно образование. Неграмотните лица се увеличават незначително (от 362 д. през 1992 г. на 392 д. през 2001 г.) (табл.4). Образователното равнище на населението на община Кърджали е по-ниско от средните относителни стойности за страната, но по-високо от средните стойности за областта. Населението с високо образователно равнище е съсредоточено в град Кърджали, където възможностите за намиране на работа, получаване на образование и условията на живот са по-добри в сравнение с останалите населени места в общината.

Разпределението на населението на общ. Кърджали по **етнически групи** по данни от преброяванията показва, че от българската етническа група се самоопределя 43,3% от общото население на общината (2001 г.), от турската етническа група - 54,7%, от ромската – 0,6%. За периода 1992-2001 г. се наблюдава абсолютно намаление на населението на всички етноси (табл.6). Основните **вероизповедания** са мюсюлманското и източно-православното християнство (табл.7).

Демографските проблеми на община Кърджали са свързани с цялостното ѝ социално-икономическо развитие. Характерни за общината са миграцията на общото население и по-ниското образователно равнище на селското население.

Тенденциите в развитието на населението са: стабилизиране на общия брой, повишаване на образователното равнище, формиране на благоприятен възпроизводствен потенциал.

2.2 Икономическа активност

Икономически активните лица³ в общината са 34734 д. (2004 г.). Коефициентът на икономическа активност (съотношение между икономически активните лица и населението на 15 и повече навършени години) за община Кърджали е 58,5%, по-висок от средния за страната (53,8%), Южния централен район за планиране (53,9%) и област Кърджали (48,5%). Възрастовата структура на населението оказва голямо влияние върху изменението на броя и дела на икономически активното население.

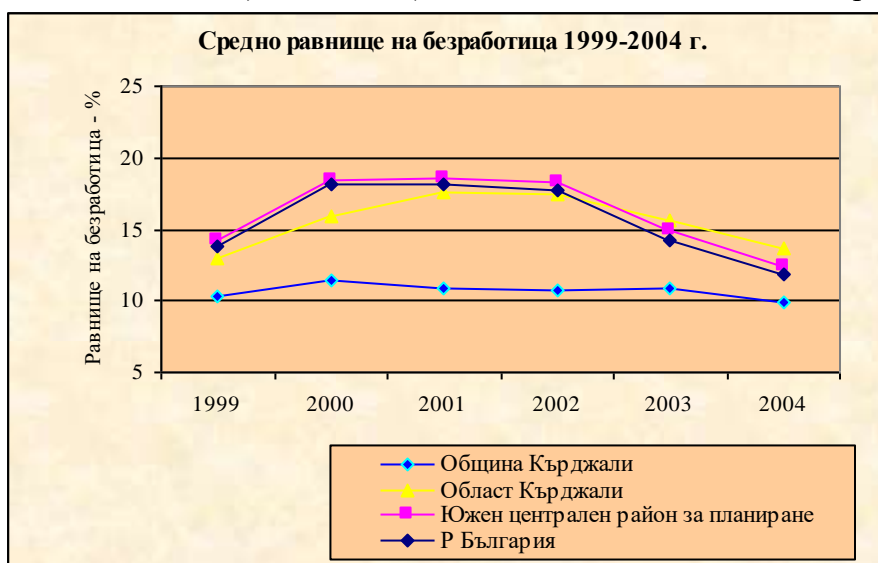
2.2.1 Заетост

Работната сила на община Кърджали през 2003 г. наброява 21,7 хил.д. (заети и безработни). Коефициентът на заетост (съотношение между броя на заетите лица и населението на 15 и повече навършени години) е 37,4%. За сравнение коефициентът на заетост за страната е 40,3%, за Южния централен район за планиране – 40,0%. Заетостта на населението от общината се формира главно от нейния център. Наетите лица през 2003 г. съставляват 32821 д.⁴

През последните 5 години броят наетите лица не се изменя съществено. Наблюдава се намаление на наетите в първичния сектор и увеличение във вторичния сектор на икономиката. Наетите в третичния сектор бележат намаление през първите три години на периода, последван от постепенно увеличение през 2002-2003 г.

2.2.2 Безработица

Динамиката в средногодишното равнище на безработицата за периода 1999-2004 г. на общината показва неравномерност. За 1999–2000 г. равнището на безработицата нараства от 10,26% на 11,47%. За 2002-2003 г. нивото на безработица се запазва около 10,85%. Към 30.11.2004 г. безработицата в общината е 9,91%. В сравнение със средното равнище на безработица за страната и областта, в община Кърджали то е по-ниско в продължение на целия петгодишен период. Регистрираните безработни в общината през 2004 г. (30.11) са 3441. Делът на младите хора (до 29 г.) е 26,4%, (по-висок от средната стойност на показателя за областта – 21,7% и близък до този за страната – 26,0%). Продължително безработните лица (с регистрация над 1 година) са 48,7% (58,0% за областта, 53,8% за страната). Делът на безработните жени е по-висок от този на мъжете (59,6% от безработните лица са жени). 6,4% от всички безработни в общината са с висше образование. С ниско образователно равнище са близо 2/3 (65,0%) от всички безработни в общината. Високият дял на безработните с основно и по-ниско образование до

³ Данни на Агенцията на заетостта

⁴ Наетите лица са част (около 85%) от заетите. Към заетите лица се включват и самонаетите лица.

голяма степен съвпада с този на безработните без квалификация (68,8%), на които възможностите за намиране на работа са по-ограничени. Високата безработица сред лицата със средно образование (28,6% от всички безработни) се обуславя предимно от реструктурирането на икономическите дейности. Броят на безработните за едно свободно работно място в общината е 13 (колкото средното за страната – 13 и сходно с това за областта – 14).

Проблемите на заетостта и безработицата в община Кърджали са: ниска заетост на населението (под средното равнище за страната и Южния централен район за планиране), намаляване заетите лица в първичния сектор на икономиката, висока безработица.

Тенденциите в развитието на заетостта и безработицата не показват съществени изменения през последните години. Наблюдава се запазване броя на заетите лица и равнището на безработица.

Отговорите на направената **анкета** за проучване на безработните лица в общината от различни възрастови групи, пол, образование, етноси, дават представа за икономическата активност и нагласата на хората за бъдещото развитие на общината:

- По-голяма част от анкетираните - 2/3 са продължително безработни – с регистрация над 1 година.
- Основна причина за оставане без работа за близо половината от анкетираните (48%) е реструктуриране или закриване на предприятието, за 20% - срочен трудов договор, за **28% - по собствено желание**, за 4% - други причини; 52% от анкетираните са работили по постоянен договор, а останалите – по временен.
- На въпроса преминали ли са курс на обучение през последните 3 години, 88% от анкетираните отговарят, че не са били включени.
- 2/3 от анкетираните желаят да се включат в обучителни курсове. Най-голям интерес представляват курсовете за придобиване умения за работа с компютър. Други курсове, но със значително по-малък интерес към тях, са езиковото обучение, счетоводни, бизнес-администрация и др.
- За 48% от анкетираните основен начин за промяна на живота им е намиране на работа, за 16% - повишаване на образованието, за 16% - преместване в по-голям град, за 8% - емиграция, за 12% - започване на самостоятелен бизнес.
- Основните начини за намиране на работа според анкетираните са чрез: Бюрото по труда, приятели и роднини и на трето място чрез лични посещения във фирми.
- Основна услуга, която анкетираните безработни са ползвали от Бюрото по труда е информация за свободни работни места. Малка част от анкетираните са ползвали и други услуги – обучителни курсове, участие в програма за временна заетост, подкрепа, свързана със започване на собствен бизнес.
- Минималното месечно възнаграждение, за което биха започнали работа по-голяма част от анкетираните безработни, е под 300 лв.
- В търсене на нова перспектива за заетост 40% от анкетираните са обмисляли възможността да напуснат общината, 40% - не са потенциални мигранти, 20% не са отговорили на въпроса.
- Очакванията на 40% от анкетираните за икономиката на общината са, че няма да се промени в следващите 5 години, 32% не могат да преценят, 16% считат, че

ще се влоши и 12% смятат, че икономиката ще се подобри през следващите 5 години.

- При стартиране на собствен бизнес 36% от безработните биха се насочили към търговия, 20% - към животновъдство, 16% - към туризма, останалите – към икономическите дейности – услуги, промишленост, земеделие.
- Най-перспективни сектори за развитие на икономиката на общината анкетираните безработни посочват: търговията (28% от анкетираните), промишлеността (24%), туризма (20%), животновъдството (16%). Останалите 12% от анкетираните посочват услугите, строителството и земеделието.
- Основна причина, поради която не могат да започнат собствен бизнес анкетираните безработни, е липсата на финансови средства за създаване на фирма. Част от анкетираните (28%) посочват като причина и липсата на познания и опит.
- Основен критерий за стартиране на собствен бизнес според 64% от анкетираните е равнището на необходимия стартов капитал и наличие на ресурси. Според 24% от анкетираните основен критерий е търсенето на даден продукт или услуга, т.е. възможността за реализация. 8% от анкетираните безработни посочват като критерий за започване на бизнес наличието на предишен опит.

2.3 Образователна инфраструктура

Община Кърджали разполага с достатъчна мрежа от учебни заведения, с оптимална за досегашните потребности структура за общо образование, професионална подготовка и получаване на висша образователна степен.

2.3.1 Предучилищно образование

В общината има 50 детски градини, от които 24 целодневни (ЦДГ) и 26 полудневни (ПДГ). Въпреки намалението на деца в предучилищна възраст, броят на функциониращите детски градини се запазва. За разлика от националната тенденция към намаляване, броят на децата в тези заведения се увеличава, като нарастването през 2005 г. спрямо 2001 г. е 14,6%. Образователното ниво на детските учителки е високо /90 % в града са с висше образование; 90 % в селата са с полувисше образование/.

Физическото състояние на фонда по експертна оценка е задоволително, като само 5 се нуждаят от основен ремонт.

2.3.2 Училищно образование

През учебната 2004/5 г. в общината функционират общо 41 училища. Общински са 33 училища, от които 1 начално, 26 основни, 5 средни общообразователни и 1 езикова гимназия. Държавни са 8 училища, от които 7 професионални гимназии и 1 специално училище - интернат. Коефициентите на записване за начално (100%) и основно образование (98 %) са изключително високи. Административната мярка (детски надбавки срещу удостоверение от училище) очевидно е дала резултат, но едва ли е решила същностни проблеми – пределна бедност, риск и неудобства при транспортиране от села без училище.

Общински училища

Общински училища през 2005 г. година са 33 - в тях учат 8360 ученици, като намалението спрямо 2001 г. е 6.1 %. Тревожно е намалението на учениците в началните класове на обучение с 19.8 %. Намалението на учениците в V-VIII клас е с 4.3 %, докато в IX-

ХІІ клас се регистрира увеличение с 19.0 %. Таблицата по-долу показва изменението на учащите за периода 2001-2005 г.:

	2001/2002 г.	2004/2005 г.	индекс 2005/2001 г.
Общо	8899	8360	93.9
I – IV клас	3573	2866	80.2
V- VIII клас	3658	3501	95.7
IX-ХІІ клас	1668	1993	119.0

Източник: НСИ и Об.с. Кърджали

Преподавателите в по-голямата си част са с висше образование. Чуждоезиковото обучение е широко застъпено, като 91.8 % от учениците изучават по 1 чужд език и 70.8 % изучават 2 чужди езика. Материалната база осигурява възможност за нормален учебен процес, но има нужда от подобряване. Проблеми има в обучението по информатика, оборудвани са 8 кабинета по информатика със 135 компютъра /само в град Кърджали/, които са крайно недостатъчни.

Състояние на сградите

Физическото състояние на сградните фондове в преобладаващите случаи е добро. Има нужда от основен ремонт на 8 училища. Шанс за намаляване на експлоатационните разходи особено за отопление дават провизиите на новия Закон за енергийна ефективност с преференциални кредити за топлинно саниране. Затворените селски училища се рушат в очакване на инициативи за нови функции. Отдых, туризъм, социални дейности, чисти производства - това са част от възможните/желаните дейности, които биха могли да се настанят във все още годната база на закритите училища.

Ролята на общината

През 2001г. в общинска администрация е изграден консултативен съвет по образованието, който в теоретичен и научен план разработва конкретни проблеми за оптимизиране на училищната мрежа, педагогическото взаимодействие между училището и семейството и функционирането на училищните настоятелства.

През 2005г. консултативният съвет по образование се преобразува в обществен съвет по образование, като основната цел на този тип съвет е по-широко и активно гражданско участие в сферата на образованието.

През 2004г. е изграден обществен съвет по интегрирано образование, чиято цел е да се даде равен достъп до образованието и обучението на всички деца от различни етноси.

Работи се активно по подобряване на взаимовръзка и координация на дейностите във веригата: ЦДГ – ПДГ – училище – обслужващо звено – културни институти с цел приобщаване на децата и младите хора към ценностите на гражданското общество.

Държавни училища

Държавните училища са 8, от които 7 професионални гимназии предлагат професионална подготовка в широк диапазон от специалности с преподаване по: икономика, строителство, селско и горско стопанство, машиностроене, електротехника и електроника, машиностроене, туризъм, облекло и дизайн. През 2001 г. в тях са се учили 2341 ученика, докато през 2005 г се учат 2810 /нарастване с 20 %/. Тези училища изпълняват надобщински функции и в тях се учат деца както от съседни общини, така и от общините от Хасковска и Смолянска област. Макар и покриващи икономическите профили на общината, трудно е да се прави оценка за реализуемостта на тези специалности поради отсъствие на

данни. Специалното училище е помощно училище –интернат; в него се учат 100 деца и получават квалификация цветар.

2.3.3 Висше образование

Филиалът на Пловдивския университет “Паисий Хилендарски” в гр. Кърджали е наследник на Полувисшия педагогически институт “Любен Каравелов”, открит през 1960 г. Тук се подготвят учители по хибридни специалности – Български език и чужд език (английски, немски, френски, руски, турски); Български език и история; История и география; Физика и математика; Биология и химия; Предучилищна и начална училищна педагогика, Теология и Туркология. Дублетният характер на специалностите дава възможност за по-широка реализация на младите учители.

Филиалът дава квалификация на възпитаниците си и по допълнителни специализации – музика, изобразително изкуство, труд и техника и физическо възпитание.

От 2004/2005 г. в Кърджали има филиал на Международния славянски институт – гр. Москва, които приема студенти за дистанционно (задочно) обучение по икономически и педагогически специалности.

Колежът по минно дело – Кърджали е звено в Минно-геоложкия университет “Св. Иван Рилски”, София.

2.4 Здравеопазване и социални грижи

Здравеопазването в общината е осигурено от добре развита мрежа на болнична и доболнична помощ. Статистическата задоволеност към 31.12.2004 г. с болнични легла (127/10000 д.) и лекари (457/ човек) е добра.

Болничната помощ е представена от Многопрофилна болница за активно лечение, разполагаща с 350 легла и 99 лекари, Държавна психиатрична болница с 320 легла и 19 лекари и Областен диспансер по пневмофтизиатрични заболявания с 60 легла и 10 лекари. Всички те изпълняват надобщински функции и обслужват населението от цялата област, дори и от съседни области (Хасковска и Смолянска). Проблемът при болничната помощ е незадоволителното състояние на сградния фонд и невъзможността да се отделят целеви средства за ремонти.

Доболничното обслужване се осъществява от 45 лекарски практики (28 в града и 17 в селата), 39 стоматологични практики, медицински център, стоматологичен център, диагностично-консултативен център и селски лечебно-профилактични заведения. **Проблем е навременното осигуряване на спешна здравна помощ в отдалечените села и тези без лекарски практики.** В допълнение, достъпът до здравни услуги е проблем за голяма група от лица без здравно осигуряване, особено в селата, където голяма част от населението не е здравно осигурено (от 30 до 80 % в отделни селища). Общината не разполага с преки нормативни и финансови инструменти за решаване на тези проблеми, но би трябвало да потърси свои решения.

Другите здравни заведения са кооперация “Хоспис”, Център за спешна медицинска помощ, Регионална инспекция за опазване и контрол на общественото здраве /работи по редица международни и регионални програми/, Регионален център по здравеопазване и ДМСГ, както и детски ясли.

Училищно и детско здравеопазване

Звено “Училищно и детско здравеопазване” обслужва децата и учениците в общо 29 здравни кабинета, в това число 9 кабинета в общински учебни заведения, 11 кабинета в

детски заведения, 1 кабинет в Спортен комплекс “Арпезос” и 1 кабинет в комплекс “Ученически общежития”.

За подобряване на ефективността от работата на медицинските специалисти от звено “Училищно и детско здравеопазване” и качеството на здравното обслужване на децата и учениците е необходимо обновяване на част от амортизираното медицинско оборудване в здравните кабинети и обезпечаване на всички общински училища и детски заведения с минимум едно медицинско лице на здравен кабинет. Налага се и разкриване на четири нови яслени групи в кварталите “Възрожденци”, “Боровец”, “Веселчане” и “Гледка”, както и проучване на възможностите за разкриване на самостоятелна детска ясла в града и млечна кухня. В края на 2003 г. в 8 училища общината е предоставила стоматологични кабинети на стоматолози.

Добри практики

Под егидата на Европейското бюро на Световната здравна организация се развива интервенционна програма СИНДИ за интегрираща профилактика на най-честите хронични инфекциозни заболявания. В тази програма участват 33 европейски страни, в т.ч. и България. През 1996 г. в програма СИНДИ е включена и зона Кърджали като част от националния модел.

Социални грижи

В град Кърджали има един Дом за стари хора с 27 места, в който е разкрит дневен център. Домът не отговаря на нуждите на общината и за целта трябва да се представи проект пред Социално инвестиционния фонд за цялостна реконструкция на сградата.

Алтернативни социални услуги:

В домашен социален патронаж са обхванати 120 души, а в обществена трапезария – 60-70 души. Обществената трапезария, намираща се в кв. “Гледка”, е под егидата на православния храм “Успение Богородично” и се поддържа и финансира чрез доброволни дарения.

Основен проблем, задържащ развитието, увеличаването и разнообразието на социалните услуги на територията на община Кърджали е недостигът на *финансови средства*. Потребителите на социални услуги са в основната си част възрастни хора с ниски доходи или деца и хора с увреждания и в неравностойно положение и не са в състояние да поемат част от разходите на някои нови социални услуги.

Община Кърджали е предоставила сграден фонд на Съюза на инвалидите за изграждане на Център за рехабилитация и социална интеграция на хората с увреждания. Липсата на финансови средства е причина за нереализирането на този проект до настоящия момент. Необходимо е да се ангажират и привличат неправителствени организации, които с добре разработени и защитени проекти биха могли да обезпечат необходимия финансов ресурс от европейските фондове, с което да се създадат реални условия за увеличаване и подобряване на социалните услуги на територията на община Кърджали.

Основни проблеми при здравеопазването се очертават материално техническата база, спешната медицинска помощ и детското здравеопазване.

2.5 Култура и спорт

2.5.1 Култура

На територията на община Кърджали функционират **Драматично кукления театър “Димитър Димов”** /помещава се в две сгради със зрителни зали със 100 и 500 места, материалната база е в добро техническо състояние/ и **Държавен музикално – драматичен театър “Кадрие Литифова”**, помещаващ се в сградата на ДКТ “Димитър Димов”. Театралните институции се радват на почти 100 % посещаемост при представления, което не е характерно за другите общини в страната.

Регионалният исторически музей се помещава в триетажна, специално реконструирана за музейна дейност, сграда на бивше училище. Занимава се с проучване, съхранение и популяризиране на материалната култура на населението в региона. Работи за разкриване, реставрация и консервация на археологически обекти в общината и свързаната с тях научна дейност. С разкриването на големия скален дворец “Перперикон”, музеят ще има първостепенна роля в развитието на културния туризъм в общината и в другите исторически обекти в региона от международно и национално значение.

Общинската художествена галерия “Станка Димитрова” се помещава в самостоятелна двуетажна сграда и разполага в своя фонд с богата колекция от картини на стари и съвременни български художници, а **Общинската библиотека “Н.Й. Вапцаров”** обслужва населението от региона и ръководи методически работата на читалищните библиотеки.

На територията на общината функционират **24 читалища**, като най-значимото и най-старо читалище, основано още през 1913 г., е **читалище Обединение в гр. Кърджали**. През 2000 г. читалището печели конкурса за регионален център за работа по проект “Читалища”, по програма на ООН за развитие на Южна България. От пролетта на 2004 г. читалището става част от Световната програма за обучение по компютърни мрежи и придобива статут на **Регионална CИSКO академия**. В края на януари 2005 г. е връчен сертификат на първите студенти, завършили обучението си по програмата “Мрежова академия” на CИSКO. Значителни успехи в читалищното дело и особено в развитието и популяризирането на фолклорното богатство на турския етнос в общината, бележи **читалище “Ю. Лютви”** в гр. Кърджали. Фолклорният ансамбъл при читалището със своите изяви показва, че е един от най-добрите в страната, доказателство за което са многобройните покани за участие в национални, правителствени и международни прояви.

Общинският център за култура и младежки дейности се помещава в сграда, построена за Дом на културата през 50-те г на миналия век. Разполага със зрителна зала с 330 места, репетиционни и други помещения. Към центъра е включена и сградата на бившия младежки дом.

Културният продукт на културните институции е със широк диапазон на действие и би задоволил и най-взискателен естетически вкус. Добър атестат за това са проведените международни фестивали “Перперикон” и “Балкански турски фолклор” в Кърджали.

Международно културно сътрудничество

Община Кърджали поддържа културни отношения със съседни страни и такива от Европа и Северна Америка. Традиционни са вече връзките с общините от съседна Гърция -Филипи, Пиерион, Суфлу и Комотини, изразяващи се в гостуване на танцови състави, спортни мероприятия и др.

От район Гаази Осман паша в Истанбул, където живеят много изселници от Кърджалийския регион, има декларирано намерение да създадат в град Кърджали филиал на Истанбулския университет със специалности в сферата на светското образование.

От 2005 г. се работи върху вариант CИSКО академията да има обменен модул на обучение България – Турция. Обучението е на английски.

Добра практика е останала от връзките с град Елхард в САЩ – създаден е център за обучение на лица с различни степени на инвалидност по компютърна грамотност, при минимални парични такси, в сградата на читалище “Н.Й. Вапцаров”.

От октомври 2004 г. град Кърджали е побратимен с град Владимир, Русия, като побратимяването ще се изразява не само в културната сфера.

2.5.2 Спорт

В община Кърджали съществуват богати спортни традиции. Спортните обекти и съоръжения - *стадионите “Дружба” и “Горубсо”;* *Комплекс “Арнезос” /свс спортни зали “Арнезос 1” и “Арнезос 2” и открит плувен басейн/, 3 тенис кортове и спортна площадка “Арена Спартак”* са съсредоточени в центъра на общината, с различно състояние на сградния фонд и съоръженията. *Закритата спортна зала за борба в с. Стремци* е в добро състояние за тренировки и състезания след направен основен ремонт през 2004 г.

Като цяло спортните обекти и съоръжения на територията на общината се нуждаят от финансови средства за поддържане и ремонт. За целта са възможни следните варианти:

- ремонтите на спортните обекти и съоръженията да се включат в списъка за ремонти на общинската собственост поетапно;
- част от обектите да се предложат на концесия на подходящи клиенти.

3. Икономическо развитие

Община Кърджали е важен икономически център в Южен централен район и опорен център на областта. През 2003 г. производствено-икономическият комплекс на общината реализира нетни приходи от продажба в размер на 422 853 хил. лв., което е 81 % от приходите на област Кърджали, и ангажира 18 481 наети лица /56.3% от наетите в областта/⁵. Тези цифри показват голямото значение на общината за икономиката на цялата област. Общината произвежда 0.5% от нетните приходи от продажби на страната. Тя попада в групата на средно развитите общини.

⁵ По данни на Териториално статистическо бюро Кърджали

Икономическото развитие на общината, измерено с показателя приходи от продажба на човек, е два пъти по-ниско от средния размер за страната, и с параметри, близки до общините Хасково, Смолян и Рудозем в Южен централен район за планиране.

Секторната структура на наетите лица показва приблизително равен дял на заетостта в индустрията и услугите и много нисък (1%) в селското стопанство, което вероятно е поради слабото използване на наеман труд в аграрния сектор и предимно семейната заетост в отрасъла (повсеместната заетост в тютюнопроизводството). Трябва да се има предвид обаче, че значението на селското стопанство в заетостта е много по-голямо, тъй като голяма част от производителите не са регистрирани по Търговския закон и почти не използва наеман труд. Според някои оценки на общинската администрация над 90% от населението в работоспособна възраст в селата на общината се занимава със селско стопанство.

Преработващата промишленост има водещо място в икономическата структура на общината. Тя е с най-висок дял в нетните приходи от продажба /36% през 2003 г./ и ангажира 39% от всички наети в общината.

На второ място с 25% от нетните приходи от продажба се нарежда отрасъл **“Търговия и ремонт”**, в него са наети 10 % от общо наетите лица. На трето място са **строителството** /7% от нетните приходи и 5% от наетите/ и **транспортът** /5% от наетите/. На следващо място с 6% от приходите се нарежда **добивната промишленост**, като в нея са заети едва 3% от наетите лица.

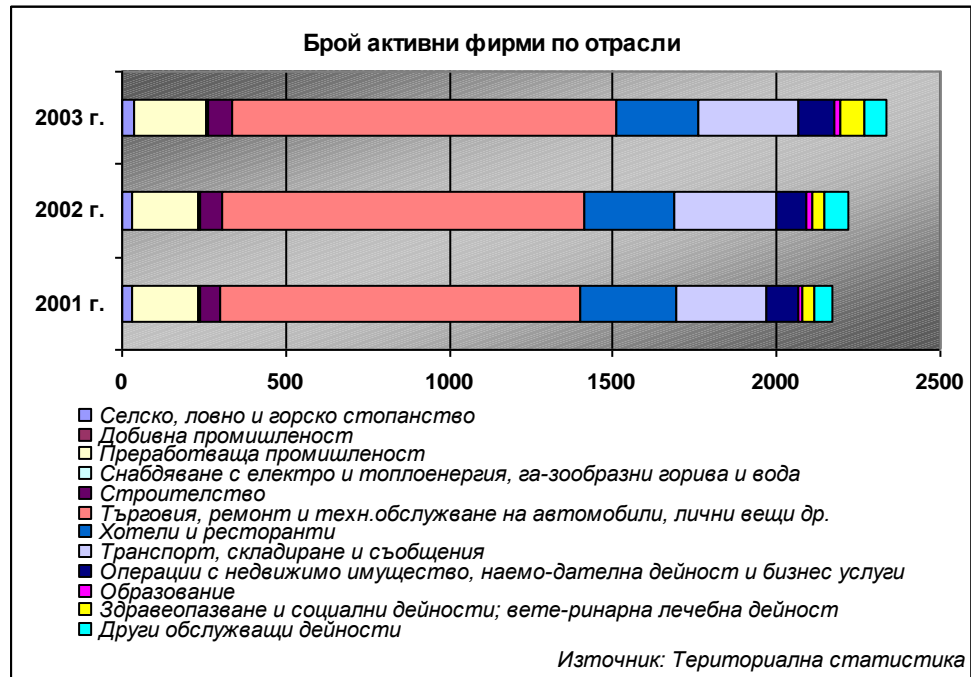
Икономическото развитие на общината се характеризира с различна динамика. След силния спад през 90-те години на миналия век се забелязва слаба тенденция на икономически растеж от 2000 г., различно проявена в отделните отрасли. Най-силно тази тенденция се проявява по отношение на приходите от продажби на отраслите търговия и строителство и най-слабо - при промишлеността.

Характерно за отрасловата структура на общината е натрупването на депресивни отрасли (добивна, текстилна и шивашка промишленост, тютюн и др.), които се характеризират със слаб растеж, дори със спад в определени години в периода 1999-2004 г., но са важен фактор на заетост.

Броят на наетите лица бележи лек ръст от 1999 г. Този ръст е най-висок в сферата на услугите в отраслите **“Търговия и ремонт”** и **“Хотели и ресторанти”**, съответно 35 и 48 %. Сравнително голямо увеличение се забелязва и в сферата на Държавното управление и общественото осигуряване (с 25 % повече наети спрямо 2001 г.), което би следвало да подобри капацитета на обслужване в общината. Най-голям спад при наетите лица се забелязва в първичния сектор - селско стопанство и добивна промишленост съответно с 40 и 20 % за периода 2001-2003 г.

Частният сектор постоянно увеличава своя дял и достига 62% от наетите лица. През 2003 г. неговият дял е почти 100 % в секторите Търговия, ремонт и техническо обслужване и Добивна промишленост. Над 90 % са наетите в частния сектор и в строителството и преработващата промишленост, Хотели и ресторанти.

В резултат на настъпилите съществени промени в собствеността на предприятията - ликвидация или раздробяване, както и създаване на нови фирми, общият брой на активните стопански субекти, които оперират в община Кърджали през 2003 г. е 2338. Гъстотата на фирмите в община

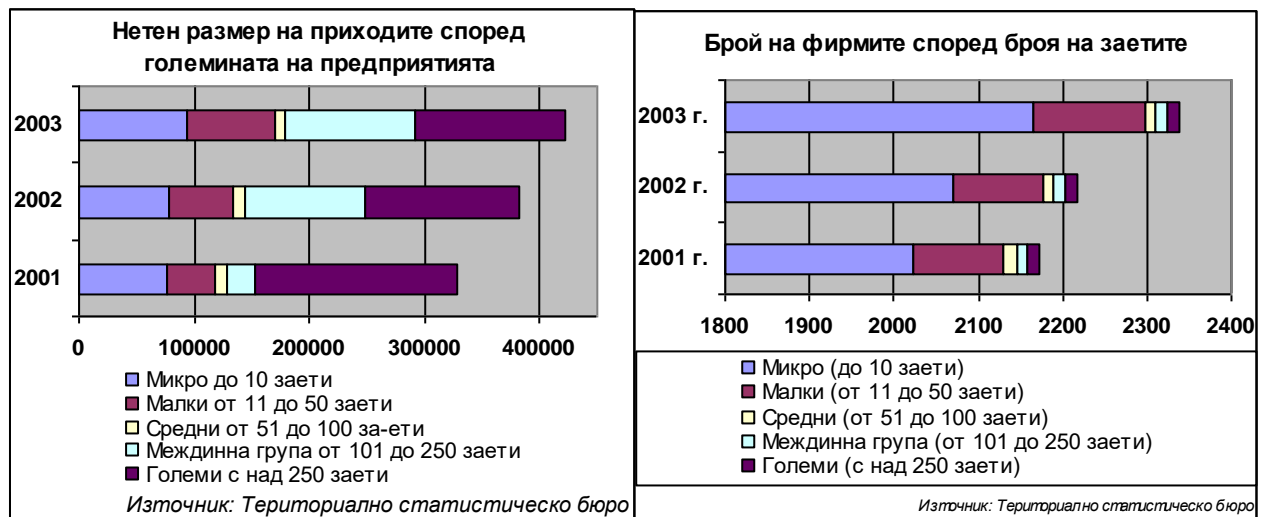

Кърджали е 35,9 на 1000 души и е с около 4% по-висока от средната гъстота на фирмите за страната (31.6%), Южен централен район за планиране (31.6%) и област Кърджали (26.3%).

Половината от активните фирми в общината /50.2%/ работят в сферата на търговията. Висок е дялът на активните фирми в отраслите “Транспорт и съобщения” /13.7%/, “Хотели и ресторанти” /10.7 %/ и “Преработваща промишленост” /9.4 %/.

През последните години броят на новорегистрираните фирми е сравнително по-нисък. По-висока предприемаческа активност се отбелязва през 2000 г. и 2003 г., когато броят на новите фирми нараства съответно с 135 и 120, но това са основно много малки фирми в областта на търговията и транспорта, а така също и в преработващата промишленост. Най-високо процентно увеличение през 2003 г. спрямо 2001 г. има при отраслите “Здравеопазване и социални дейности” и “Добивна промишленост”, което се обяснява с процеса на реструктуриране в тези сектори и се характеризира с намаляване на общата заетост в тях.

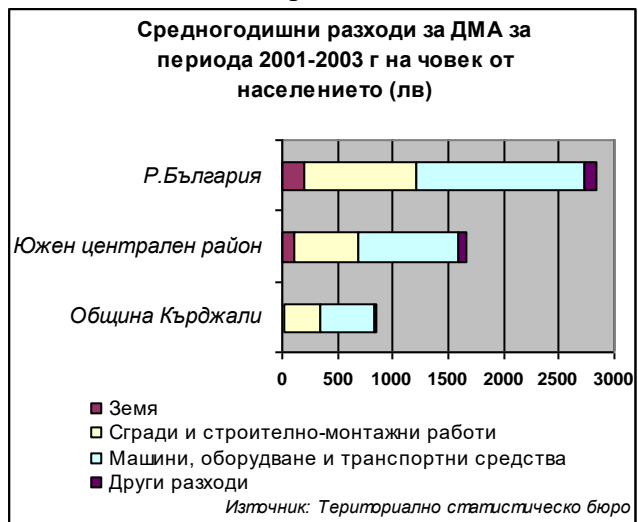
Преобладаващият брой фирми в общината са микрофирми /92.6%/. Големите

фирми през 2003 г. са 13, от които 9 – в преработващата и 2 в добивната промишленост. Над 98% от активните нефинансови и небюджетни предприятия в общината са малки до 50 човека и микро фирми (98.2%), което характеризира общинската икономика като нискокофективна, доколкото тези фирми са с много ниска добавена стойност (фиг. 11). Малкият и среден бизнес е резултат от протичащите процеси на структурната реформа и средство за намаляване на безработицата. Сериозен недостатък на дейността му, който се оформя, като негова устойчива черта, е липсата на предприемачески опит, на квалифициран персонал в областта на икономиката и управлението и на свеж ресурс на инвестиции в производството. Липсват “изтеглящи връзки” от големи предприятия към малки предприятия, които да осигурят устойчивост и растеж на икономиката в общината. Ефективността и динамиката на основните икономически показатели на МСП са под силно влияние на местната икономика, поради наличието на тясна връзка с местния пазар, уменията и опита на трудоспособното население.

При разпределението на приходите от продажби с най-голям дял /31 % от общите приходи през 2003 г./ продължават да бъдат големите предприятия, макар че през 2001 г. те произвеждат 54% от приходите. Отбелязаното намаление на тяхното участие показва определени проблеми в развитието им и липса на растеж. Като положителна тенденция следва да се отчете увеличаване на броя на междинната група от фирми (от 101 до 250 заети) от 11 през 2001 г. на 16 през 2003 г. и своя дял в реализираните приходи от продажби (съответно 7 и 27%). **Това до голяма степен се дължи на постепенното намаляване на заетостта и на икономическата активност на повечето от големите фирми.**

Силно снижените инвестиционни разходи в страната през 90-те години се отразиха и върху размера на инвестиционната активност в община Кърджали, а това от своя страна – върху скоростта на обновяване и реструктуриране на производството. Над 95 % от всички инвестиции стават на територията на град Кърджали, което не спомага за балансиране на икономиката в рамките на цялата община. Независимо че направените инвестиции в града отбелязват ръст, той не е достатъчен за по-значително структурно преустройство на икономиката. Като цяло, инвестиционната активност в общината е ниска. Средният разход за дълготрайни материални активи (ДМА) на човек от населението през 2001-2003 г. е 858 лв. Величината на този показател е около три пъти по-ниска от средната за страната.

Според данни на НСИ в област Кърджали са привлечени 36 млн. щ.д. преки чуждестранни инвестиции през периода 1992-2003 г. По този показател областта е на четвърто място сред областите в Южен централен район за планиране (след Пловдив, Стара Загора и Хасково) с 7.1% от общо привлечените инвестиции в района и 0.7% от тези общо за страната. Преобладаващата част от тези инвестиции са в община Кърджали. Като цяло размерът на преките чуждестранни инвестиции е нисък и те са насочени в отрасли с ниско технологично равнище, предимно шивашката промишленост. Чуждестранни инвестиции има и машиностроенето и в “Оловно-цинков комплекс” АД.

Необходимо е общината да провежда активен маркетинг за увеличаване на притока на чуждестранни инвестиции и то в сектори с висока добавена стойност, висока технологичност и конкурентноспособност.

Равнището на предлаганите бизнес услуги в общината е незадоволително, независимо че се наблюдава ръст през последните години. Наетите лица в бизнес услугите в общината за 2003 г. са 65,82 на 10000 жители, при 47,08 на 10000 жители за областта и 183 на 10000 за страната. В общината има изградена определена инфраструктура, подкрепяща развитието на бизнеса: Кърджалийска търговско-промишлена палата /ТПП/, Българска Стопанска Камара – Индустиална стопанска асоциация /БСК-ИСА/ - гр. Кърджали; Агенция за регионално икономическо развитие и инвестиции/АРИРИ/- Кърджали.

В общината липсва изградена технологична инфраструктура, която да ускори трансфера на нови технологии в производството и да повиши неговото технологично равнище. Развитието на информационните и комуникационни технологии също изостава значително, което намалява шансовете на общината за динамично развитие в перспектива и налага необходимостта от изграждането им и създаване на умения в местното население и бизнеса за тяхното използване.

Основни изводи:

- Липса на устойчив икономически растеж и наличие все още на кризисни явления.
- Преработващата промишленост е основен структуроопределящ отрасъл на икономиката, ангажиращ 39% от наетите лица и реализиращ 36% от нетните приходи от продажби.
- Икономическият спад, обхванал структуроопределящите производства от близкото минало, за града и общината и ликвидирането на една значителна част от тези производства все още не може да бъде преодолян.
- Забелязват се някои **положителни признаци в развитието на местната икономика** - ръст на приходите, наетите и инвестициите, което говори за стабилизиране на икономическите процеси в общината с потенциал за развитие.
- Натрупването на депресивни отрасли (добивна, текстилна и шивашка промишленост, тютюн) в икономическата структура на общината, които се характеризират със слаб растеж, дори спад в определени години в периода 1999-2004 г., налагат провеждането на специални интервенции за ефективно реструктуриране на производството.
- Все още липсват нови елементи в структурата на икономическия комплекс, способни да дадат силен тласък на производството като подобрят технологичната и бизнес среда: полагайки основа за развитие на технологични структури и връзката им с нови производства, бизнес или технологични паркове, инкубатори и др.
- Преобладаващият брой на микро и малките фирми до 50 човека в общината (98.2 %), характеризирани се с ниска добавена стойност, определя общинската икономика като нискоефективна. Малкият и среден бизнес се развива самостоятелно, без връзки с големи водещи предприятия, което създава неопределеност в развитието му и крие риск от структурна неустойчивост.
- Съществуващите производствени зони се нуждаят от съществена рехабилитация и инфраструктурно обновление, за да посрещнат предизвикателствата на съвременните производства и тенденции.
- Услугите бележат постоянен ръст в своето развитие /приходи, наети/ с основен принос за съживяването /стабилизирането/ на местната икономика.
- Изградената бизнес инфраструктура е предпоставка за развитието на предприемачеството в общината, но тя се нуждае от укрепване и разширяване обхвата и качеството на предоставяните бизнес услуги.

- Икономиката на община Кърджали е високо ресурсоемка: енерго-, материално- и трудо-емка. В близка перспектива следва да се запази трудоемкият ѝ характер, като алтернатива на безработицата, но следва да бъдат реализирани мерки за намаляване на нейната материалоемкост и енергоемкост чрез съответни програми за енергийна ефективност и ново технологично развитие.
- Чуждите инвестиции са недостатъчни и не водят до ново технологично развитие и ноу-хау, което да повиши местната конкурентноспособност. Те са основно в текстилната и шивашката промишленост, машиностроенето и в “Оловно-цинков комплекс” АД.
- Особен фактор за общината е производството и търговията със стоки, които са предназначени за износ. В община Кърджали съществуват производства, които са единствени в страната. Във връзка с това е целесъобразно да се окаже помощ в повишаване на качеството на стоките, внедряването на нови технологии и разширяване на пазарите.
- Много слабо навлизане на информационните и комуникационни технологии.

3.1 Промисленост

През 2003 г. промишлеността осигурява над 40% от нетните приходи от продажба на предприятията и ангажира също толкова от работната сила в общината. Водещо е значението на преработващия сектор /36% от приходите и 39% от наетите лица/. По голямата част от заетостта е в множеството микро и малки фирми. Въпреки това в преработващата промишленост е най-голям дялът на работещите в големи предприятия. Работещите лица в този сектор са заети в 9 от 13 големи предприятия на общината.

3.1.1 Добивна промишленост

Добивната промишленост е отрасъл с традиции в общината - централата на Горубсо в Кърджали е от 1939 година. Въпреки закриването на редица мини и намаляването на добива, отрасълът поддържа средногодишен дял от 6-7% от общите приходи на общината.

Пред добивната индустрия стоят няколко основни проблема:

- добив на оловно-цинкови руди с все по-намаляващо метално съдържание, и това се отразява отрицателно финансово по цялата верига на затворения цикъл, включително и до прекратяване на добив в някои рудници;
- създаване на екологични проблеми при замърсяване на атмосферата от вредни емисии – серни и азотни окиси, въглероден двуокис и нетоксичен прах. Това е изключителен проблем за Община Кърджали.

Находищата на нерудни изкопаеми, някои от които са уникални за страната, подкрепени от високите цени на цветни метали на международните пазари са реални ресурси за развитие на отрасъла. Проблемите са свързани с екологията и намирането на пазари. Въпреки че броят на наетите лица постоянно намалява, в бъдеще може да се очаква повишаване на наетите, което би спомогнало за решаването на проблема с мъжката работна ръка.

В цветната металургията са заети 13% от наетите лица в общината, но се произвежда незначителен дял от общата промишлена продукция. Това поставя под съмнение ефективността на този традиционен за общината отрасъл, представен от ОЦК - Кърджали. Съществуват известни варианти за натоварване на мощностите на комбината, свързани с

флотация на злато и др., но основното производство намалява, поради ниско съдържание на чист метал в рудните запаси.

Важен отрасъл на добивната промишленост в общината е добивът и преработката на нерудни материали. Основното предприятие на отрасъла е "Бентонит" ООД за производството на бентонитови, перлитови и зеолитови продукти.

3.1.2 Преработваща промишленост

Силно присъствие в общинската промишлена структура има **производството на машини и оборудване**. То осигурява почти 20 % от промишлената продукция и ангажира 13 % от наетите в преработващата промишленост. Забелязва се известно увеличение на продукцията на фирмите от този подотрасъл, но отделните фирми отбелязват различна, като цяло неустойчива динамика на развитие. Водещи фирми са "Пневматика серта", "Монег-юг", "Формопласт", "Гаспар Годо", "Унитех" и др. Общ проблем е повишаването на тяхната конкурентноспособност и разширяване на пазарите. Важен фактор за това е повишаване квалификацията на работната сила.

През 2003 г. с най-голям принос за промишлеността в община Кърджали е **производството на текстил, облекло и изделия от текстил**. Това е тенденция, която се наблюдава от години и превръща сектора в традиционен за общината. В този подотрасъл до 2003 г. се наблюдава непрекъснат ръст - произвежда над 40 % от общата продукция и се ангажират 54 % от наетите лица /предимно жени/, което безспорно му отрежда водещо място в промишлената структура на общината. Предприятията от текстилната и трикотажната промишленост са специализирани в производството на всички видове горни и долни облекла. Водещи фирми в това производство са "Шахинлер" /100% САЩ/, "Мидок", "Питаш", "Съмнез интернешънъл", "Атлетик", "Пчела" и др. Отрасълът създава и промишлена заетост за женска работна ръка в селата на общината Мост, Резбарци, Соколяне, Стремци, което е една алтернатива на тютюна. След 2003 г. се наблюдават определени симптоми на рецесия в отрасъла.

Производството има определени ресурси и за в бъдеще, като главните са опитът, наличието на работната ръка и работата с външните пазари. Своето влияние оказват и чуждите инвестиции, които са една значителна част от общо направените в общината. В същото време следва да се отчита очакваното изменение на пазарната конюнктура, с присъединяването на страната към ЕС и навлизането на евтините китайски шивашки стоки. Това налага определено пренасочване на отрасъла към **производство на облекла и колекции със собствена марка**. С оглед засилване на конкурентноспособността на шивашката промишленост е целесъобразно създаването на **бизнес мрежи в отрасъла**. Освен това трябва да се разглежда и вариант на икономическо развитие на общината при намаляване на шивашкото производство, чрез търсене на нови икономически алтернативи.

Голямо е значението и на **Производството на хранителни продукти, напитки и тютюн**. Този сектор произвежда 30 % от общата продукция и ангажира 14 % от работната ръка. След 2001 г. дялът на това традиционно производство постоянно спада, както в произведената продукция, така и в заетостта. Въпреки трудностите /преструктуриране на пазара/ и конкуренцията на отварящия се европейски пазар, този отрасъл има ресурс да възвърне и подобри позициите си при правилно управление и подходяща помощ.

Капацитетните възможности на съществуващите на територията на община Кърджали фирми в хранително-вкусовата промишленост са за преработка на тютюн, месо, мляко и плодово-зеленчукови консерви. Основни предприятия в отрасъла са "Тракия фудс" и "Байдано и ко"- с. Чифлик.

Развитието на отрасъла би следвало да се свърже и с ново алтернативно развитие на селското стопанство в общината, освен производството на тютюн. По този начин би се разширило въздействието на отрасъла в териториален и икономически план. Въпреки неясното бъдеще на тютюневия бранш, производството и преработката на тютюн е традиционно за общината и при добро развитие е ресурс за в бъдеще.

Тези три производства са структурироопределящи за икономиката на общината. В тях се произвежда **над 90 % от произведената продукция и се ангажира 71 % от работната сила в промишлеността**. Останалите производства са с незначителен дял в структурата на преработващата промишленост.

С добри перспективи за развитие, имайки предвид местните ресурси, е производството на **дървен материал и дървообработването**. За неговото развитие е необходимо създаването на подходящи мощности с приоритет - износ на готова продукция. Сега дървеният материал се изнася за вътрешността на страната и в чужбина, като дървесината не се преработва дълбочинно в региона. На територията на общината има няколко дървопреработвателни и мебелни предприятия, които при по-голяма инициатива и благоприятна бизнес среда и инвестиции имат фактическа възможност да разширят производството си, тъй като съществува необходимата суровинна база.

”Минерал сувенир” е най-големият производител на златна и сребърна бижутерия и бижутерийни камъни в България. Дружеството работи главно с български материали, обработва местни камъни от района на Източните Родопи. Засега продукцията е ориентирана за вътрешния пазар, но дружеството търси пазари за реализиране на готова продукция в Западна Европа.

Съществуващите **строителни дружества** са снабдени с модерна лека и тежка механизация и съвременна база за добив на инертни материали, варобетонни разтвори и промишлен камък.

Според данните на Българска Стопанска Камера за Топ 500 фирми в България през 2003 г. от община Кърджали влизат следните предприятия **според броя на наетите**: Оловно-цинков комплекс – Кърджали, Кърджали-БТ, Горубсо-Кърджали, Ахрида, Булфанко, Хастекс, Съонмез Интернешънъл, Бентонит, Алтекс. Според реализираната печалбата по същата класация се включват фирмите: Пневматика - 95, Горубсо, Ер Виа.

Основни изводи

- Въпреки важното място, което заема преработващата промишленост в икономиката на общината, тревожна е тенденцията на намаляване размера на произвежданата продукция, съответно на приходите и наетите в промишлеността, което е в противовес с тенденциите в националната икономика. Това е един от важните проблеми за решаване пред общината, **въпреки че през 2003 г. се наблюдава лек ръст в приходите и спад на наетите спрямо предходната година.**
- Преструктурирането на националната икономика съвсем закономерно дава отражение и върху местната. В структурата на промишлеността настъпиха известни промени. Металургията и добивът на руди загубиха водещите си функции и имат по-скоро локално значение.
- В сегашната структура на промишлеността **водещи са три производства** /текстил и облекла, храни и напитки и производство на машини и оборудване/, формиращи над 2/3 от промишлената продукция.
- Слабост на промишлената структура е липсата на наукоемки отрасли, което ще забави навлизането на иновации, нарушавайки общата конкурентноспособност на общината.

- Стои проблемът с липсата на възможности за мъжката работна ръка, което я принуждава да търси реализация във “вътрешността” или в чужбина.
- Липсват крупни инвестиции, които да променят облика на общинската икономика и промишленост.
- Благоприятен фактор за общината е производството и търговията със стоки, които са единствени в страната и са предназначени за износ /бентонит, зеолит/. Те представляват сериозен ресурс за развитие.
- В промишлеността преобладават стари и традиционни производства и технологии. Те са представени от добивната и преработващата промишленост, в т.ч. текстилната и шивашката промишленост. За ускоряване развитието на общината е целесъобразно да се търсят инвеститори в областта на нови технологични производства, които изискват сравнително малки превози на товари, но включват влагане на висококачествен труд.
- Степента на завършеност на производството в общината е на ниско равнище. В основните дружества в общината се извършва добив и преработка на полезни рудни и нерудни изкопаеми. Степента на завършеност на продукта обаче е ниска, тъй като на пазара се предлагат олово, цинк и други изделия, които са основа за производството на готови изделия. Частично този въпрос е решен в машиностроенето, мебелната и трикотажната промишленост, но техният дял е твърде малък в сравнение с обема на производството на суровини и полуфабрикати на територията на общината. Продукцията на селското стопанство, получена в общината, практически се консумира на място.
- Липса на наукоемки отрасли, което ще забави навлизането на иновациите и развойната дейност, нарушавайки общата конкурентноспособност на общината.
- Липса на инфраструктура за технологичен трансфер.

3.2 Селско стопанство

3.2.1 Земеделска характеристика

През 2004 г. община Кърджали обхваща 205041 дка земеделска територия, от които: ниви 1 07630 дка (52.5 %) , ливади и пасища 87273 дка (42.6 %), трайни насаждения 10138 дка (4.9 %).

Преобладаващ дял са частните земеделски стопанства с относително малки парцели земя със средна площ 5.2 дка. Малката средна площ на използваната земя и ниското ниво на научно и кадрово обслужване определено спъват конкурентноспособността на отрасъла. Разпределението на имоти по площи на земеделските земи към 09.08.2004 г. е посочено в следващата таблица:

Площ на имотите /дка/	Обща площ /дка/	Имоти /брой/	Средна площ /дка/
Всичко	205041	39244	5.2
до 3	36416	25243	1.4
от 3 до 10	53967	10307	5.2
от 10 до 30	44881	2739	16.4
от 30 до 60	23633	574	41.2
от 60 до 100	15865	212	74.8
от 100 до 200	15415	130	134.0
от 200 до 300	5965	25	238.0
над 300	6895	14	492.5

Източник: ОСЗГ Кърджали

3.2.2 Растениевъдство

За равнището на производството на някои основни култури в общината и динамиката на нивото на добиви от различните култури през 2004 г може да се съди от представената по-долу таблица:

Култури	Засадени площи - дка	Реколтирани площи - дка	Производство тона	Среден добив кг/дка
Тютюн ориенталски	12500	1840 т	1812	145
Пипер	1600	1600	2048	1280
Домати	930	930	308	331
Картофи	1600	1600	2048	1280
Дини	705	705	422	600
Пъпеш	399	399	200	500
Фасул	1124	1124	65	58
Царевица /з/	1365	1365	287	210
Лозя - винени	2110	1450	98	68
Лозя - десертни	1680	1100	57	52

Тютюнопроизводство

Основният поминък на селското население от община Кърджали е свързан с тютюнопроизводството. Основното за производството на висококачествения тютюн си остава специфичната почва на Източните Родопи и изцяло ръчният труд.

Държавната регулация на производството на тютюни и тяхната преработка е инструмент, който предпазва производителите от свръхпроизводство на количества, за които няма пазарно търсене. От 2002 г. е въведен уеднаквен среден добив по райони в страната, на база на който се разпределя квота. Квотата за община Кърджали се изчислява на база среден добив 150 кг/дка за произход Крумовград, като за поливни площи е 180 кг/дка, а за неполивни площи – 130 кг/дка. Повечето от тютюнопроизводителите имат създадени сдружения, като биват подпомагани със специализирана литература от Държавен Фонд “ТЮТЮН”.

Зеленчукопроизводство

В северните райони на общината има добри условия за отглеждане на зеленчуци. От особено значение е пиперът, който се изкупува директно от производителите. Наличието на пазар стимулира производството и е една от възможните алтернативи на тютюна. В района са подходящи условията за ранно полско производство на домати, картофи, пипер, патладжан, листни зеленчуци (салати, спанак), кореноплодни (репички, моркови), бобовите (грах, фасул, бакла), а също и лукът за зелено. За развитие на зеленчукопроизводството спомага разкритият консервен цех в с. Чифлик, който осигурява работа на около 200 човека.

Трайни насаждения

Отглеждането на лозя и овощни насаждения не е особено развито. От лозовите насаждения са застъпени предимно винените сортове каберне, мерло, димят и памид. Най-големите масиви са в районите на селата Черешница, Миладиново, Калоянци и Чифлик. Възрастта на насажденията е от 20 до 30 години. Поради липса на средства за извършване на необходимите агротехнически мероприятия и дългия период на неустановена форма на собственост върху тях, състоянието им е много лошо. Средният добив от декар за 2004

година при винените сортове е 68 кг/дка, а при десертните 52 кг/дка. Тези добиви са франпантно ниски в сравнение със средните за страната /400 кг/дка/.

Съществуват възможности за създаване на нови и за възстановяване на стари насаждения, но създаването на един декар лозе струва около 3 хиляди лева, а инвестицията се връща след 13 години.

Отглеждането на овощни култури в община Кърджали е със символичен характер. Отглеждат се сливи, ябълки, орехи, основно за лично самозадоволяване. По програмата за алтернативно земеделие РОДОПИ активността не е голяма в създаването на трайни насаждения, проектите са само няколко: създаване на 150 дка овощна градина от сливи в с. Рудина, създаване на 49 дка овощна градина от череши в с. Жинзифово, създаване на 40 дка орехови и 12 дка праскови градини в гр. Кърджали.

По-важни особености на растениевъдството:

- относителният дял на тютюна е най-висок и придава характер на растениевъдството като монокултурен подотрасъл;
- техническите култури и трайните насаждения имат незначителен дял с възможности за възстановяване на лозарство и овощарство;
- налице са обективни възможности за развитие на екстензивни форми на селското стопанство, основани на принципите на биологично производство

3.2.3 Животновъдство

През последните 15 години делът на животновъдството непрекъснато намалява, като най-висок спад има в отглеждането на свине. Една от най-важните причини за това е преминаването на животновъдството в общината почти изцяло в дребния, основно семеен частен сектор, където няма условия за стопански ефективна концентрация и за въвеждане на съвременни технологии при отглеждане на голям брой животни. Намаляването на производството на зърнени и фуражни култури в областта, както и отдалечеността на по-големите фуражни заводи оскъпяват изхранването на животните. Ниските изкупни цени на млякото и останалите животински продукти и липсата на възможност до момента на рамкови договаряния на групи производители с преработващите предприятия също е задържащ момент във формирането на регионални пазари на продукцията, които да гарантират както селскостопанските производители за изкупуване на продукцията им, така и преработвателите – за планиране на производствени мощности. Казаното по-горе се потвърждава от ниската активност на производителите - по програма САПАРД и РОДОПИ има само 3 проекта, касаещи животновъдството.

Основен проблем за качеството и количеството на произведената продукция е лошото техническо състояние на изградените напоителни полета.

Пълноценното използване на напояваните обработваеми земи в община Кърджали ще позволи да се увеличат значително площите с царевица за зърно, люцерна, фуражна царевица (отглеждана като втора култура), късни зеленчуци и други. Уникалните за страната почвено-климатични условия в областта – особено по отношение на слънцегреенето, позволяват да се предположи, че при своевременна рехабилитация и модернизация на напоителните системи, масово в общината могат да се осигуряват и по две реколти от определени култури.

Алтернатива

От няколко века тютюнът е осигурявал поминъка на селското население. Общината не е готова за живот след края на тютюневата сигурност, която е държавно гарантирана до

2007 г. и постепенно ще намалява, като до 2013 г. ще отпадне окончателно. Световните тенденции за ограничаване на тютюнопушенето и свободната търговия с ЕС постепенно ще доведат до отмиране на тютюнопроизводството. Трябва да се търси алтернатива. **Факт е, че в агротехнически аспект алтернатива има - отглеждане на лозя и овошки, зеленчукопроизводство, но в икономически аспект до 2013 г. - няма!** Следователно, ако в селското стопанство тютюнът се измести от отрасъл растениевъдство, на тютюнопроизводителите трябва да бъде “подадена ръка” от другите сектори - тези на индустрията и услугите.

3.3 Горско стопанство

Общата площ на **горския фонд** на общината е **29359,2 ха.**, като около 50% от дървопроизводителната площ е разположена на терени с н.в. между 350 и 500 м.

Характерно за дейността на лесничейството е много големият обем залесяване, както и отглеждането на младите насаждения. Залесяването е комбинирано с различни противоерозионни технически мероприятия – баражи, каменни прагове, биоплетове, биопрагове. Въпреки направеното, този процес не е напълно овладян и на някои места продължава да действа линейната и площна ерозия.

Естествените горски насаждения заемат малък процент от горските територии, преобладават **изкуствено залесените площи и създадените гори** след реконструкция на насажденията - предимно иглолистни видове. Изкуствено залесените площи са лесопаркът северно от гр. Кърджали, защитните гори около яз. ”Кърджали”, залесената площ около ОЦК, защитните гори източно от града.

Горските пасища в общината са с площ 1521,8 ха. и са вторият по значимост растителен комплекс сред горите. Поради безсистемната паша и липсата на грижи, голяма част от тях са в лошо състояние – ценни пасищни и ливадни растения са изчезнали и на тяхно място са се появили бурени и кисели треви.

Останалите площи от горския фонд на общината са причислени към групата **“Гори и земи с основно дървопроизводителни и средообразуващи функции”**.

Лесоустройственият проект на лесничейството осигурява добри предпоставки за стопанисване и ползване на горския фонд, като основните насоки на организация на горското стопанство в общината са съобразени с поставената цел по групи гори и земи съобразно функциите им:

- В горите и земите с основно дървопроизводителни и средообразуващи функции организацията на стопанисването е насочена преди всичко към разширеното възпроизводство на главния продукт – дървесината. Проектирани са подходящи залесявания, реконструкция на насажденията, сечи и други мероприятия изцяло съобразени с екологическите условия на района.
- Стопанисването в защитните и рекреационни гори и земи има за цел непрекъснато подобряване и увеличаване на особените им функции. Така в защитните гори (противоерозионни и мелиоративни) основната цел е запазване на съществуващата растителност и почвата, както и ограничаване на ерозионните процеси чрез подходящи мероприятия, запазване на инженерните съоръжения и подобряване на ландшафта около тях. В лесопарковете предимство е дадено на техните здравно-украсни функции и създаване на подходящи условия за краткотраен отдих на населението.

- В защитените природни територии основната цел е да се запази естествената обстановка около съществуващите природни феномени и запазване на редките растителни видове.

При предвидените залесявания съотношението на иглолистни към широколистни гори по площ се запазва. Развитието на дейностите, свързани с възпроизводството, ползването и опазването на горите, създава работни места за голяма част от населението на общината. Въпреки благоприятните възможности, досега дървесината не се преработва дълбочинно в общината, а се изнася във вътрешността на страната и в чужбина. При преработката на място ще се създадат предпоставки за алтернативна заетост, както и за създаване на малки и средни предприятия за дърводобив и дървообработка.

На територията на горския фонд ще се осъществяват и в бъдеще редица странични ползвания – паша на едър и дребен добитък, добив на сено от голите площи, добив на листников фураж. Има добри условия за добив на билки, горски плодове, гъби, орехи. **Въпросът с охраната на горския фонд, дивеча и рибата е особено актуален!**

3.4 Туризм

Община Кърджали има условия за развитие на туризм, което се обуславя от редица благоприятни предпоставки. Водещите сред тях са красивата природа; значителният рекреативен потенциал на привлекателните водни площи на язовирите – особено за водни спортове в общината; богатото културно-историческо наследство; подходящите условия за организиран ловен туризм и други. Реализацията на трансграничните инфраструктурни проекти и на проектите за трансгранично сътрудничество – особено след откриването на ГКПП “Маказа”, ще разкрият нови възможности за интензивно развитие на международния туризм в общината. Общината разполага с добре развита спортна база, която създава условия за активното организиране на национални и международни състезания, за привличането на тренировъчни лагери на чуждестранни отбори.

Материално-техническата база на общината е със скромнен капацитет от леглови фонд в хотелите и от места в ресторантите и другите заведения за обществено хранене. Хотелската база през 2003 г. се състои от 5 хотела, разполагащи с 413 легла и 150745 леглоденонощия в експлоатация. Реализираните нощувки са 30177 (20.0 % от легловия фонд), при 30633 през 2002 г., като намалението спрямо предходната година е 1.5 %. От общия брой пренощували лица през 2003 г., 86.3 % са българи и 13.7 % чужденци. Цифрите не говорят за определен интерес към общината. Картината се допълва от липсата на туристически хижи и къмпинги на територията на общината.

Обобщено, проблемите се свеждат до липса на практика, умения и интерес за активно използване на богатия потенциал на общината за развитие на туризма като важен елемент на общото развитие. Вътрешният и международният туризм и съпътстващата го туристическа индустрия в редица от своите направления – краткосрочния активен отдих; рекреативния, маршрутно-познавателния, историческия туризм; крайпътното туристическо обслужване; бизнес туризмът и луксозния международен ловен туризм имат значителен потенциал за развитие в община Кърджали.

4. Техническа инфраструктура и околна среда

4.1 Транспортна инфраструктура

Община Кърджали им предимството да “се пронизва” от трасето на един от петте Общоевропейски транспортни коридора, преминаващи през България- **ОЕТК № 9 Хелзинки – Санкт Петербург – Москва/Псков – Киев – Любашевка – Кишинев – Букурещ – Русе – Димитровград – проход Маказа – Александруполис**, което е много добра, но все още нереализирана перспектива за развитие, поради забавянето на фактическото му функциониране като ОЕТК.

4.1.1 Пътна мрежа

В **национален план** общината се обслужва от републиканската пътна мрежа посредством първокласния път I-5 Русе-Бяла-В.Търново-Ст.Загора-Хасково-Кърджали-Маказа, който формира направлението на ОЕТК № 9 на територията на Р България. От общо 15,4 км от този първокласен път на територията на община Кърджали, 7,3 км са в добро състояние и 8,1 км - в средно /главно около и на юг от град Кърджали/. В северна посока, към вътрешността на страната връзките са интензивни, но на юг пътят все още е “тупиков” и провежда по-скоро вътрешнорегионални потоци. Отсъствието на ГКПП Маказа и състоянието на пътя на юг от Кърджали фактически прекъсва ОЕТК № 9 в тази част на страната и разстоянието от 55 км до границата с Р Гърция все още е “непреодолимо”. Задължително е и изграждане на околновръстен път на град Кърджали, който да провежда очакваните интензивни транзитни потоци.

Във **вътрешнорегионален план** община Кърджали се обслужва от два третокласни пътя, които осигуряват връзки със съседните общини Хасково и Ардино и в същото време - връзки със съседни области /Хасково и Смолян/. **Пътят III-507** “Кърджали-Чифлик-Мост-Манастир” свързва северните части на общината с общинския център и се явява втора връзка /освен I-5/ с област Хасково, а **пътят III-865** “пк Стояново-Ардино-Бойно-Кърджали” е връзка със съседната община Ардино /респ. област Смолян/. И двата пътя са в сравнително добро състояние. От общата им дължина 42,5 км, в лошо състояние са около 6 км. По-тревожно е състоянието на прекатегоризираните третокласни пътища **III-5009; III-5071; III-5072 и III-8653**, които в по-голямата си част са в лошо или в най-добрия случай средно състояние и трудно изпълняват ролята си на гръбнак на пътната мрежа по направленията към съседните общини Черноочене, Стамболово и Ардино, осъществявайки връзка между по-важните опорни центрове в общината. Общата им дължина на територията на общината е 53,5 км, от които около половината са в лошо състояние. В таблицата по-долу е систематизирана информацията за пътищата от републиканската пътна мрежа, обслужващи общината:

Клас и №	Наименование на пътя	Дължина (км)	Състояние на настилката (км)		
			добро	средно	лошо
I-5	Хс-Черноочене-Кж-Маказа	15,4	7,3	8,1	0,0
III-507	Кж-Чифлик-Мост-Манастир	26,2	12,7	9,1	4,4
III-865	п.к.Стояново-Ардино-Бойно-Кж	16,3	14,3	0,5	1,5
III-5009	/Конуш-Черноочене/-Бели пласт-Стремци	21,7	2,7	10,3	8,1
III-5071	Чифлик-Стремци-Черноочене	13,1	1,2	7,5	4,4
III-5072	/Чифлик-Мост/-Перперек-Мила-	16,6	0,7	7,5	8,4

	диново-Рудина				
III-8653	Кобиляне-Брезен-Боровица-Китница	2,7	0	0	2,7
Общо III кл.	Третокласна пътна мрежа	96,6	31,6	34,9	29,5
Общо	Републиканска пътна мрежа	111,4	38,9	43,0	29,5

Дисперсният характер на селищната мрежа е наложил изграждането на много местни пътища, свързващи отделните населени места. Общата дължина на общинската пътна мрежа е 240,4 км, чието състояние като цяло е незадоволително. Най-масово е нарушението на асфалтобетоновата настилка и затрупани отводнителни канавки, което води до верижно развитие на разрушителните процеси, особено след наводненията през зимния сезон. Състоянието на местната пътна мрежа е проблем за повечето общини, но за община Кърджали е от особена важност, тъй като тя представлява около 70% от общата пътна мрежа /републиканска плюс местна/. Като се отчете факта, че от републиканската пътна мрежа 85% са третокласни /от които половината прекатегоризирани четвъртокласни/ пътища, проблемът с пътната инфраструктура в общината е очебиен.

На фона на проблемите с пътната мрежа, обслужването с автобусен транспорт е добре организирано, поето от частни фирми. От Кърджали за страната ежедневно тръгват 30 автобуса по основни направления Хасково /10 курса/, Пловдив и София /по 5 бр./. До Смолян и други селища от областта курсовете са 4 бр., до Варна - 3 бр., до Ст. Загора - 1 бр. Най-далечните връзки са до Плевен - 1б бр. и до Ахтопол-1б бр.

В рамките на областта община Кърджали има връзки с другите общини също с 30 курса дневно. Най-интензивни са връзките с Момчилград /12 бр./ и Джебел /8 бр./. До Ардино се движат 5 автобуса дневно, а до Крумовград - 3б бр. С община Кирково връзките са два пъти дневно.

Поради големия брой населени места в общината, автобусните връзки между тях са организирани по 29 линии с дължина повече от 1000 км /двупосочно/, с над 80 курса дневно, което осигурява сравнително добра комуникация помежду им.

Градски транспорт има само в гр. Кърджали, а таксиметров превоз и в някои големи села на общината. Повечето от големите предприятия разполагат със собствени автобуси за превозването на работниците, а общината организира специализирани превози на учениците и учителите на територията си.

4.1.2 Жп инфраструктура

Като територия без граничен преход с жп транспорт, област Кърджали е с тупиково обслужване от една жп линия. Областта и общината се обслужват от IV главна жп линия Русе-Кърджали-Подкова. От общо 62 км за областта, през общината минават 26 км. Линията е единична, неелектрифицирана с незначителен пътнически и товарен поток.

4.2 Водостопанска инфраструктура

4.2.1 Водоснабдяване

Град Кърджали и 22 села от общината се водоснабдяват от язовир Боровица, разположен на територията на съседната община Черноочене. Добри питейни качества на подаваната вода осигурява /за около 70% от населението/ изградената пречиствателна станция за питейни води ПСПВ към хидрокомплекс Боровица, която е в експлоатация от 1990 г. Дисперсният характер на селищната мрежа е наложил изграждане на множество водохващания и съоръжения. Водоснабдяването на другите села от общината се осигурява от повърхностни и подпочвени води посредством 9 каптажа, 3 дренажа, 6 шахтови и един тръ-

бен кладенци и 16 помпени станции. Общата дължина на изградената водопроводна мрежа в община Кърджали е 288 км, от които половината са външни водопроводи. **Сериозен проблем е амортизацията на водопроводната мрежа**, изградена от азбесто-циментови тръби. Честите аварии са причина за сериозни загуби на вода и лошо качество на услугата.

Въпреки сравнително добрата водоснабденост, в редица селища се изпитва **сериозен недостиг на вода, особено в летния период**. Централно водоснабдените селища са 63 броя /90% от населението в общината/, от които на сезонен режим са селищата, които се водоснабдяват от водоснабдителните групи по поречието на р Перперешка, водоснабдителна група Стремци, водоснабдителна група Горна Крепост и водоснабдителна група Перперек /около 10% от населението/. За подобряване на водоснабдяването им се предвижда изграждане на водоснабдителна група Мост-Бащино.

Частично водоснабдени са 29 населени места /25%/, в които живее 7% от населението, а останалите 23 селища /20%/ с 3% от общото население, са централно неводоснабдени. Тяхното водоснабдяване се предвижда след изграждане на водоснабдителните групи Кърджали-север и Кърджали-североизток.

4.2.2 Канализация

Канализационна система има изградена само в град Кърджали и то не във всички квартали, като обхванатото население е около 60%. Пречиствателна станция за отпадни води ПСОВ липсва.

Канализационната система е смесена – за дъждовни и отпадни води, с обща дължина 80 км, 60% от която е изградена преди повече от 35 години. Канализационната мрежа от бетонови тръби на циментова замазка е в ужасно състояние и проектирането и изграждането на такива трябва да се преустанови.

Проблем е отсъствието на канализация в кварталите Гледка, Боровец, Прилепци и крайградските села, разположени на по-висока кота от град Кърджали. Сериозен проблем е и липсата на ПСОВ и колектори към нея.

4.2.3 Напоителни системи

Изградените в миналото напоителни системи “Болярци” с 2000 дка поливна площ, “Невестино” с 4282 дка поливна площ и “Ястреб” с 1700 дка поливна площ, са разрушени и с ограбени помпени станции. Най-голямата напоителна система “Прилепци”, изградена за 5459 дка поливна площ /от които годни за напояване 3888 дка/, почти не се използва поради необходимост от сериозен ремонт. През 2004 г. са напоявани само 100 дка в землището на с. Опълченци. Годна за експлоатация е само напоителна система “Званица”, където през 2004 г. са напоявани 800 дка в землището на с. Званица “от 3870 годни за напояване”. **Това трагично състояние е сериозен проблем за развитието на селското стопанство в общината.**

4.3 Телекомуникации

Област Кърджали традиционно е с едни от най-ниските показатели за развитие на телефонната мрежа в страната, но община Кърджали в последните години навакхва изоставането и вече има сравнително по-добри показатели, макар и все още по-ниски от средните за страната. Постигнатата в края на 2004 г. близо **30 тел.п./100 д.** телефонна плътност (при средна стойност за страната 37) говори за почти пълно задоволяване на бизнеса и населението с телефонни постове и добро развитие на телефонната мрежа. С телефонна плътност от 37 тел.п./100 д., 100% цифровизация на междуселищните връзки и

24,5% цифровизация на селищните съобщения, град Кърджали е с едни от най-добрите показатели за страната. Инсталираният цифров капацитет в цифровите централи позволява откриване на цифрови номера за бизнеса и населението от града и крайградските села с разширяване набора от услуги -цифрови наети линии, ISDN и близка перспектива за ширококолов абонатен достъп.

В общината са инсталирани 3 цифрови телефонни централи и 9 автоматични аналогови, в които са задействани над 20 000 номера. До всички крайни АТЦ в общината е осигурен цифров телефонен пренос, с което степента на цифровизация на междуселищните връзки достига 100%, а абонатите им могат да ползват качествен комутируем достъп до Интернет.

Към края на 2004 г. е постигната 100% цифровизация на селищните телефонни съобщения в селата Глухар, Енчец, Брош, Дъждовница, Пенево, Бленика, Зелениково, Костино, Ненково, докато в районите на АТЦ Мост, АТЦ Стремци и АТЦ Миладиново местната телефонна мрежа е недостатъчно развита и телефонната плътност е ниска.

Пълното задоволяване на чакащите молби за телефон се предвижда чрез използване на нови технологии, включително безжичен абонатен достъп. Модернизацията на мрежата чрез подмяна на аналоговите централи с цифрови и изграждане на оптични рингове ще даде възможност за разширяване обхвата на ширококоловия достъп за предаване на данни, високоскоростен интернет, интерактивни услуги и др.

Около 95% от територията на общината и 99% от населението има покритие от GSM и Мобифон, като за някои от селата покритието е само Мобифон.

4.4 Енергийна инфраструктура

4.4.1 Електроснабдяване

На територията на община Кърджали е изградена една от големите ВЕЦ в страната - ВЕЦ “Кърджали”, с работна мощност около 104 мвт, чиято електроенергия се включва на 110 кв в общата електроенергийна мрежа. Произведената през 2004 г. електроенергия е 160 млн. квтч.

Общината получава захранване с електроенергия посредством четири трансформаторни подстанции 110/20 кв в град Кърджали, данни за които са посочени в следващата таблица:

№	Наименование на ел. п/ст	Трансформация на напрежението	Брой и мощност на трансформаторите	Брой изводи ВН /вкл. кабелни/
1	“Веселчане”	110/20 кв	2x25 мва	21
2	“Гледка”	110/20 кв	2x25 мва	15
3	“Арпезос”	110/20 кв	2x25 мва	16
4	“ОЦК”	110/20/6кв	2x31,5 + 1x25 мва	10 /20кв/; 9 /6кв/

Четири електропровода с работно напрежение 110 кв свързват подстанциите на община Кърджали с подстанциите, захранващи съседните общини – Хасково, Момчилград и Ардино, а също и с ВЕЦ “Ст. Кладенец”, изградена на едноименния язовир.

Всяко от населените места в общината се захранва чрез електроразпределителната мрежа СН, която е добре развита и обхваща всички населени места. За целта са изградени 392 броя трансформаторни постове с обща инсталирана мощност 133 мва.

Електроенергийната мрежа в общината е много добре развита и оразмерявана за товари, по-големи от настоящите като има възможност за допълнително натоварване при

необходимост. Състоянието в общи линии е добро, като най-често се налагат ремонти на мрежата НН в селата и кабели 20 кв в град Кърджали.

4.4.2 Газоснабдяване

В град Кърджали няма централно топлоснабдяване. Общинските обекти /административни сгради, училища и детски градини/ се отопляват с местни отоплителните инсталации, като често използваните котли са морално и физически остарели, а инсталациите са амортизирани. Това прави актуален въпросът за газоснабдяването на града и в общината са правени предварителни проучвания в тази посока. Разработва се идеен проект за газоснабдяване на град Кърджали. Най-близката точка от националната газопреносна мрежа /ГРС Хасково/ се намира на около 60 км и бъдещият инвеститор освен газоразпределителната мрежа в града ще трябва да изгради и газопровод с високо налягане до Кърджали. Техническата възможност съществува, а дали общината ще се присъедини към лицензианта за район "Тракия", или ще работи с друг инвеститор е въпрос на икономическа преценка.

Съобщителната и енергийна инфраструктура създават добра перспектива за развитието на общината, докато състоянието на водопроводната мрежа и водоснабдяването на неводоснабдените населени места, както и доизграждането на канализационната мрежа и ПСОВ създават проблеми.

Най-сериозен проблем за развитието на общината се явява пътната мрежа, особено общинската, чието състояние е изключително влошено.

4.5 Екологически условия

4.5.1 Състояние на атмосферния въздух

Замърсяването на атмосферния въздух в община Кърджали с прах, тежки метали - олово и кадмий, серни окиси и въглеводороди е резултат от комбинираното въздействие на няколко основни източника: "ОЦК"АД, "Бентонит" АД , хвостохранилището на "Горубсо-Кърджали"АД, автомобилния транспорт и горивните инсталации за технологични нужди и отопление. Изследванията показват, че районът на град Кърджали и селата в радиус от 5 км около ОЦК представлява общ замърсен въздушен басейн.

Данните за периода 1990-2002 г. показват, че стойностите на емисиите от прах, серен диоксид, олово и кадмий от *промишлените предприятия ОЦК – Кърджали и "Бентонит" АД* са над нормите за допустими емисии. През 2003 г. в гр. Кърджали в 18 % от дните с измервания средноденонощните стойности на кадмий превишават нормата от 2 до 16 пъти; средноденонощните стойности на олово също надвишават допустимите стойности. Средногодишните стойности на кадмий в атмосферния въздух достигат до 6 пъти над средногодишната норма, въпреки силно намаленото производство на олово за този период.

Друг източник на замърсяване на атмосферния въздух е *хвостохранилището на "Горубсо-Кърджали"АД*, където годишно се депонират 65000 куб.м (91000 т.) твърд отпадък. Общото количество депониран твърд отпадък възлиза на около 5,5 млн.куб.м., или 7,7 млн.т. Това е най-значимия източник на замърсяване с неорганизираните емисии на прах, съдържащ тежки метали. Причина за това е фактът, че само около 60% от повърхността на хвостохранилището е под водно огледало, а останалата част и откосите на основната стена са сухи. За предотвратяване запрашване на въздуха с хвост е предвидено овлажняване с оросителна инсталация. От необходимите 20 оросителя са налични само 5

и инсталацията не работи. Различните фракции на дребни агрегати на хвоста лесно се отвяват от вятъра.

Проблемът се задълбочава още повече от факта, че не е спазена необходимата хигиенно-защитната зона от 3000 м за хвостохранилището. Най-засегнати от замърсяването на въздуха с емисии на прах, съдържащ тежки метали, са селищата на разстояние от 100 до 2700 м от хранилището – селата Вишеград и Островица и кварталите на гр. Кърджали Горна Гледка, Гледка, Веселчане и част от кварталите Център и Студен кладенец, с общо население над 8000 д.

Една от причините за занижено качество на въздуха в община Кърджали е и **замърсяването от автомобилния транспорт**. Емитират се замърсители с висока токсичност – оловни аерозоли, въглероден диоксид, серен диоксид, азотни оксиди, амоняк и обща запращаемост. Разрастването на автомобилните потоци, остаряването и износването на голяма част от моторните превозни средства представляват неблагоприятна перспектива за влошаване на екологическите характеристики на въздуха в прилежащите на пътните артерии райони.

Пароцентралите и отоплението за битови нужди са източник на замърсяване с прах, сажди, серни и азотни окиси. При серния двуокис се наблюдава завишение на стойностите през зимните месеци. Тогава към фоновото замърсяване от дейността на "ОЦК" АД се прибавя и замърсяването от горивни инсталации за отопление, използващи мазут с високо съдържание на серен двуокис.

В по-голямата част от годината климатичните условия благоприятстват задържането и акумулирането на атмосферните замърсители в приземния въздушен слой на района на гр.Кърджали.

4.5.2 Води

Качества на питейните води

Водоснабдяването на гр. Кърджали и 22 села от общината се осъществява гравитачно от яз. "Боровица", разположен на р. Боровица, приток на р. Арда. Няма антропогенно въздействие в обхвата на водосборния басейн на язовира и водата има изключително високо качество. От 1990 г. е в експлоатация пречиствателна станция за питейни води (ПСПВ) за хидрокомплекс "Боровец".

Не са известни случаи на замърсяване на локални питейни водоизточници от изпускани отпадъчни води. За промишлени нужди се подава условно чиста вода от яз. "Кърджали".

Качествено състояние на повърхностните водни течения

Районът на общината се отводнява от р. Арда и по-големите ѝ притоци Върбица, Боровица и Перперек. Със заповед на МОСВ са определени следните проектни категории по участъци: р.Арда до гр.Кърджали – II категория; яз."Кърджали" – II категория; р.Арда след гр.Кърджали – III категория и яз."Студен кладенец" – III категория.

Основен водоприемник на отпадъчните води от гр. Кърджали е река Арда, след което се вливат в яз. "Студен кладенец". Битовите отпадъчни води се заустват директно, без пречистване в реката. Поради лошото състояние на колекторите, канализационните води се разреждат от инфилтрирани подземни води, течове от водоснабдителната система и т.н. Замърсяват се и подземните води.

Близо 40 години в яз."Студен кладенец" са зауствани без пречистване замърсените с тежки метали отпадъчни води от дейността на "ОЦК" АД. От 1995 г. функционира пре-

чиствателна станция за отпадъчни производствени води на комбината, която осигурява качество на пречистените води, отговарящи на нормите за III-та категория водоприемник, какъвто е яз. "Студен кладенец". Въпреки това в пречистените и условно чистите отпадъчни води са регистрирани концентрации на олово, цинк, кадмий, рН и неразтворими вещества, които превишават определените индивидуални емисионни ограничения в изданието през 2003 г. на ОЦК разрешително за заустване. Всички останали предприятия пречистват отпадъчните си води до нормите за съответната категория водоприемник.

Много висок екологичен риск създава незавършената канализационна система на гр. Кърджали. Не е изграден довеждащият колектор и други колектори, както и Градска пречиствателна станция за отпадни води (ГПСОВ). Изградената канализационна мрежа на гр. Кърджали е смесено-битово-дъждовна и обслужва 90% от населението.

Почви

Главен източник на акумулираното **замърсяване на почвите** с тежки метали – олово, кадмий, цинк и др., е над 40-годишната производствена дейност на "ОЦК" АД, гр. Кърджали. Внедряването в ОЦК на ефективни съоръжения за намаляване на емисиите на атмосферни замърсители след 1992 г. намаляват равнището на новото замърсяване на почвите в района, което вече е толкова слабо, че може да се пренебрегне. За разлика обаче от органичните химични вредности, вече отложените през годините тежки метали не се разграждат, концентрацията им е голяма и те само се транспортират в околната среда, което увеличава здравния и екологичен риск.

Допълнителни източници на замърсяване на почвите с тежки метали са недобре поддържаното *хвостохранилище на обогатителната фабрика "Горубсо" АД, клон Кърджали и автомобилния транспорт.*

Последното проучване на замърсяването на почвите от 1991-1994 г., извършено от ИИПД "Н. Пушкиров", София, определя като замърсени с тежки метали 7802 дка обработваеми земи и 7030 дка замърсени пасища в землищата на 21 населени места, като най-много площи има в землищата на гр. Кърджали и селата Гледка, Вишеград, Глухар, Островица, Островица и Дъждино. Данните са актуални и днес, тъй като, както беше посочено, отложените вече тежки метали не се разграждат.

Добивът и преработката на нерудни изкопаеми – перлит, бентонит, азбест, трас и талкомагнезит, не замърсяват почвите с тежки метали. За големите находища, в които се добива бентонит и зеолит, са одобрени и се осъществяват проекти за рекултивация на **нарушените терени.**

Заблатени почви (300 дка) има само в централната градска част, като причина за това е незавършената корекция на р. Арда, в границите на гр. Кърджали.

4.5.3 Отпадъци

По информация от община Кърджали през 2004 г. генерираните **битови отпадъци** в населените места на общината са общо 15304,5 т. В системата на организирано сметоизвозване на битовите отпадъци са обхванати гр.Кърджали и 27 села, чието население представлява 77,6% от населението на общината. През 2005 г. се включват още 42 села, с което делът на обхванатото население нараства на 87,1%. До 2007 г. се предвижда поетапно в системата да се включат всички населени места в общината.

Извозването на събраните битови отпадъци се извършва различно – от 2 пъти седмично до един път на две седмици. Поради големия брой на населените места в общината - 118, високата степен на дислоциране и лошата инфраструктура, селищата не се обслужват регулярно. В селищата, които са по-близо до организираното депо за отпадъци, се

извършва претоварване на отпадъците на самосвали и пренасяне до депото 2 до 4 пъти годишно. Съществуват временни площадки за събиране на битовите отпадъци в селата, които периодично се почистват и отпадъците се извозват на градското депо. С постепенното въвеждане на организирано сметосъбиране тези площадки по селата ще се третират като стари замърсявания.

Събраните битови отпадъци се депонират на контролираното сметище край с. Вишеград, на 7 км югоизточно от гр.Кърджали, което се експлоатира от 1982 г. Площта му възлиза на 42,2 дка, тече процедура за неговото узаконяване и разширяване. Сметището се запръстява веднъж на три месеца, не се улавят и обезвреждат отделените при разлагането компоненти, достъпът на хора и животни в него не е ограничен.

Независимо от организираното сметоизвозване почти във всички населени места възникват т.н. нерегламентирани (незаконни) сметища, както и терени, заети от изхвърляне на строителни отпадъци. По този начин се замърсяват и земеделски земи, които за общината са недостатъчни поради спецификата на релефа. Незаконните сметища водят до трайно замърсяване на почвите и подземните води. До края на 2004 г. са закрити 61 такива сметища, а до края на 2006 г. ще бъдат закрити останалите 48 бр., в т.ч. и новообразувани през периода 2002 – 2004 г.

Генерираните **строителни отпадъци** се определят от порядъка на над 2000 тона годишно, но в действителност са много повече, в резултат на усилена строителна дейност. Най-често те се депонират покрай бреговете на р.Арда, на неподходящи места в промишлената зона и др. Целесъобразни са алтернативните предложения за използването на строителните отпадъци за заздравяване на бреговата ивица, при условие че не се депонират и опасни такива.

Промишлените отпадъци на този етап са проблем за общината. От програмата за управление на отпадъците в община Кърджали става ясно, че промишлените предприятия не попълват информационни карти за генерираните промишлени отпадъци в тях, тъй като се твърди, че тези отпадъци се предават за рециклиране. Не се знае точното количество на отпадъците в общината – железни отпадъци, отпадъци от цветни метали, отпадъци от текстилни и шивашки предприятия и други.

Опасните отпадъци в района на община Кърджали се генерират от няколко източника.

Годишно **ОЦК** изхвърля 13112 тона отпадък от оловна и металургична шлака. Ежегодно това количество се трупа на специален терен от 5 дка на площадката на ОЦК, което е опасно поради запрашване на прилежащите земеделски земи с оловен прах. Тези отпадъци могат да се използват като суровина при внедряване на съвременни технологични процеси в предприятието. Утайките от пречиствателната станция за промишлени отпадъчни води (ПСПОВ) се депонират близо до самата станция извън производствената част на предприятието.

ОЦК генерира и други опасни отпадъци, но подлежащи на регенерация и рециклиране. Такива са прахта от ръкавните филтри (1880 т/год.), отработените огнеупорни материали – шамотни и динасови тухли, около 70 т/год., утайки от утайтелни шахти.

Друг източник на опасни отпадъци е **обогатителната фабрика на “Горубсо” АД**, гр.Кърджали. **Хвостохранилището** и хвостопроводът на фабриката са разположени в землищата на с.Глухар и с.Вишеград. Ветровата и водната ерозия са причина за сериозното замърсяване на почвата, подземните и повърхностните води, както и на атмосферния въздух в района с олово, цинк, кадмий и други тежки метали. **Хвостохранилище “Кърджали 2”** се намира на около 4 км югоизточно от гр.Кърджали. Монтираната оросителна система не е ефективна, а рехабилитацията с хумусен слой не е пълноценна. Наложително е да се

реализира разработеният от “Горубсо” АД проект за подобряване на екологичната обстановка и предотвратяването на замърсяването на атмосферния въздух и на р.Арда в района на хвостохранилището с тежки метали.

Други източници на опасни отпадъци са: “Монек-юг” АД, където се генерират 400 т/год. леярски пясък, депониран в хвостохранилище; “Пневматика” АД генерира твърди цианови отпадъци (0,25 т/год.), които се съхраняват в специални контейнери; *Обединената районна болница*, където годишно се генерират около 14,5 тона превързочни материали, инфекциозни отпадъци, биологични и анатомични отпадъци, които се извозват на градското сметище.

Препоръчва се по-строг контрол върху управлението на опасните отпадъци, генерирани от предприятията на територията на община Кърджали, които задължително трябва да предоставят ежегодно информация на РИОСВ – Хасково.

Въпросът с третирането на твърдите отпадъци в общината още не е намерил своето пълно решение. Проблемите с третирането на отпадъците ще се решат с изграждане на ново модерно депо, отговарящо на нормативните изисквания, на мястото на предвиденото разширение на старото сметище, с подобряване на материалната база чрез внедряване на съвременна техника и специализирани съдове за отпадъци. Няма икономически стимул за рециклиране на някои видове битови отпадъци, а все още населението няма изградено съзнание за важността на отпадъците като ресурс.

4.5.4 Шум

Изследванията на РИОКОЗ Кърджали показват, че основен източник на шум на територията на общината е автомобилния транспорт. Той създава здравен риск особено в някои пунктове със значително натоварване и висок интензитет на движение на моторните превозни средства (МПС).

В град Кърджали пределно допустимите нива за звуково налягане в населените места са превишени средно с 8-10 dB за съществуващите градски зони до главни транспортни артерии, а за останалите градски зони - средно с 1-2 dB. Максималното шумово натоварване достига до 78,2 dB, при интензивност на потока от 1119 МПС/час.

Не е правен анализ за дела от населението, подложено на наднормено ниво на шума. Градоустройствените решения на транспортната схема на гр.Кърджали създават предпоставки за високо ниво на шум в част от жилищните квартали, а поради липсата на обходен път през целия град преминава и транзитният автомобилен поток за южната част на област Кърджали, вкл. тежкотоварни МПС. Положението би се влошило още повече с откриването на ГКПП "Маказа", тъй като се очаква силно увеличение на дела на тежкотоварните МПС.

През 1994 г. по споразумение за сътрудничество между Община Кърджали, Институт за световни ресурси, Вашингтон, Асоциацията на екологите от общините в България (АсЕкОб) и фондация ТАЙМ – Екопроекти стартира проект за разработване на План за екологично действие в Община Кърджали. Целта на проекта е да се създаде по-ефикасен механизъм за формиране на общинска политика за опазване на околната среда; да подобри качеството и да се подпомогне обмена на информация между националните и регионалните структури на държавната власт; да се повиши обществената информираност и разбиране на екологичните проблеми и да се насърчи участието на широката общественост в решаването им; да се разработят и приложат икономически ефективни решения за намаляване на рисковете от замърсяване на околната среда.

5. Урбанистично и устройствено развитие на територията

5.1 Населени места и селищни образувания

Днешната структура на селищната мрежа в община Кърджали е формирана след продължително историческо развитие, което води началото си от средните векове. Точното време на основаването на гр.Кърджали не е установено, но се приема, че градът се е зародил в края на XIV в. и носи името на уважавания тогавашен пълководец Кърджа Али.

Съвременен състояние на селищната мрежа

Населените места в община Кърджали са представени от един град и 117 села. Градът Кърджали се е развивал демографски и пространствено с различна интензивност. От 1934 г. до 1946 г. той има стабилно развитие и бележи леко нарастване от 9 до 12 хил. жители в резултат на естествения прираст на населението. В следвоенния период градът показва характерното за всички градове от тази категория бурно демографско нарастване. Населението се увеличава почти пет пъти и през 1985 г. достига почти 56 хил. жители. Това се дължи на индустриалното развитие на града и на механичен прираст на население от селата. До началото на прехода градът губи почти 20% от населението си (в резултат на масовото изселване към Р Турция) и при преброяването през 1992 г. той вече наброява 45793 жители. След 1992 г. населението се стабилизира и по данни на НСИ към 2003 г. е 45593 жители.

За разлика от други райони на страната, населението на селата след войната нараства със стабилни темпове и от близо 36,7 хил. жители през 1946 г. достига 50 хил. през пиковата 1985 г. Аналогично на града, следва рязко намаляване и през 1992 г. населението на селата е около 30,3 хил. жители. В периода на прехода се наблюдава трайна тенденция на намаляване (със средногодишен темп от 2,2%) и през 2003 г. селското население е 23,7 хил.

Горната картина показва, че урбанизационните процеси в община Кърджали са следвали в общи линии тези в страната, но съдържат няколко важни специфични особености:

- За разлика от страната, селското население в община Кърджали се е увеличавало до 1985 г. (с малко изключение в периода 1965-1975 г., когато временно намалява с около 6%);
- Средногодишните темпове на намаляване на селското население в периода 1992-2001 г. са почти два пъти по-високи от тези за страната (съответно -2,2% срещу -1,3%);
- Урбанизационните процеси в края на 80-те са силно повлияни от политически фактори;
- Социално-икономическите сътресения в периода на преход се отразяват много по-силно в селските райони на общината;
- Градът е претърпял прекалено бурно развитие в периода до 1885 г. За 50 години (1934-1985) гр.Кърджали е нараснал повече от 6 пъти (от 9 хил. на 56 хил.).

Промяната в съотношението градско/селско население следва националния профил, но с малко по-голям дял на селското население (виж долната таблица)

Преброявания	Община	Гр. Кърджали	Дял градско
1934	41625	22%	21%
1946	48737	25%	25%
1956	63364	37%	34%
1965	82846	43%	46%
1975	92778	52%	58%
1985	105993	53%	65%
1992	76155	60%	67%
2001	69830	65%	69%

Източник: НСИ, преброяване на населението, кн.3 Население

Може да се твърди, че селищната мрежа на община Кърджали е сравнително добре балансирана. Към 2001 г. 65% от населението на общината е концентрирано в града. За сравнение градското население (степената на урбанизация) в страната е 69%. Това показва, че в общината има добре развита мрежа от селски населени места. Според броя на населението си (45593 жители през 2003 г.), град Кърджали попада в категорията ‘среден град’ (над 30 000 жители). Само едно от селата (с.Глухар – 1003 жители) попада в категорията ‘средни села’ и то е близо до долната граница от 1000 жители. В групата ‘малки’ (200-1000 жители) попадат 46 села, от които по-големи са:

с .Опълченско	820	с.Перперек	609
с.Рани лист	757	с.Стремци	605
с.Широко поле	735	с.Резбарци	596
с.Мост	697	с.Званица	535
с.Айрово	626	с.Миладиново	458

Преобладаващата група от 70 села е в категорията ‘много малки’, т.е. с население под 200 жители. Само в 19 села от тази група има над 100 човека. Други 16 села са с 10-50 жители, а в 2 села вече не живее никой. Ако се наложат сегашните темпове на намаляване, в близките 10 години още 30 села/махали са застрашени от подобна съдба. Поминък, социални услуги и инфраструктура са ключовите фактори за задържане на процесите на обезлюдяване. Те са и необходимите инструменти за въздействие върху урбанизационните процеси в общината. Подобно на други планински и полупланински райони, където периферията на селищната мрежа загива, реалистичната цел би била не ‘съживяване на всяка цена’, а забавяне на обезлюдяването чрез създаване на вторични опорни центрове (в прилежащи ‘живи’ села) и алтернативен поминък.

В потвърждение на тезата, че е необходимо създаването на вторични опорни центрове е фактът, че някои от групите села, организирани в кметства, вече са под минималната граница за население:

с.Висока поляна	218
с.Голяма бара	216
с.Кьосево	201
с.Велешани	130
с.Воловарци	87

Това налага прегрупиране на кметствата и мрежата на социалните услуги. Освен горните пет, близо до критичната граница са и още няколко от сегашните кметства. При запазване на сегашните демографски тенденции, след около 10 години ще бъдат застрашени от отпадане и сегашните кметства Бащино, Мургово, Скална глава, Кобиляне и Жинзифово.

5.2 Пространствено развитие на населените места - Опорни центрове в селищната мрежа

Преобладаващата част от населените места са разположени по трите изходни артерии от гр.Кърджали към Хасково и по пътя към Ардино. Прави впечатление фактът, че освен в близост до града, сравнително големи и 'живи' села са разположени почти равномерно в цялата територия на общината – Стремци, Мост, Перперек, Миладиново, Широко поле, Глухар, Опълченско, Бойно. Изключение прави северозападната част на общината, която е слабо населена поради релефни препятствия, силна ерозия, бедни почви и неразвита инфраструктура. Най-голямото село в този район е Костино (247 жители).

Гравитиращи към градското ядро са 12 кметства, наречени '**приградски**'. Пространствената близост е станала предпоставка и за силната им функционална обвързаност с града. Общото население на тази селищна формация покрива 76% от населението на общината. Тази концентрация в града и прилежащите села показва неговата силна организираща роля в сферата на услугите и работните места. Няма актуални данни за броя на входящите трудови пътувания към града, но по наблюдения и интервюта предполагаемата цифра надхвърля 3000.

Отчитайки релефното членение, основните комуникации, функционалното обвързване и административното деление, в територията на общината могат да се обособят следните групи населени места:

Градско ядро – гр. Кърджали и селата на следните кметства:

с.Дъждовница	283
с.Енчец	823
с.Крайно село	338
с.Пеньово	368
с.Повет	436
с.Прилепци	278
с.Рани лист	900
с.Резбарци	890
с.Седловина	292
с.Сипей	574
с.Солище	670
с.Царевец	425
с.Чилик	560

Общата численост на населението в този район възлиза на 52430 жители.

Първи район (северен) – Стремци: Обхваща селата на кметствата Стремци, Бели пласт, Горна крепост, Три могили, Люляково, Соколяне и Ястреб. Общото население възлиза на 2788 жит., което е 4% от това на общината.

Втори район (североизточен) – Мост: Обхваща селата на кметствата Мост, Бащино, Звиница и Черешница. Човешкият му ресурс възлиза на 2131 жит., или 3% от населението на общината.

Трети район (източен) – Перперек: Освен селата на кметство Перперек, обхваща и селата на кметствата Миладиново, Конево, Калоянци, Чифлик, Мургово и Висока поляна. Този район е третият по брой на населението – съответно 3551 жит - 5,1% от общото население на общината.

Четвърти район (Студен кладенец) – Широко поле: Този район тангира източно до градското ядро и източната индустриална зона на града. Освен селата на кметство Ши-

роко поле, обхваща и тези на кметствата Скалище, Звезделина и Жинзифово. Общото му население е 2240 човека и покрива дял от 3,2% от общото население на общината.

Пети район (южен) – Глухар: Районът е втория по големина и обхваща кметствата Глухар, Островица, Опълченско, Македонци и Воловарци. Населението му възлиза на 3697 човека и има дял от 4,3% в общото на общината. Глухар е южният ‘вход’ на общината по бъдещия транспортен коридор през Маказа.

Шести район (югозападен) – Бойно: Обхваща селата на кметство Бойно и тези на съседните кметства Кобиляне, Кьосево и Велешани. Населението възлиза на 1203 жители и формира дял от 1,7% от общото население на общината.

Седми район (северозападен) – Костино: Това е най-рядко населената част на общината. В района попадат съставните села на кметства Костино, Скална глава, Голяма бара (общо 522 жители), както и с.Ненково с махалите около него (общо 149 човека). Районът формира малко над 1% от населението на общината. Заради ‘лунния’ пейзаж, пустотата и откъснатостта си, районът е получил метафоричното название ‘краят на света’.

Наличието във всеки от селските райони на поне едно селище със стабилизирана демографска маса, пълен комплект социални услуги, алтернативна заетост и лесна достъпност е предпоставка за балансирано развитие със всички желани последствия. Това прегрупиране би спомогнало за забавени процеси на обезлюдяване, подобрени услуги, постепенно извоюване на независимост от тютюна, алтернативна заетост, оползотворяване на местните ресурси, привличане на инвестиции.

Предложеното райониране е базирано на локализацията, настоящите функционални характеристики и необходимостта от целеви мерки за демографско укрепване на селищната мрежа. Подчертаните села от седемте района се предлагат за вторични опорни центрове, към които да се насочат специфични пакети от мерки. Дефинирани с ключови фрази, желаните профили на вторичните опорни центрове са както следва:

Вторични опорни центрове	Характер/насоченост на мерките
Стремци	Туристически услуги, техническа инфраструктура (ТИ), лека промишленост;
Мост	Лека промишленост, пазарна инфраструктура, ТИ;
Перперек	Административни услуги, туризъм, алтернативно земеделие, лека промишленост, ТИ;
Широко поле	Рекреация и туризъм, ТИ (+мост/понтон), лека промишленост, алтернативно земеделие
Глухар	Крайпътни услуги, лека промишленост, ТИ;
Бойно	ТИ, лека промишленост, социални услуги;
Костино	Социални услуги, ТИ, туризъм

5.3 Осигуреност с устройствени планове

Град Кърджали е единственото населено място в общината, осигурено с нов общ устройствен план (макар и в процес на одобряване). По-големите села на общината имат действащи подробни устройствени планове (ЗРП или ЗП), но вече са остарели и не осигуряват устройствени възможности за съвременен развитие. Дори в селата от градското ядро, където има осигуреност с регулационни планове, регулацията не е проведена, което възпрепятства изграждането на съвременна инфраструктура и осигуряването на комунални услуги (в частност - сметосъбиране). За много от селата няма дори кадастрални планове.

Вследствие промените в общественно-икономическите условия, законата и нормативна уредба, са налице обективни потребности за привеждане на съществуващата устрйоствена и градоустройствена основа в съответствие с новите изисквания, свързани с нарастваща потребност от ново строителство предимно за целите на нови производства, туризъм и отдих.

Като основа за изработването на подобни устройствени планове, е необходимо на първо място изготвянето на подробна кадастрална карта. Приоритетно следва да се разработят подробни устройствени планове за предложените 7 вторични опорни центрове – Стремци, Мост, Перперек, Широко поле, Глухар, Бойно и Костино.

6. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите

Силни страни	Слаби страни
Природни условия и културно историческо наследство	
<p>Значителното слънцегреене и брой дни без мъгли е предпоставка за отглеждане на топлолюбиви растения, летен отдих и използване на слънчевата енергия като възобновим източник ;</p> <p>Значителните водни площи в близост до гр. Кърджали позволяват развитието на отдиха и туризма, както и на водните спортове и риболова, а също увеличаване на площите за напояване и за отглеждане на аквакултури;;</p> <p>Наличие на неизчерпаеми залежи от нерудни полезни изкопаеми;</p> <p>По-висок дял на горите на територията на общината от средния за страната;</p> <p>Питейната вода от яз.”Боровица” е с изключително високо качество</p> <p>Уникално съчетание на обекти на културно-историческо наследство със световно и национално значение, нямащи аналог в страната;</p> <p>Съхранени традиции (фолклор).</p>	<p>Отдалечеността и периферността на общината от Столицата и основните центрове в страната, от ГКПП, пристанищата и летищата в страната затрудняват вноса на суровини и материали и износа на готова продукция;</p> <p>При значително количество на валежите през зимния и пролетен сезон се провокират масово свлачища, които компрометират съществуващата инфраструктура;</p> <p>Няма ясно виждане на местно, регионално и национално ниво за социализация на паметниците на културното наследство и включването им в реален туристически продукт</p> <p>Слаба обществена загриженост по отношение на културното наследство на територията</p> <p>Липса на неправителствени организации с предмет на дейност в тази сфера и отсъствие на публично частни партньорства за опазване и използване на културния потенциал на общината.</p>
Човешки ресурси и образование	

Силни страни	Слаби страни
<p>Концентрация на население с висок възпроизводствен и трудов потенциал в град Кърджали и с високо образователно равнище;</p> <p>Младо по възрастов състав население с висок дял на фертилните контингенти.</p> <p>Добре развита мрежа от учебни заведения;</p> <p>Добре организиран ученически транспорт;</p> <p>Висок процент на обхванати деца от образователната система</p> <p>Педагогически персонал с висок ценз;</p> <p>Изградени и работещи партньорства между местна власт, учебните заведения и НПО</p>	<p>Миграция на населението;</p> <p>Висок дял на безработните жени, лица с ниско образование и ниска квалификация;</p> <p>Липсата на възможности за мъжката работна ръка, което я принуждава да търси реализация във “вътрешността” или в чужбина;</p> <p>Висока безработица сред лицата със средно образование в резултат на преструктурирането на икономиката.</p> <p>Липса на достатъчен капацитет за усвояване на средствата от фондовете на ЕС.</p> <p>Ниската степен на образование в общината, особено в селата, не позволява да се отговори на съвременните изисквания на пазара на труда</p> <p>Наличие на слети групи и паралелки в учебните заведения по селата;</p> <p>Нарастване на броя на отпадналите ученици от малцинствен произход и от социално слаби семейства;</p> <p>Остаряла материално техническа база;</p> <p>Сградите на учебните заведения се нуждаят от основен ремонт ;</p> <p>Сградите на закритите учебни заведения не се използват;</p> <p>Недостатъчна работа с децата извън учебните заведения;</p> <p>Недостатъчна подкрепа и работа с даровитите деца и тези със специални образователни изисквания;</p> <p>Ниска мотивация на педагогическия персонал за квалификация и преквалификация;</p> <p>Липсата на механизми за квалификация и преквалификация на педагогическия персонал</p>
Култура и спорт	
<p>Два традиционни международни фестивала, утвърдени в Националния културен календар, Национална награда за детска литература и Балканска писателска среща</p> <p>Три фолклорни танцови колектива с международно признание</p> <p>Съхранени фолклорни традиции на различните етноси и общности - родопска, тракийска и турска</p> <p>Добре развита читалищна мрежа с щатни лица и материална база</p> <p>Традиции във футбола, волейбола и водните спортове</p> <p>Изградени достатъчно на брой спортни съоръжения</p> <p>Създадени достатъчно на брой спортни</p>	<p>Остаряла материално техническата база</p> <p>Сградният фонд е в лошо състояние</p> <p>Недостатъчна активност на читалищата извън центъра на Общината;</p> <p>Слаба обществена загриженост и интерес към формите на културни дейност и традициите на различните етноси</p> <p>Липса на приемственост в спортовете борба, вдигане на тежести и бокс</p> <p>Ниска спортна култура на подрастващите</p> <p>Лошо състояние на спортните съоръжения</p> <p>Недостатъчна мотивация в спортните кадри да ра-</p>

Силни страни	Слаби страни
<p>клубове</p> <p>Традиции в детско юношеския спорт и спорт за всички</p>	<p>ботят като тренъори</p>
Икономика	
<p>Местоположение – благоприятстващо за развитие на трансграничното сътрудничество, търговия и услуги.</p> <p>Традиции в шивашката промишленост</p> <p>Стабилизиране на икономическите процеси в общината с потенциал за развитие</p> <p>Производството и търговията със стоки, които са единствени в страната и са предназначени за износ /бентонит, перлит, цинк, олово /</p> <p>Натрупан опит и традиции в отраслите на преработващата промишленост /лека, ХВП, машини и оборудване/, подкрепен от демографския потенциал на общината са добра предпоставка за бъдещето</p> <p>Голям опит в строителството</p> <p>Традиции в шивашката промишленост</p>	<p>Прекомерна концентрация на стопанските дейности /индустрия и услуги/ в града, пренебрегвайки демографския потенциал на селата;</p> <p>Производствени зони, които се нуждаят от съществена рехабилитация и инфраструктурно обновление, за да посрещнат предизвикателствата на съвременните производства</p> <p>Липса на наукоемки отрасли, което ще забави навлизането на иновациите и развойната дейност нарушавайки общата конкурентноспособност на общината</p> <p>Много слабо навлизане на информационните и комуникационни технологии</p> <p>Липса на инфраструктура за технологичен трансфер</p>
Селско и горско стопанство	
<p>Благоприятни условия за тютюнопроизводство и развитие на трайни насаждения и зеленчуци, както и за алтернативни култури – билки, подправки, цветя и др.</p> <p>Наличие на млади хора, които могат да бъдат обучени да правят модерно земеделие;</p> <p>Осигуряване на допълнителни доходи на населението от страничните ползвания на територията на горския фонд – паша на добитък, добив на сено и листников фураж, добив на билки, горски плодове, гъби, орехи.</p>	<p>Силна зависимост от тютюна</p> <p>При повече от два пъти по-нисък относителен дял на обработваемата земя от средното за страната, изградените поливни площи са малко /13,4 %/, а от тях 20% са негодни за напояване</p> <p>Напоителните системи са разрушени</p> <p>Земеделските земи са раздробени на многобройни маломерни участъци, непригодни за механизизирана обработка</p> <p>Неразвит пазар на земята</p> <p>Недостатъчното използване на поземлените ресурси за производство на земеделска продукция, в т.ч. на алтернативи на тютюна</p> <p>Използване на торове и пестициди и недостатъчна степен на механизация.</p> <p>Ниска степен на концентрация на селскостопанското производство</p> <p>Липса на собствен инвестиционен капитал на селскостопанските производители</p> <p>Раздробеност на животновъдните стопанства.</p> <p>Площна ерозия на незалесени земи от горския фонд.</p> <p>Липса на информация и инициатива за ползване на финансиране на сс по различни програми</p>
Туризм	

Силни страни	Слаби страни
<p>Наличие на много природни забележителности и КИН от световна величина, подходящи за развитие на туризъм</p> <p>Съхранена природа и наличие на водни площи, подходящи за туризъм и спорт</p> <p>Застрояване с нови частни хотели в района около яз. Кърджали, /Енчец, Главатарци/</p>	<p>Липса на подходяща туристическа инфраструктура в общината;</p> <p>Неразвити транспортни връзки за нуждите на туризма</p> <p>Неразвита материално база за рекреативен туризъм спрямо потенциала на общината</p> <p>Неразвити спрямо потенциала културно-исторически и природни забележителности;</p> <p>Липса на собствен инвестиционен капитал на местните предприемачи в туризма.</p> <p>Липса на цялостна концепция за развиване на зони за рекреация около яз. Кърджали и яз. Студен кладенец.</p> <p>Липса на обучени кадри за предоставяне на туристически услуги</p>
Техническа инфраструктура	
<p>През територията на общината преминава направлението на ОЕТК №9;</p> <p>Общината се обслужва от първокласен път;</p> <p>Пространствено добре развита пътна мрежа;</p> <p>Добре организирано обслужване с автобусен транспорт по международни линии и в страната, вътрешнообластни и вътрешнообщински връзки между населените места;</p> <p>Общината се обслужва с жп транспорт</p> <p>Подаваната от яз Боровица питейна вода е с много добри качества</p> <p>Наличие на ПСПВ</p> <p>Наличие на достатъчно водни ресурси;</p> <p>Модернизирана съобщителна мрежа в града с достъп до съвременни услуги</p> <p>Добре развита електроенергийна мрежа с възможности за допълнително натоварване</p>	<p>ОЕТК №9 все още не функционира като ОЕТК-транспортната мрежа е “затворена”към южната граница;</p> <p>Липса на обходен път на гр. Кърджали, които да извежда транзитния поток</p> <p>85% от републиканската пътна мрежа в общината е третокласна, от която половината – бивши IV клас в незадоволително или лошо състояние;</p> <p>Много лошо състояние на дългата мрежа местни пътища</p> <p>Много лошо състояние на уличната мрежа в селата</p> <p>Жп линията е тупикова - единична, неелектрифицирана</p> <p>10% от населението е частично или неводоснабдено, а около 10% от водоснабденото - с режим на водоползване</p> <p>Амортизирана водопроводна мрежа и високи загуби на питейна вода</p> <p>Недоизградена и амортизирана канализационна мрежа;</p> <p>Липса на ПСОВ и колектори;</p> <p>Окаяно състояние на съоръженията от напоителните системи;</p> <p>В отделни райони на общината телефонната мрежа е недостатъчно развита;</p> <p>Недостатъчни финансови ресурси на общината за инвестиране в нова инфраструктура</p> <p>Ниска енергийна ефективност при задоволяване на енергийното потребление в общината.</p>
Екологични условия	
<p>Намалява нивото на средногодишните концентрации в атмосферния въздух на всички следени показатели за качеството на атмосферния въздух в гр. Кърджали;</p>	<p>Отсъствие на автоматизирани пунктове за мониторинг на качеството на атмосферния въздух;</p> <p>Голяма част от града е разположена в санитарно-охранителната зона на “ОЦК” АД, която е 3000 м.</p>

Силни страни	Слаби страни
<p>Пречиствателната станция за отпадъчни производствени води на ОЦК осигурява качество на пречистените води, отговарящи на нормите за проектната III-та категория водоприемник</p> <p>Внедряването в ОЦК на ефективни съоръжения за намаляване на емисиите на атмосферни замърсители след 1992 г. намалява равнището на новото замърсяване на почвите в района</p> <p>Районът на общината е със специфична флора и фауна, с представители на няколко фитогеографски и зоогеографски зони, с редки и изчезващи видове, включени в Червената книга на България, ендемити и реликти и голямо разнообразие от ценни лечебни растения</p> <p>Висок % на селата обхванати в системата на организирано сметосъбиране</p>	<p>Най-близките жилищни сгради в града са на 1200 м., а с.Островица отстои на 900 м.;</p> <p>Средногодишните концентрации на оловни аерозоли и аерозоли на кадмий продължават да са над пределно допустимите норми, въпреки общото намаляване на замърсяването,</p> <p>Пречиствателните съоръжения на "ОЦК" АД и "Бентонит" АД не са достатъчно ефективни;</p> <p>Оросителната инсталация на "Хвостохранилище - Кърджали 2" не е ефективна и това води до разпращаване на хвост при по-висока скорост на вятъра</p> <p>Лошо състояние на колекторите на канализационната мрежа</p> <p>Не е изградена градска пречиствателна станция за отпадъчни води (ГПСОВ) в гр. Кърджали;</p> <p>Не е въведено разделно събиране на отпадъците</p> <p>Няма изградено съвременно съоръжение за обезвреждане на битовите отпадъци</p> <p>В производствените зони в града и в землищата на 7 села, съществуват стари екологични замърсявания на почвите с тежки метали;</p> <p>Съществуват множество нерегламентирани сметища и стари замърсявания;</p> <p>В общината се наблюдава намаляване на биологичното разнообразие в резултат на антропогенно въздействие.</p> <p>Над 800 дка заблатени райони по левия бряг на р. Арда, попадащи в центъра на града;</p> <p>Остаряла паркова и улична дървесна растителност.</p> <p>Ниска екологична култура на населението</p>

Възможности	Заплахи
<p>Макроикономическа стабилизация;</p> <p>Скорошно членство в ЕС;</p> <p>Продължаващ приток на преки чужди инвестиции;</p> <p>Внедряване на нови технологии при използването на нерудните полезни изкопаеми;</p> <p>Създаване на пазар на земята;</p> <p>Кандидатстване по национални и международни програми, финансиращи дейности за подобряване състоянието на околната среда;</p> <p>Прилагането на стандартите на ЕС ще доведе до по-строг контрол върху управлението на опасните отпадъци, генерирани от предприятията на територията на община Кърджали, които задължително</p>	<p>Да продължи влошаването на структурата на земеползване, раздробяването и изоставянето на обработваемата земя поради липса на реален пазар на земеделската продукция и предстоящи делби на земеделските земи;</p> <p>Продължаване на ерозионните процеси;</p> <p>Продължаване на практиката за ниски санкции при замърсяване на атмосферния въздух, което не мотивира фирмите да влягат инвестиции в нови пречиствателни съоръжения;</p> <p>Неосигуряване на финансови средства за внедряване на нови технологии в пречистването и опазването на околната среда;</p> <p>Влошаване на състоянието на атмосферния въздух и шумовото замърсяване с откриването на ГКПП "Маказа", тъй като се очаква силно увеличение на дела на тежкотоварните МПС;</p> <p>Да продължи локалното замърсяване от незаконни</p>

Възможности	Заплахи
<p>трябва да предоставят ежегодно информация на РИОСВ – Хасково;</p> <p>Нарастващ интерес към алтернативните форми на туризъм – културен, познавателен, екотуризм в национален и международен мащаб;</p> <p>Включване на най-забележителните обекти на територията в общ туристически продукт с други съседни общини;</p> <p>Прилагане на национални и регионални програми за заетост;</p> <p>Разрастване на експортния дял на промишленото производство следствие нарастващия единен пазар на ЕС;</p> <p>Използване потенциала на строителството за обновление на инфраструктурата и създаване на привлекателни условия за бизнес-предпоставка за инвестиции;</p> <p>Създадените традиции в шивашката промишленост подкрепени от демографските ресурси на селата са добра предпоставка за създаването на мрежа от предприятия /кластери/ със собствена марка;</p> <p>Повишения интерес към България като бъдещ член на ЕС при добра реклама и създаване на “Имидж” са добра възможност за привличане на инвестиции и развитие на туризма ;</p> <p>Перспективата ЕС може да примами напусналите в близкото минало местни жители- Т.е инвестиции и човешки ресурси;</p> <p>Близостта до Гърция като страна членка на ЕС по един или друг начин /пазар за стоки, хора и услуги/ ще окаже своето въздействие, имайки предвид попадането на общината в регион за трансгранично сътрудничество и традиционно добрите външноикономически връзки;</p> <p>Подобряване на структурата на земеползване чрез земеустройствени и комасационни проекти в землищата, което заедно с пазара на земята ще създаде възможност за по-уедрено земеделие;</p> <p>Създаване на трайни насаждения с качествен посадъчен материал, основно в лозарството и овощарството;</p> <p>Възстановяване и активно ползване на напоителните системи;</p> <p>Изграждане на пазарна инфраструктура за пласмент на селскостопанската продукция;</p> <p>Създаване на система за научно и ин-</p>	<p>сметища около населените места;</p> <p>Продължаваща незаинтересованост на местното население по отношение на културното наследство;</p> <p>Динамично променящи се изисквания към продуктите на културния и други форми на туризъм, към които дестинацията не би могла да се адаптира бързо;</p> <p>Постепенно разрушаване на изключително ценни обекти на културното наследство и реална заплаха за унищожение на някои от тях или части от тях;</p> <p>Населението в активна възраст да намалява по-бързо от общото;</p> <p>Задълбочаване процеса на ниска грамотност и несъответствие с повишените изисквания на пазара на труда;</p> <p>Задълбочаване на миграционните процеси Силната зависимост от тютюна при неясното бъдеще на отрасъла поставя под съмнение целесъобразността му;</p> <p>Ниското образование, липсата на наукоемки отрасли и инвестиции ще наруши още повече конкурентноспособността на общината;</p> <p>Инвазията на китайски и европейски текстил ще застраши местните производители;</p> <p>Намаляващото промишлено производство под натиска на европейската конкуренция ще задълбочи още повече проблема с мъжката работна ръка;</p> <p>Ниска предприемаческа култура, поради недостатъчни умения и обща предприемаческа среда в районите;</p> <p>Бавно навлизане на икономиката на знания;</p> <p>Недостатъчно развити публично-частни партньорства;</p> <p>Задълбочаващи се икономически и социални различия между общинския център и останалата /селска/ част;</p> <p>Задълбочаване на тенденцията на обособяване на малки затворени натурални земеделски стопанства поради ограничени физически, технически и финансови възможности на частните стопани и липса на мотивация и икономически интерес за сдружаване;</p> <p>Непознаване на производителите на стандартите за производство и търговия на ЕС;</p> <p>Липса на инвестиционен интерес от стратегически инвеститори;</p> <p>Забавяне изграждането на водещите обекти от туристическата инфраструктура;</p> <p>Липса на маркетингова стратегия и практика на местните туристически фирми;</p> <p>Несполука в привличането на стратегически ин-</p>

Възможности	Заплахи
<p>формационно обслужване на селскостопанските производители;</p> <p>Създаване на конкурентноспособни ферми в животновъдството;</p> <p>Стимулиране създаването на малки и средни предприятия за преработка на земеделска и животновъдна продукция;</p> <p>Използване на Предприсъединителните фондове и Структурните фондове и Кохезионния фонд и за развитие на регионалната инфраструктура;</p> <p>Прекъсване на “прекъсването” на ОЕТК №9;</p> <p>Развитие на концесиите като форма за привличане на външен капитал;</p> <p>Инвестиции в регионална и местна инфраструктура, осигуряващи достъп до европейските инфраструктурни мрежи;</p> <p>Интеграция на трансграничните райони.</p>	<p>веститор;</p> <p>Недостатъчно кредитиране на Малките и Средните Предприятия в туризма;</p> <p>Забавяне на отварянето на ГКПП “Маказа” и доизграждането на пътя към него;</p> <p>Хроничен недостиг на финансови средства за доизграждане и поддържане на общинските пътища;</p> <p>Забавяне на ремонта на амортизираната водопроводна мрежа и увеличаване на загубите;</p> <p>Забавен процес и лошо качество на строителство на канализационните мрежи;</p> <p>Пълно разграбване и разрушаване на напоителните системи;</p> <p>Продължаваща съобщителна изолация на отделни райони поради липса на икономическа мотивация;</p> <p>Забавяне процеса на модернизация на съобщителната мрежа;</p> <p>Компрометиране на усилията за ефективно енергийно потребление.</p>

Стратегическа част

- = Визия и стратегически цели на общинския план за развитие.
- = Фактори-стимули и задържащи фактори за развитие
- = Определяне вида на стратегията за развитие
- = Водещи приоритети за развитие на общината

Визия

Визията е обобщена представа/желание на една общност за стандарта на живот и качествата на средата, която тази общност изгражда, поддържа и обитава. Записаната в предишната стратегия за развитие на общината през периода 2000-2006 г. визия: “привлекателно място за живот, инвестиции и отдиш” е универсална и не адресира проблемите. Местните хора искат сигурен поминък, услуги, комуникации; да има какво да предложат на децата си, да ги задържат до себе си. Макар и скромни, дори този хоризонт на желанието би бил трудно реализуем от гледна точка на пазарната среда и конкуренция в утрешна обединена Европа. Необходимо е да се поставят нови цели и критерии на развитието, да се пречупи инерцията на старото мислене и прекомерно облягане на държавата. Това го могат младите и образованите, хората носещи в себе си високите критерии и готовност да се конкурират. Те са стратегическият ресурс за развитие на общината.

От друга страна, скокът в посока на мечтаното развитие изисква определено време и много усилия на общинската администрация, социално-икономическите партньори и цялата местна общност. Десетилетия наред Кърджали се е облягал на тежка индустрия и тютюн. Първата опора е почти рухнала, а втората е застрашена. Навременната подмяна на икономическите опори е другият елемент във визията за развитие на общината. Възможните нови опори (екологични храни, туризъм, рекреация, чисти производства) изискват

чиста среда и съвременна инфраструктура (в т.ч. комуникации). Те също трябва да станат елемент на визията на общината.

Времето на свръх-концентрация (на инвестиции, услуги и хора) в града отмина. Основната цел на европейската (и националната) регионална политика е 'икономическо и социално сближаване', т.е. премахване на резките различия между стандартите на средата и на живота. Независимо от ограничените ресурси и огромни потребности на гр. Кърджали, целеви публични инвестиции трябва да се насочат и към обосновано подбрани селски райони. Те съдържат потенциал за желаното реструктуриране, за намиране на алтернативни икономически опори на общината.

Залог за конкурентноспособност е активното сътрудничество и коопериране на община Кърджали с останалите съседи от Източни Родопи, както и с Турция и Гърция. Това с особена сила важи за реализирането на аспирациите за развитие на туризъм, имащ стопански измерения и служещ като алтернативен икономически сектор.

Община Кърджали следва да запази и своя етнически толерантен модел, с дух на разбирателство, взаимно уважение и зачитане между етническите и религиозните общности.

На тази основа е формулирана и визията за развитие на общината:

Община Кърджали – административен, културен и туристически център на Източни Родопи, с развита и конкурентноспособна индустрия и жизнени селски райони, независим от моноструктурна специализация в селското стопанство, осигуряващ сигурност, чиста околна среда и висок жизнен стандарт на своите граждани, привличащ младите хора, инвеститори и туристи.

Фактори-стимули и задържащи фактори за развитие

Визията очертава крайния желан резултат от усилията на всички в развитието на общината. Обективните фактори и **стимули** за такова развитие са:

- Осъзната необходимост от изместване на тежката индустрия и тютюна от алтернативни производства и услуги;
- Обективното съществуване на природни условия и ресурси за изграждане на алтернативна икономическа база на общината;
- Наличие на силно-атрактивни природни и антропогенни ресурси, сглобяеми в конкурентни/продаваеми туристически продукти;
- Приближаваща във времето реализация на транспортен коридор и очакван интензивен поток от стоки и хора. Предварителна подготовка на контактни зони за оползотворяване на транзитните потоци;
- Добра степен на изграденост на енергийната и водостопанската системи в общината; Неизползвани потенциали на уникалните водни площи и прилежащите им терени;
- Ключово географско местоположение на общината за развитие на трансграничното сътрудничество, търговията и услугите.

Паралелно се отчитат и факторите, **задържащи развитието**:

- Икономически спад, обхванал структуроопределящите производства в града и общината и ликвидиране на една значителна част от тези производства;
- Недостатъчни връзки с европейските и световни полюси на концентрация на икономическа дейност и предприемачество;
- Амортизирани производствени зони, нуждаещи се от скъпа рехабилитация, за да посрещнат предизвикателствата на съвременни производства;
- Липса на добре екипирани пространства, които да внесат необходимия нов импулс в развитието и обновяването на икономиката;
- Ниска степен на изграденост на селищната и междуселищна инфраструктура;
- Консерватизъм и инертност в селските райони. Висока зависимост от производството на тютюн, което е с тенденция на постепенно отпадане. Липса на стопанска (но не и на агротехническа) алтернатива на тютюна. Нисък образователен и квалификационен профил;

Определяне вида на стратегията за развитие

Чрез визията си, общината е очертала ясна картина на очакваното бъдеще. Това предполага огромни усилия за мобилизиране на всички свои ресурси и привличане на външни. Това предполага още подреденост в действията и следване на подходяща стратегия. Основният извод от проведените анализи съдържа експертното мнение, че общината *може и трябва* да приложи **“укрепваща” стратегия на развитие**.

След 2 години България ще стане част от общоевропейския пазар. С това за голяма част от бизнеса ще започнат истинските проблеми. За да оцелеят в тежката битка за пазар, местните мениджъри следва ускорено да инвестират в материални активи и оборудване, в човешки ресурси, в нови технологии, а оттам и в качество, бързина и коректност. И в обединяването. След 2007 г. българските компании ще трябва да реагират по-бързо на конкуренцията.

“УКРЕПВАЩАТА” стратегия за развитие на общината предполага:

- Предприемане на *изпреварващи стъпки* в подготовката за сливане с европейските пазари – привлекателни полета за нови инвестиции, маркетингова реклама, информиран и настроен местен бизнес, обединение, въвеждане на стандарти и технологии, предполагащи конкурентноспособност;
- Общината залага на *секторите на растеж* и ги подкрепя с всички възможни средства (позволен от закона, приемливи за гражданите на общината и подкрепени от тях);
- Отчитайки настоящия профил на човешките ресурси, общината стимулира инвестициите в трудоемки производства от леката промишленост, за да стабилизира заетостта, включително и в селските райони;
- Друга алтернатива на развитие на общинската икономика и укрепване на нейната конкурентноспособност е развитие на нови технологични производства за привличане и задържане на високообразовано и висококвалифицирано население;
- Общината подпомага организирането и ефективността на *‘изнесената си икономика’* – *гурбетчийството*. Намесва се в повишаването на квалификацията, защитата на труда

и репутацията на родопските строители.

- Общината прави стъпки към “изпреварваща децентрализация” – *укрепва капацитета си* за въздействие върху цялостното развитие на общината (ресурси, администрация, партньорства, информация);
- Общината се подготвя отрано за максимално усвояване на средства от структурните фондове на ЕС, създавайки “банка стратегически проекти” (по приложимите за общината приоритети на тези фондове⁶);

Прилагането на такава стратегия предполага изграждането на жизнен икономически комплекс и достатъчно приходи за ре-инвестиране в хората и жизнената им среда. Затова

Основната стратегическа цел на развитието на общината в периода до 2013 г. е:

ДА ПОСТИГНЕ СТАБИЛНИ ТЕМПОВЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И НОВИ, ПО-ВИСОКИ СТАНДАРТИ НА ЖИЗНЕНАТА СРЕДА.

Основната цел съдържа два неотделими компонента: “ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ” и “ЖИЗНЕНА СРЕДА”. Първият е двигател на развитието, а вторият осмисля усилията на хората, реализирали това развитие. Задължително условие е целта да се преследва успоредно и едновременно в двете сфери.

Първият компонент е ”СТАБИЛНИ ТЕМПОВЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ”, но не “на всяка цена”, а постигнат от обновена, конкурентноспособна, природошадяща икономика. Икономика, оползотворяваща човешките и природните ресурси на общината. Икономика, приоритетно ориентирана към жизненни традиционни производства, но и към високи технологии. Икономика, разчитаща на нови инвестиции чрез активно привличане/насърчаване.

Другата сфера на целта е “НОВИ, ПО-ВИСОКИ СТАНДАРТИ НА ЖИЗНЕНА СРЕДА”. Отчитайки констатациите от анализа, това всеобхватно понятие може да се сведе до характеристиките/стандартите в три основни аспекта – екология, инфраструктура, жилища. Тук се включват и усилията за подобряване на стандартите в социалния сектор (образование, култура, спорт, здравеопазване, социални жилища, социални грижи). Изборът на редуциран брой параметри на жизнената среда се мотивира с желанието да се постигне лесна измеримост на постигнатото.

С изпълнението на основната стратегическа цел се очаква и осезателно увеличаване на доходите и покупателната способност на населението.

Реализацията на основната цел е невъзможна без конкретизация на няколко нива – приоритетни сектори, цели към развитието на тези сектори, мерки/програми към всяка от целите и накрая, конкретни проекти или проектни идеи за прилагане на всяка от мерките.

Освен секторите, съдържащи се в основната цел (“икономика” и “жизнена среда”), стратегията обхваща още два – “*териториален баланс*” и “*капацитет*”.

Териториалният баланс е стратегически важен по две причини – доказана необходимост от по-равномерно развитие на общинската територия и шанс да се привлекат средства от структурните фондове на ЕС за тази цел.

---

⁶ Приоритетите на структурните фондове на ЕС са дадени в *Приложение 2*

Сектор “капацитет” е от изключителна важност за приложимостта на стратегията. Той се третира в широк аспект и обхваща: инструменти за управление/въздействие чрез ресурси на местната власт (недвижимости, финанси), специализирана общинска администрация по стратегическо планиране, партньорства с бизнеса и нестопанския сектор, информация и мониторинг.

Определяне на водещи приоритети за развитие на общината

На тази основа, *основните приоритети на плана за развитие са:*

- Развитие на конкурентноспособна и динамична местна икономика, реализираща местните потенциали и сравнителни предимства.
- Изграждане на качествена жизнена среда – развитие на социалната сфера и услуги и повишаване на привлекателността на общината за инвестиции и местоживееене. Инвестиране в човешкия ресурс.
- Отваряне на общината към страната и света: използване на геостратегическото положение на общината за развитие на туризъм и трансгранично сътрудничество.
- Постигане на териториален баланс в развитието на общината; функционално зониране и устройство на територията.
- Укрепване на институционалния капацитет на местно ниво за подобряване процеса на управление и усвояване на средства от структурните фондове и кохезионния фонд на ЕС.

Трета част: Реализация на плана за развитие на общината

I Идентификация и обвързване на мерките и проектите по определените приоритети за развитие на общината

II Изпълнение, наблюдение и актуализация на Общинския план за развитие

Идентификация и обвързване на мерките и проектите по определените приоритети за развитие на общината

Приоритет 1: Развитие на конкурентноспособна и динамична местна икономика, реализираща местните потенциали и сравнителни предимства и повишаване на нейната инвестиционна привлекателност

Специфична цел 1: Привличане на нови динамични и конкурентни производства в общината и създаване на условия за стимулиране развитието на средния и малък бизнес във всички отрасли

Мярка 1.1: Повишаване на конкурентноспособността чрез маркетингова реклама на града и общината, премахване на пречките за инвестиции, координиране на инициативите за икономическо развитие

Дейностите по тази мярка включват:

- * Разработване на система от маркетингови мероприятия по привличане на чужди инвестиции, основани на преимуществата на общината за развитие на бизнес.
- * Представяне на общината на национални и международни форуми за търсене на инвеститори.
- * Разширяване на връзките на общината с други общини, области и градове в страната и чужбина. Привличане на инвестиции от тях.
- Създаване на “име” на Община Кърджали като водеща община за бизнес развитие в региона чрез успешно участие в процеса за сертифициране
- Организиране на Търговското изложение - Кърджали като събитие с регионално и трансгранично значение.
- Създаване на лоби в национални институции, министерства и агенции и регулярни срещи и контакти с посолства в България
- Работа в мрежа с организации, подкрепящи икономическото развитие (Агенция за инвестиции, Министерство на икономиката, Агенция за малки и средни предприятия и др

Мярка 1.2: Повишаване на достъпа и изграждане на бизнес и технологична инфраструктура, подкрепяща бизнеса

Предоставянето на бизнес и технологични услуги, допринасящи за развитието на предприемачеството и местния бизнес и/или създаването на нови работни места, е все още определен дефицит в общината. Това определя необходимостта от дейности по създаване и повишаване ефективността на съществуващите бизнес услуги, включително специализирани услуги за групи МСП. Регионът се нуждае от изграждане бизнес инкубатори, бизнес центрове, индустриални паркове, нови производствени и предприемачески зони, изложбени зали.

Въвеждането на съвременни организационни форми за насърчаване на пазарно съобразеното реструктуриране в промишлеността като “Индустриална зона” АД, “Технологичен парк” АД и “Бизнес център” следва да осигурят необходимото съдействие в научното и технологично обслужване на промишлените предприятия, осигуряване на задгранични партньори, координиране усилията на заинтересованите местни партньори за изпълнение на съвместни проекти.

Основна цел на мерките и проектите в това направление е да се постигне технологичско обновление на производствените предприятия в общината, което ще доведе до увеличаване на качеството на продукцията и конкурентноспособността на самите предприятия. Необходимо е да се реши основният проблем за фирмите в бранша, а именно завоюване на нови международни пазари. Основна роля за постигане на тази цел ще има създаването на Високотехнологичен парк и на Индустриална зона.

Основните дейности по тази мярка включват:

- Изграждане на “Високотехнологичен парк – Кърджали” АД. Технопаркът ще съдейства за развитие на връзките с висши учебни заведения и научно-

изследователски институти, ще осигурява рисково финансиране, установяване на делови контакти и ефективен трансфер на технологии и ноу-хау;

- Създаване на Агробизнесцентър, които ще обслужва цялата крайгранична зона и ще улеснява презграничните контакти;
- Създаване на логистичен център, който да улесни комуникациите с други страни след отваряне на ГКПП Маказа;
- Изграждане на бизнес парк “Кърджали”;

Реализирането на тези проекти е свързано с

- Разработване на техническа документация и градоустройствено решение и съгласуване на проектната документация с различните институции;
- Идентифициране на различни източници за финансиране на благоустройствените мероприятия и изграждането на инфраструктура;
- Разчистване на терена;
- Изграждане / благоустрояване на прилежащите комуникации;
- Начало на изграждане на бизнес инфраструктура.

Мярка 1.3. Привличане на инвестиции за максимално оползотворяване на местните ресурси и пазарната им реализация

Общината разполага с природни ресурси, които не са намерили своята стопанска реализация поради липса на преработващи мощности и пазари за реализация. Като примери могат да бъдат посочени нерудните изкопаеми, богатството от дървесина и водни ресурси.

Въпреки благоприятните възможности, досега дървесината не се преработва дълбочинно в региона, а се изнася във вътрешността на страната и в чужбина. При преработката на място ще се създадат предпоставки за алтернативна заетост, както и за създаване на малки и средни предприятия за дърводобив и дървообработка и мебелно производство, включително с чуждестранно участие.

Дейностите по тази мярка включват:

- Маркетинг на идейната концепция за усвояване на ресурсите и дефиниране на потенциални инвеститори
- Стопанско използване на нерудните ресурси и дървесината в общината чрез привличане на инвеститори
- Развитие на клъстер шивашка промишленост за ангажиране на женска ръка с подобрени условия за труд
- Разработване на активна програма за промоциране на свободни търговски обекти, индустриални сгради и терени.

Мярка 1.4: Развитие на общинско-частно партньорство за развитие на бизнеса

Първата необходима стъпка е към подобряване на диалога и повишаване на взаимното доверие както между общината и бизнеса, така и между представителите му. Втората стъпка е в координирането на бизнес-намеренията, тяхното информироване и насочване. Сътрудничеството с частния капитал за постигането на тази цел следва да се основава на базата на коректното партньорство, опростяването на административните процедури - в рамките на законовата уредба и поемането от страна на общинската

администрация на някои от функциите на инициатор и координатор на по-важни стопански начинания.

Дейностите по тази мярка включват:

- Създаване на Консултативен съвет за бизнес развитие към Община Кърджали;
- Анализ на нуждите, проблемите и възможностите за подкрепа от страна на Общината;
- Провеждане на регулярни срещи с бизнеса за информиране относно общински проекти;
- Подкрепа на бизнеса чрез осигуряване на информация за възможности за участие в Европейски програми и фондове на регионално, национално и международно ниво;
- Разработване и разпространение на бюлетин "Бизнесът в Кърджали", който да предоставя информация относно общински услуги, свързани с бизнеса, актуални за бизнеса решения на Общински съвет, профили на фирми в Кърджали, значими общински проекти и бизнес събития;
- Разработване, поддържане и разпространение на разширена база данни за всички търговски и индустриални имоти, които могат да бъдат отдадени под наем или продадени;
- Насърчаване започването на бизнес чрез правни консултации, обучение, "комплексно обслужване" за достъп до информация, посредничество за издаване на разрешителни, достъп до площ за стопанска дейност;
- Активно привличане на бизнес организациите и разпространяването на информация за секторите на МСП. Създаване и укрепване на съществуващите информационни мрежи за достъп на представителите на МСП до тях;
- Разработване на специални програми съвместно с браншовите организации на малкия и среден бизнес, чрез които МСП да получават безплатни консултации при изготвянето на бизнес планове, така че да бъдат улеснени в подготовката при отпускане на кредит;
- Повишаване информираността на мениджърите на експортно ориентирани МСП за изискванията на международните пазари и преди всичко на Единния европейски пазар, което е от особена важност за приспособяване на техните производства към тези изисквания.

Приоритетните направления за подкрепа са:

- Развитие на традиционни отрасли с потенциал – шивашка промишленост, хранително-вкусова промишленост, машиностроене, дървообработване и мебелна промишленост;
- Развитие на алтернативни сектори – селско стопанство, нови технологични и наукоемки производства.

Специфична цел 2: Развитие на селското стопанство и свеждане до минимум на пустеещите земи, въвеждане и прилагане на алтернативно земеделие

Създаването на условия за преодоляване на монокултурната зависимост от тютюна и развитие на устойчиво селско стопанство чрез развитие на животновъдство, отглеждане на технически култури и трайни насаждения и е основно предизвикателство в развитието

на в общината. Тези земеделски култури са препоръчителни за земи замърсени с тежки метали.

Целесъобразно е да се използват средствата на Структурните фондове на Европейския съюз за реализиране на проекти за обучение и преквалификация, за пасищно отглеждане /угояване/ на телета и говеда, за производство на зелени фуражи за животновъдството, за подобряване на породите в говедовъдството и овцевъдството в общината, за създаване на масиви от трайни насаждения нетрадиционни за земеделието в Кърджалийския регион с прилагане на нови технологии в тази област и др.

Мярка 2.1: Създаване на предпоставки за развитие на селското стопанство чрез подобряване на информираността и условията за реализация на продукцията

- Изграждане на Пазар на производителите
- Организиране и поддържане на информационен ресурс в общинската администрация относно възможностите за финансиране в селското стопанство и регулярно разпространение на актуална информация.
- Изработване на земеустройствени и комасационни проекти за подобряване структурата на земеползването в общината
- Разработване на проект за специализация на земите в общината

Мярка 2.2: Постепенно въвеждане на алтернативен на тютюна поминък

- Провеждане на образователна кампания сред населението за неблагоприятните перспективи на монокултурното производство и в частност тютюна;
- Определяне на пазарната перспектива на тютюна и разработване на програма за неговото развитие в общината;
- Разработване на програма за промяна в структурата на културите и заетите площи ;
- Насърчаване създаването на сдружения на земеделци и подпомагане на тяхното обучение за отглеждане на алтернативни култури

Мярка 2.3: Подобряване на съществуващата и изграждане на нова инфраструктура в региона, свързана със селското стопанство.

- Възстановяване на напоителните системи и полета
- Проект за залесяване в ДГФ
- Проект за “раздвижване” пазара на земята в общината и свеждане до минимум на пустеещите земи

Специфична цел 3: Повишаване на качеството на човешкия капитал и съответствието на квалификацията му с пазара на труда

Качеството на човешките ресурси все още е едно от основните конкурентни предимства на общинската икономика. То се основава на доброто образование, наличието на гъвкавост на пазара на труда и сравнително доброто съотношение между цената на труда и квалификацията. Същевременно обаче, Кърджали започва постепенно да губи предимствата си по отношение на работната сила, тъй като тя все повече се оказва нискоквалифицирана и подходяща за работа с остарели технологии.

Липсата на достатъчно средства за научно-изследователска и развойна дейност, сравнително ниската степен на използване на съвременни информационни и комуникационни технологии, “изтичането на мозъци”, липсата на осъзната фирмена политика за квалификация и обучение на работната сила, са сериозни негативни тенденции, които категорично потвърждават необходимостта от адекватни действия, реализиращи се чрез посочените по-долу мерки:

Мярка 3.1_Подобряване образователното равнище и професионалните умения на работната сила

Основните акценти на местната политика за образование и заетост ще бъдат върху развитието на съвременни професионални умения, информационните технологии и подобряване достъпа за обучение за младежите. Тя ще включи дейности за:

- Създаване на работеща система за професионално ориентиране като се държи тясна връзка с бизнеса и потребностите на пазара на труда.
- Осигуряване възможности за повишаване на професионалната квалификация по различни образователни европейски програми.

Мярка 3.2: Създаване на условия за непрекъснато професионално обучение с цел повишаване адаптивността на работната сила към потребностите на икономиката и инвестиционния процес

Пазарът на труда не гарантира в достатъчна степен възвръщаемост на инвестициите - ефектът от обучението не се реализира веднага, а в по-дългосрочна перспектива. Освен това, работодателите са настроени предпазливо и по-скоро негативно към инвестиции в подготовка и повишаване на квалификацията на работната сила. Мярката предлага действия за насърчаване и подкрепа на професионалното обучение и отговаря на предизвикателствата на средата. За целта трябва :

- Създаване на професионални центрове, където да се осигурява експертна помощ както на работодателите, така и на работещите съобразно европейските изисквания.
- Адаптиране на съществуващата и създаване на нова образователно-квалификационна инфраструктура с многоцелево предназначение (за нуждите на професионалното образование, за целите на обучението през целия живот, за преодоляване на ниската грамотност и др.), отговаряща на европейските стандарти за обучение

Мярка 3.3. Усъвършенстване на информационната система за търсената от инвеститорите работна сила и съответно предлаганите специалисти

Тази система е необходима за осигуряване на адекватно професионално ориентиране, информиране и консултиране. Необходима е още за навременно насочване към обучение, съответстващо на предвижданите промени в структурата на производството и услугите (както и на новите технологии).

- Преглед на ефективността на сега действащата система и преориентацията ѝ за насочване към обучение /ако е необходимо/
- Намаляване несъответствието между образователното равнище и професионалните умения и квалификация на заетите лица и трудовите характеристики на работната сила, които се търсят на пазара на труда

Мярка 3.4: Реализиране на специфичните умения на хората за работа в страната и Европа

Провеждането на активна политика в пазара на труда, ориентирана към рисковите групи по отношение на достъпа до заетост е с приоритет към районите с висока младежка безработица и с висок относителен дял на продължително безработните, където е характерна сезонна и трайна миграция на работна сила със специфични умения.

Действията по тази мярка включват:

- Създаване на професионални организации и защитаване интересите на работещите на колективен професионален принцип.
- Създаване на модерна информационна система за професионално насочване и разширяване предлагането в и извън страната.
- Осигуряване на възможност за професионална реализация на хора с увреждания и хора в неравностойно положение

Специфична цел 4: Развитие на техническата инфраструктура, създаваща условия за привличане на инвестиции, растеж и заетост

Инвестициите, свързани с местната инфраструктура са основен фактор за регионална конкурентноспособност, за повишаване мобилността на населението, намаляват цената и увеличават трафика на товарни и пътнически превозни средства в района на преноса на хора и товари, за навлизане на информационните и комуникационни технологии.

По-добрите условия за транспорт безспорно водят до повече инвестиции и създаване на благоприятни условия за растеж. В тази връзка община Кърджали проявява загриженост и включва редица проекти за ремонт, рехабилитация или изграждане на пътища, което обаче е изключително скъпо и изисква анализ на приоритетността на всеки участък. Финансовите ресурси и експертното участие за подобни проекти са силно централизирани, което налага обосноваване на исканията за финансиране на пътните проекти и лобиране.

Освен интрарегионалната свързаност, от съществено значение за икономическото развитие на региона е подобряването на пътищата от националната и местните пътни мрежи. Необходимостта от ангажирането на значителни ресурси може да се обоснове в рамките на националната стратегия за транспортните коридори и да се търси поетапно попълване на липсващите участъци или на тези в много лошо експлоатационно състояние.

Ефектът от подобрената пътна свързаност може да се търси в следните направления:

- Превръщане на транспортната инфраструктура на граничните общини от крайна точка в междинен транспортен възел и по този начин по-пълното ѝ натоварване и използване;
- Засилване на конкурентната среда на общинската икономика чрез улесняване на транспортните връзки и по този начин стимулиране на нейната ефективност;
- Увеличаване на заетостта в региона чрез пряка заетост в ремонтните дейности и косвена заетост в съпътстващите дейности.

Мярка 4.1: Изпреварващи действия на общината, свързани с отварянето на ГКПШ и функционирането на Общоевропейски транспортен коридор №9

- Идентифициране на общинската собственост непосредствено и в близост до трасето на Общоевропейски транспортен коридор №9

- Разработване на проекти за “културно” устройство на територията и изграждане на обслужваща инфраструктура по трасето на Общоевропейски транспортен коридор №9/вкл. реклама за КИН!/
- Ремонт и реконструкция на довеждащите до Общоевропейски транспортен коридор №9 местни пътища

Мярка 4.2: Доизграждане и поддържане на техническата инфраструктура с общинско значение чрез пряка заетост в ремонтните дейности и косвена заетост в съпътстващите дейности

Това изисква:

- Улесняване на транспортните връзки между населените места чрез доизграждане и поддържане на общинската пътна мрежа и по този начин стимулиране на ефективността на общинската икономика
- Ремонт и поддържане на пътищата до изявените места за отдых - язовири, почивни бази и др
- Доизграждане и поддържане на пътищата до места с природни забележителности или културно-историческо наследство
- Доизграждане на селищната телефонна мрежа
- Поддържане на електроснабдителната мрежа

Мярка 4.3: Подобряване на достъпа и развитие на информационните и комуникационни технологии в областта на публичните услуги и услугите за МСП

Едно от важните условия за изграждане на конкурентен профил на районите е достъпът до информационни и комуникационни технологии. Липсата на достъп до подходящи телекомуникационни услуги представлява сериозна пречка в развитието на всички райони, особено на периферните райони, какъвто е община Кърджали.

Регионалната политика следва да подкрепи развитието на мрежата на информационното общество в районите и достигането на значително равнище на изграденост на ширококоловите комуникации и прилагането на информационните и комуникационни технологии чрез:

- изграждане на ширококоловите цифрови технологии за пренос на информация;
- подобряване достъпа до и развитие на он-лайн публични услуги;
- подпомагане на МСП за възприемане и ефективно използване на информационните и комуникационни технологии;
- развиване на умения, свързани с информационните и комуникационните технологии от местното население.

Мярка 4.4 Енергийна ефективност

Енергийната ефективност не е самоцел, а средство за намаляване на разходите, подобряване на конкурентоспособността, сигурността на енергоснабдяването и опазване на околната среда. За това ще се разчита на пазарните сили, но също и на целенасочени предварителни действия на регионалната политика:

- Саниране на жилищни и обществени сгради
- Въвеждане ползването на ВЕИ /слънчеви колектори/ в общинските сгради - училища, детски градини и др
- Енергоикономично улично осветление

- Изграждане на ефективни системи за газификация или топлофикация, изискващи по-малко средства, отколкото изграждането на електрическа мощност за задоволяване на същото потребление и подобряване енергийния баланс на общината
- Насърчаване използването на възобновяемите енергийни източници /ВЕИ/, които подобряват екологичното състояние, като по този начин намаляват нуждата от очистване на околната среда и разходите за здравеопазване и възстановяване на нанесените щети /изгаряне на отпадъци, биомаса и др/

Приоритет 2: Изграждане на качествена жизнена среда - развитие на социалната сфера и услуги и повишаване на привлекателността на общината за инвестиции и местоживеене

Специфична цел 1: Повишаване на грижите за жителите на общината

Мярка 1.1: Подобряване на образователното обслужване на населението

- Изпълнение на националните приоритети в областта на образованието и обучението.
- Осигуряване на равен достъп до образование и обучение.
- Подобряване качеството на образованието: знания и умения за реализация в съвременното информационно общество.
- Оптимизация на училищната мрежа, необходимост и възможност за повишаване на качеството.
- Изграждане на по-добри връзки между системите за образование и обучение и пазара на труда.
- Повишаване уменията за информирано и активно гражданско участие, мобилността и обмена, участие в европейски партньорства.
- Подобряване и развитие на материално-техническата база.
- Създаване на профилирани паралелки, съобразено с пазарното търсене на профили, специалности и професии.
- Разработване на дългосрочна стратегия за развитието на образованието в община Кърджали, като се отчитат нейните специфични особености.
- Създаване на социална организация, която да осигурява възможност на деца в неравностойно положение да водят нормален образователен процес.
- Създаване на център по стратегията на Националната агенция “Закрила на детето”. В организацията и управлението да бъдат включени всички организации, фигуриращи в нормативните актове, свързани с тази сфера

Мярка 1.2: Подобряване на здравните услуги

- Стартиране на разработената План-програма на общината, посочена в Прилож. 4
- Осигуряване на преференции на здравни работници, упражняващи дейността си в непривлекателни райони на общината.
- Предоставяне на база за създаване на хоспис.

- Подпомагане създаването на детски профилакториум в село Баните, област Смолян, където да се провеждат лечения с минерална вода, причинени от тежки метали на преболедували и боледувачи деца от страната и чужбина
- Провеждане на регулярна детска профилактика за ограничаване на здравния риск от въздействието на тежките метали върху организма на децата
- Приоритетно организиране и насочване на дейността на медицинските кадри в областта на профилактичната медицинска помощ.
- Организиране, насочване и координиране на действията на здравната мрежа в борбата със социално значими заболявания, характерни за общината
- Осигуряване на условия за непрекъснато повишаване на квалификацията и специализацията на медицинските специалисти работещи в здравната система

Мярка 1.3: Развитие на спорт и младежки дейности

- Подобряване на условията за спорт и отдых на населението чрез ремонт и рехабилитация на съществуващите спортни площадки
- Проектиране и изграждане на нови спортни площадки, плувни басейни и други спортни обекти.
- Създаване на подходяща организация за ползване и стопанисване на спортната база в общината.
- Разработване на дългосрочна стратегия за развитието на ученическия и професионалния спорт в общината.
- Създаване на подходяща организация/структура, която да се грижи за нуждите на децата и младежите с леки умствени увреждания, като им осигурява възможности за спорт, развлечения и грижи.

Мярка 1.4: Подпомагане на социално-икономическото и културното развитие на Кърджали

- Разработване на Общинска стратегия за културния туризъм – използване потенциала и богатото културно-историческо наследство на града и региона и превръщането му в притегателен туристически център, като част от Националната програма за развитие на туризма.
- Създаване на паралелна културна неправителствена организация /например Асоциация за културен туризъм/ с общинско участие, която да стопанисва обектите на културния туризъм и отдиха, да развива бизнеса в областта на културата /културни индустрии – занаяти, хотелиерство, услуги и др./, да подпомага културните институти в града.
- Създаване на Общински фонд “Култура” в съответствие със Закона за закрила и развитие на културата.
- Изготвяне на дългосрочна културна програма, съобразена с вече съществуващите прояви /фестивали, срещи, олимпиади и др./
- Всички културни прояви да бъдат съобразени с европейските изисквания за подобен вид организация

Специфична цел 2: Подобряване качествата на околната среда

Подобряване състоянието на водата, въздуха и почвите в районите с натрупване на екологични проблеми включва прилагането на мерки, които ще подобрят екологичната

обстановка в зависимост от териториалния обхват на увреждането, обхвата на засегнатото население, концентрацията на замърсяването и степента на вредност за човешкото здраве и природата. Предлагащите мерки ще въздействат в няколко направления: намаляване или елиминиране източниците на замърсяване, изчистване на замърсяването, възпрепятстване преноса на замърсяване от един на друг компонент и предпазване от замърсяване. Според характера си мерките могат да се групират като: *устройствени, програмни, технически и технологични, и институционални мерки, както и партньорство с бизнеса и гражданите.*

Мярка 2.1 Прилагане на екологична оценка на устройствени планове, планове и програми за развитието на икономически сектори и ОВОС на инвестиционни проекти като основен превантивен механизъм за опазване на околната среда.

Районите с натрупани екологични проблеми следва да се развиват на базата на устройствени схеми и планове, в които се определят специални режими на застрояване и инвестиции, и ограничения върху правата на собственост- За целесъобразно устройство, териториите с натрупани екологични проблеми могат да се групират в устройствени зони, които се определят с общите и подробните устройствени планове.

Мярка 2.2 Разработване и изпълнение на Общинска програма за опазване на околната среда и реализиране на мерките в приетите Общински програми за управление на качеството на атмосферния въздух и управление на отпадъците.

Като район с натрупани екологични проблеми, община Кърджали трябва активно да се включва в националните планове и програми и да разработва собствени, с конкретни решения за проблемите

Мярка 2.3 Прилагане на технически и технологични мерки

- Издаване на комплексно разрешение за предотвратяване и контрол на замърсяванията (КПКЗ) на ОЦК АД. Привеждане на дейността на „Бентонит“ АД и „Горубсо Кърджали“ АД, както и на всички производствени структури, в съответствие с изискванията на екологичното законодателство.
- Развитие на местната инфраструктурата за опазване и подобряване на околната среда – Завършване на канализационната мрежа и главните колектори и изграждане на Пречиствателна станция отпадъчни води
- Ликвидиране на всички стари сметища и изграждане на Регионален център за управление на отпадъците.
- Инвентаризиране на всички източници на замърсяване на речните басейни и контрол върху пречистването на отпадъчните води
- Минимизиране на екологичните рискове от стари замърсявания от промишлени обекти и привеждане в съответствие с екологичните изисквания
- Изграждане на ново технологично равнище на местната икономика чрез въвеждане на екологично чисти технологии

Мярка 2.4 Партньорство с бизнеса и развитие на гражданско общество

За изграждане на успешно партньорство е необходимо да се предвидят информационни кампании, обучение, организиране на семинари и др. за:

- Привличане и повишаване участието на обществеността в процеса на вземане на решения.

- Осигуряване на широк достъп на обществеността до информацията, съдържаща се във всички публични регистри и други документи, съгласно нормативната уредба.
- Повишаване на познанията, културата и съзнанието на децата и населението по въпросите на опазването на околната среда и устойчивото развитие.
- Подобряване капацитета на стопанските сектори за управление на дейности, които въздействат върху околната среда, чрез масово прилагане на доброволни екологични схеми в индустриалния сектор (т.нар. схеми за екологичен мениджмънт и одит).

Специфична цел 3: Подобряване на административното обслужване и благоустройството в общината

Административното обслужване и благоустройството са типични области на общински компетенции. Естествено е голяма част от общинските проекти да са именно в областта на благоустрояването на населените места. усилия за създаване или подобряване на публичните блага **като осветление, водоснабдяване и канализация, улици и тротоари, паркове и градини.**

Ограниченията в благоустройствените мероприятия са свързани преди всичко с недостига на финансови ресурси. От друга страна, приоритетността на разходите за благоустрояване се гарантира от поименните списъци на обектите за капитално строителство. Подчертан е недостигът на финансови ресурси за благоустройствени и социални проекти в общинските финанси. Такива се извършват предимно за сметка на централните фондове при невъзможност за акумулиране на ресурси в местния бюджет. Тази тенденция се усилва от намаляващите приходи от общинската приватизация, слабото търсене на недвижимости - общинска собственост и липсата на други сериозни неданъчни приходи.

Целта е общината да се справя по-успешно с урбанистичните цели, комбинирайки централни, местни и частни ресурси. Основна слабост на благоустройствените проекти и мероприятия е слабата финансово-икономическа обосновка. Разходването на значителни ресурси по правило не се съпровожда с мотивация на разходите като приоритети и като ползи за населението. Липсва и обществен дебат по различните аспекти на проектите - урбанистичен, екологичен, функционален.

Мярка 3.1: Подобряване на административното обслужване

- Изнасяне на бюра за комплексни административни услуги КАУ във вторичните опорни центрове на общината и работа в единна мрежа с общинския център
- Създаване на мобилни екипи и периодично предлагане на услуги “на място” при потребителите
- Развитие на социално подпомагане и осигуряване, насочено към потребностите на жителите на общината, вкл разяснителна дейност

Мярка 3.2: Подобряване на благоустройството в населените места на общината

- Укрепване на свлачището и изграждане на нова пътни връзки към обособените зони за отдых в землището на с. Енчец, с. Брош и с. Главатарци
- Проектиране и изграждане на мостово съоръжение от кв.”Възрожденци” към пътя за с.Енчец и яз.”Кърджали”.
- Газификация на град Кърджали
- Водно огледало и корекция на бреговете на река Арда
- Околовръстен път на гр.Кърджали / Кърджали – Маказа I-5 /

- Доизграждане на уличната мрежа в крайните квартали на гр.Кърджали.
- Водоснабдителни групи на населени места
- Реконструкция на водопроводната мрежа
- Изграждане на канализация на населените места в общината с население над 500 души
- Ремонтване на уличната мрежа в селата
- Въвеждане на организирано събиране на отпадъците във всички населени места в община Кърджали
- Изграждане на инфраструктура съгласно новите устройствени планове на кв."Възрожденци"
- Усвояване на територията на бившите казармени терени
- Изработване на помощни планове във връзка с възстановяването на земеделските земи в урбанизираните територии съгласно чл.10, ал.7 от ЗСПЗЗ, което води до невъзможност да бъдат усвоени територии, поради неизяснена собственост
- Разработване на регулационни планове за незаконно застроени терени в земи по &4
- Благоустрояване на квартал "Боровец"

Приоритет 3 "Отваряне" на общината към страната и света

Специфична цел 1: Развитие на туризъм

Наличието на силно-атрактивни природни и антропогенни ресурси, сглобени в конкурентни/продаваеми туристически продукти е възможност както за икономическото стабилизиране на общината чрез създаване на допълнителна заетост и приходи за населението, така и за приобщаване към други общности и културен и духовен обмен.

Мярка 1.1 Социализиране на богатото природно и културно историческо наследство /КИН/–необходими са както определени действия от страна на общинската администрация, така и конкретни проекти за "социализирането " на КИН

- Създаване на отдел "Туризъм" в общинската администрация, който да се занимава с проблемите на развитието на богатото природно и културноисторическо наследство. Актуализирането на списъка на природните забележителности и културно историческите паметници и контрол върху тяхното състояние ще бъдат включени сред приоритетите на отдела.
- Създаване на специален екип от отдел "Туризъм" между общинската администрация и неправителствени организации.
- Коопериране на общината с потенциални инвеститори в тази област
- Предлагане на КИН като завършен туристически продукт "собствена марка" в рекламна страница на общината /*т.е. не описание какво има, а как може да бъде видяно с предложения за организация, транспорт, храна, нощувка и пр/*
- Изграждане на инфраструктурата и адаптация на всички съществуващи и новооткрити обекти за включване в обща система за културен туризъм на Община Кърджали.

Мярка 1.2: Развитие на познавателен и екологичен туризъм чрез организиране на туристически маршрути

- Създаване на Туристически информационен център

- Улесняване на достъпа до историческите места и природните забележителности и подобряване състоянието на заобикалящата ги среда /кандидатстване по проекти за достъп/
- Установяване на контакти с фирми, организиращи регулярни маршрути за реклама на своите продукти или съпътстващи друг отид
- Поддържане и експониране на всички обекти, представляващи интерес за посещение от страна на туристическия поток.

Мярка 1.3: Развитие на рекреативен и спортен туризъм

- Изграждане на база за отид край яз. „Кърджали“ до с. Енчец. Целта е да се превърне Зоната за отид в място с над национално значение - място за състезателни и тренировъчни прояви с трансграничен характер.
- Създаване зона за отид край яз “Студен кладенец” до с. Широко поле, до където има достъп с жп транспорт. Въжен мост над язовира или мини ферибот до отсрещните пасища ще бъде интересна атракция.
- Развитие на парк “Арпезос”
- Развитие на парк “Простор”

Специфична цел 2: Развитие на трансгранично и междурегионално сътрудничество

Трансграничното сътрудничество е от важно значение за преодоляване на структурните проблеми на общината в резултат на нейното периферно местоположение. Основните дейности се концентрират върху развитието на инфраструктурата, съвместни икономически, социални и културни дейности, които повишават привлекателността на общината за инвестиции и подобряват качеството на живот в нея.

За целта общината следва да разработи програма за трансгранично сътрудничество, която да обсъди със своите съседи, като разширява процесите на трансгранично сътрудничество както с Гърция, така и с Турция във всички сфери от взаимен интерес.

Мярка 2.1: В сферата на културата и образованието

- Продължаване и разширяване традиционните културни връзки с общините от южната ни съседка Гърция - Филипи, Пиерион, Суфли и Комотини.
- Обсъждане на културни програми и нови предложения за разширяване на обмена със Англия, Франция, Германия, Холандия, Финландия, Унгария и други страни в създадения обществен съвет по култура и тяхната реализация;
- Подпомагане създаването на Международен университет в град Кърджали със специалности в сферата на светското образование.
- Подпомагане дейността на всички читалища в Община Кърджали, свързани и с международния културен обмен.
- Превръщането на Общинската библиотека в електронна библиотека с възможност за достъп и от чужбина.
- Подпомагане дейността на читалище “Обединение” по организацията на CISCO академията в частта за трансгранично сътрудничество и осигуряване практика на студентите /установяване връзки с филиали на CISCO в Р.Турция и Гърция/.
- Подпомагане дейността на съществуващите театри на територията на Община Кърджали, свързана с международни и местни изяви.

Мярка 2.2 В областта на икономическото сътрудничество

- Създаване на смесени дружества с Гърция и Турция за различни производства и преработка на местните суровини;
- Развитие на съвместни туристически проекти;
- Сътрудничество в областта на търговията и услугите;
- Създаване на съвместни информационни /бизнес/ центрове за обмен на информация за пазари и услуги и др.
- Насърчаване интеграцията на трансграничните пазари на труда, местните инициативи в областта на заетостта, равните възможности, обучение и социална интеграция и споделяне на човешките ресурси и услуги за изследвания и технологично развитие.

Мярка 2.3 Опазване на околната среда и развитие на инфраструктурата

- Насърчаване опазването и съвместното управление на околната среда
- Намаляване на изолацията чрез подобрен достъп до транспортни, информационни и комуникационни мрежи и услуги и трансграничните водни, отпадъчни и енергийни системи
- Развитие на сътрудничество, капацитет и съвместно използване на инфраструктурата и особено в сектори като здравеопазване, култура и образование

Специфична цел 3: Междуобщинско сътрудничество с общини от областта и съседни области

Мярка 3.1. Интегриране на усилията със съседни общини за обекти от общ интерес

Подходящи дейности и проекти по тази мярка включват:

- Изграждане на “пазар на производителите” и улесняване реализацията на селскостопанската продукция на производителите от общините на областта и съседни области
- Коопериране на усилията за преработка на местни суровини, създаване на краен продукт и реализация на пазара
- Общи проекти за обслужваща инфраструктура по трасето на Общоевропейски транспортен коридор №9
- Общи проекти за ремонт и реконструкция на довеждащите до Общоевропейски транспортен коридор №9 третокласни пътища от републиканската пътна мрежа
- Изграждане на водоснабдителните системи “Кърджали-север”, “Кърджали-североизток” и др;
- Изграждане на регионален център в Кърджали за управление на дейностите по отпадъците;
- Реконструкция на пътя гр. Кърджали-яз “Боровица” IV-50076, за укрепване на магистралния водопровод за питейни води за община Кърджали и община Момчилград

Приоритет 4: Постигане на териториален баланс в развитието на общината

Балансираното териториално развитие предполага обмислено функционално зонироване и въвличане на всяка точка от общината в интегралния процес на развитие със стремеж за преодоляване на центростремителните сили на големия град-център и “вменяване” на укрепващи функции на допълнителни опорни центрове от селищната мрежа.

Специфична цел 1: Функционално зонироване на територията на общината и обособяване на специфични зони

Мярка 1.1 Обособяване на производствени зони и технологичен парк на юг от града по направление на транспортната инфраструктура на Общоевропейски транспортен коридор №9 в посока север-юг

Мярка 1.2 Обособяване на зони за рекреация по направление на водната инфраструктура на р Арда и язовирите Кърджали и Студен кладенец

Мярка 1.3 Разширяване влиянието на вътрешно регионалния транспортен коридор по направлението на третокласния път 507 в посока югозапад-североизток чрез развитието на познавателния туризъм със съпътстващи подготвителни действия

Специфична цел 2: Укрепване на няколко опорни центрове от селищната мрежа, които да импулсират развитие в зоната си на влияние и улеснят административното и социално обслужване

Предложените **7 вторични опорни центъра**, заедно с прилежащите групи села (виж т.5.1), покриват цялата територия на общината извън тази на градското ядро. Така общината се покрива от един основен район (градското ядро) и седем спомагателни (селски райони). Опорните центрове се създават с внимателно проучени и подбрани пакети от целеви мерки, съдържащи както публични инвестиции в инфраструктура, така и “меки” мерки (устройствено планиране, организация, обучение, маркетинг).

На този етап, основавайки се само на предварителни анализи и проучвания, могат да се обосноват следните действия по райони:

- **Първи район (северен)– Стремци.** Укрепващите мерки в този център трябва да се търсят в 4 основни направления:

<< **Туризъм** – Стремци е по един от подходите, а Горна Крепост – в подножието на Перперикон; освен ‘пасивни’ мерки (благоустрояване, хигиена, информация и подготовка на жителите за предстоящ поток от туристи), могат и трябва да се устроят поне крайпътни услуги;

<< **Алтернативна заетост** – Стремци ще укрепят позицията си на опорен център, ако успее да привлече инвестиции в малки и средни предприятия; предлага се създаването на малък индустриален парк – устроен общински терен, предлагащ преференциални условия за инвестиране в желани сектори;

<< **Техническа инфраструктура** – реконструкция на пътните връзки към града и другите села от района, асфалтиране на уличната мрежа, канализация, подмяна водопроводна мрежа;

<< **Нов застроителен и регулационен план** на с.Стремци;

- *Втори район (североизточен)- Мост.* Село Мост е с най-ниска степен на зависимост от тютюнопроизводството. Има развита складово-производствена база. То е и уникален общински център на търговия – неделен пазар. На този фон, необходими укрепващи мерки са:
  - << **Актуализация на застроителния и регулационен план** на селото с три основни задачи: устройване на неделния пазар, устройване на нова/разширена производствена зона, осигуряване на нови терени за жилищно строителство;
  - <<**Изграждане/устройване на неделния пазар;**
  - << **Изграждане на спортна площадка към училището;**
  - << **Подобряване на пътните връзки до селата от района;**
- *Трети район (източен) – Перперек.* Пакетът от мерки включва подобрени административни услуги, алтернативно земеделие – зеленчукопроизводство, преработвателна промишленост – привличане на инвеститор в инсталация за замразяване на плодове и зеленчуци, туризъм и рекреация (Калояновец - Гняздово), подобряване на инфраструктурата.
- *Четвърти район (Студен кладенец) – Широко поле.* Мерките включват рекреация и туризъм, мини-ферибот до спирка Момина сълза, алтернативно земеделие – зеленчукопроизводство, индустриален парк за чисти екстензивни производства, нов подробен устройствен план.
- *Пети район (южен) – Глухар.* Глухар е южният ‘вход’ на общината по бъдещия транспортен коридор през Маказа. Укрепващи мерки - нов устройствен план, крайпътен комплекс за услуги, устройване на малък индустриален парк за привличане на инвеститори в чисти производства, благоустрояване.
- *Шести район (югозападен) – Бойно.* Приоритетни мерки за този район са подобрена достъпност от и до многото малки и разпръснати села, устройване на площадка и привличане на инвеститор в поне едно чисто предприятие с 80-100 работници, подобряване на услугите в с. Бойно.
- *Седми район (северозападен) – Костино.* Приоритетните мерки за укрепване включват транспортна достъпност и подобрени социални услуги. Костино е на пътя за яз.Боровица. Има шанс да стане обслужващ пункт за туристически поток (макар и скромно).

Приоритет 5: Укрепване на институционалния капацитет на местно ниво за подобряване процеса на управление и усвояване на средства от структурните фондове и кохезионния фонд на ЕС

Специфична цел 1: Увеличаване на местния капацитет за въздействие върху развитието на общината

Доброто управление и ефективната институционална структура са важен източник на регионална конкурентноспособност, защото те повишават ефективността на предприеманите действия от публичната администрация на местно ниво.

Мярка 1.1: Подобряване на координацията и взаимодействието за прилагане на местната политика

- Общината трябва да укрепи своя потенциал в следните приоритетни сфери:
- Координация на общинските политики

- Развитие на партньорства с частния сектор, неправителствения сектор и цялата местна общност
- Работа в мрежа
- Дискусионни форуми

Мярка 1.2: Подобряване ефективността на прилагане на регионалната политика

- Действията в тази приоритетна област включват:
- Изграждане на консултативна група за партньорство по изготвяне на плана
- Изграждане на съвет за партньорство по изпълнение на плана
- Информация и публичност на предвидените мерки в плана
- Мониторинг и оценка на плана и програмата за реализация

Специфична цел 2: Подготовка за усвояване на средствата по структурните инструменти на ЕС, а така също от национални и местни източници

Мярка 2.1: Създаване на капацитет за усвояване на средствата от фондовете на ЕС

- Видовете дейност, които следва да бъдат подкрепени, са:
- Обучение на местните партньори в прилагане на принципа на планиране с участие
- Техническа помощ за подготовка на проекти
- Обучение и развитие на уменията за управление на проекти, финансов контрол
- Информационно осигуряване на процеса на управление
- Системи за мониторинг.

Мярка 2.2: Развитие на нови подходи за насърчаване и насочване на регионалното и местно развитие

Опитът показва, че доброто управление изисква по-отворена форма, включваща съответните страни в региона. Тези партньорства трябва да обединят всички области на политиката, имащи отношение към икономическото, научното и социалното развитие (интегриран подход) в дългосрочен хоризонт (стратегически подход).

- Преминане от традиционния подход “отгоре надолу” към по-отворена форма, комбиниране на интегрирания със стратегически подход
- Координирани усилия на местните администрации, информационното общество и бизнеса за реализация на информационни проекти
- Създаването на web-ориентирани връзки на администрацията с потребителите на публични услуги, създаването на културни, образователни и комерсиални сайтове

Успехът на обсъдените по-горе инициативи изисква и активно ръководство от страна на един предприемчив орган на местната власт, който работи в тясно сътрудничество с бизнес-общността, неправителствения сектор, научно-изследователските институти и неправителствените организации. В следващите години общината ще трябва да поеме по-голяма отговорност за маркетинга на местната

икономика и нейните конкурентни предимства. В този контекст кметът, Общинският съвет и цялото ръководство на общината ще се нуждаят непрекъснато от консултации за последиците от промените в национален и глобален мащаб върху развитието на местната икономика, за да може обществената и частна помощ, свързани с развитието на инфраструктурата, обучението, пропагандиране, лобиране и т.н да бъдат по-добре насочвани.

За реализация на принципа на партньорство общината следва да изгради **консултативна група за партньорство между обществения/частния сектор** по проблемите на развитието на бизнеса, която ще оказва помощ при осъществяването на местната икономическа политика и ще упражнява надзор на системата за мониторинг на Общинския план.

Изпълнение, наблюдение и актуализация на Общинския план за развитие

1 Финансово осигуряване на плана

Индикативната финансова таблица е структурен елемент на общинския план за развитие. Тя дава числен финансов и времеви израз на предвидените в плана мерки, както и разграничаване на планираните мерки и проекти/проектни предложения по три критерия:

- ❑ Компетенции (общински, ведомствени, други) и съответен инвеститор (община, държава, партньорство);
- ❑ Източник на финансиране (бюджет, донорски фонд, структурен фонд на ЕС, други);
- ❑ Характер на мярката – секторен/кълстерен

Групирани, основните/възможните източници за финансиране на планираните дейности и проекти са:

- ❑ национални източници, включващи средствата на държавното финансиране – републикански бюджет, общински бюджети, от търговски дружества с държавно и общинско участие и финансиране от частни търговски дружества;
- ❑ средства с източник Европейския съюз – предприсъединителните фондове ФАР, САПАРД и ИСПА до 2007 г.; Структурните фондове и Кохезионният фонд - след приемането на страната ни за пълноправен член на ЕС;
- ❑ безвъзмездни средства от други източници;
- ❑ привлечени средства чрез кредитни инструменти

Таблицата съдържа и важна информация за приоритетните програми, проекти и действия, които са определящи за бъдещото развитие на общината. Именно за тези елементи на общинския план се изисква спазването на набор от изисквания, които са важни при обосноваването на програмата за реализация му за периода – 2007 –2013 г.:

- ❑ висока степен на готовност на програмите, проектите и действията;
- ❑ да са реалистични и ресурсно точно осигурени;
- ❑ да имат ясна финансова схема за реализация и да се ясни основните донори;
- ❑ проектите с надобщинско значение /междубщинска координация/ да са консенсусно приети и защитени;

- да са насочени към територията на цялата община и по изключение към общинския център;

Програмата за реализация следва да се обвързва с процедурата по изработването на проекта на бюджет на общината. Самата тя не изисква възлагане и изготвяне на предварителни и междинни оценки, а само последваща оценка, която се отразява в ежегоден доклад. Оценката се извършва от групата за наблюдение на общинския план за развитие. Финансовите разчети за повечето мерки и проектни идеи са базирани само на експертно предположение (по обективни причини).

В рамките на този общински план за развитие са предвидени два планови периода – първият включва изпълнението на мерки със срок до 2006 г. (включително и такива по плана 2000-2006); вторият период обхваща седем години – от 2007 до 2013 г. – това е периодът, в който ще се разчита и на структурните фондове на ЕС. До края на първия условен етап общината би трябвало да е подготвила и създала основния набор от стратегически документи – мерки, програми и проекти, стартиращи през 2007 г. Създадената до тогава “банка” проекти е решаваща за реализиране на инвестиционната част от програмата.

От една страна, това означава при съставянето на годишните бюджетите да се определят приоритети и да се отпускат средства за разработване и съфинансиране на приоритетни проекти. От друга страна това налага възприемане на активна позиция от общината за мобилизиране на ресурси чрез създаване на партньорства както с НПО, така и с частни фирми и/или други общини, т.е. чрез обединяване на средства.

Продължаването на процеса на финансова децентрализация и предоставяне на по-голяма автономност на местните власти ще допринесат за повишаване на капацитета на общините, в т.ч на община Кърджали за усвояване на средства по Европейските фондове. Освен това се предвиждат и други мерки за утвърждаване на финансовата децентрализация, напр.:

- Разработване на законови процедури, регламентиращи правомощията на общините да емитират дълг: процедури по обезпечаване, получаване и оповестяване на кредитен рейтинг, публичност и отчетност на операциите;
- Стимулиране развитието на общинските кредитни пазари;
- Даване на автономност на местните власти при въвеждането на преференции за инвеститорите (от гледна точка на местните данъци и такси, развитие на инфраструктурата и т.н.) - за насърчаване инвестиционната дейност в общините и предвид процеса на финансовата децентрализация. С действието се цели стимулиране на състезателния характер при привличането на инвеститори от отделните общини.

Всички тези мерки ще доведат до нови възможности за финансиране и разработване на проекти и привличане на инвестиции от местните власти.

За да се осигури постоянното частно съфинансиране на дейностите, финансирани от Структурните фондове, ще се обърне внимание на мерките по Оперативните програми, където се изисква частно съфинансиране. Предвижда се създаването на публично-частни партньорства предимно в областта на концесиите при подобряването на базисната инфраструктура.

Прилагането на принципа на публично-частните партньорства за изпълнението и финансирането на задачите на общинското развитие трябва да се разглежда като въпрос от непрекъснато нарастваща степен на значимост. В настоящия момент участието на частния сектор в изпълнението на програмите за общинско развитие е ограничено почти изцяло до

съфинансирани проекти с крайни бенефициенти МСП.

Прилагането на принципа на партньорство е само по себе си механизъм за повишаване на капацитета за усвояване на средства на общината. Усвояването на огромните средства по Структурните фондове и фонд Сближаване не би било възможно без да се мобилизират усилията на широк кръг от местни партньори, т.е. на цялата общност за развитие, за разработване и предлагане на голям брой висококачествени проекти. В пазарната икономика финансовите средства са съсредоточени основно в частния сектор. Здравите местни партньорства с частния сектор откриват пътя към частно съфинансиране, с което се осигуряват допълнителни средства за местни проекти.

Наложително е да се приложат неотложни мерки за повишаване на програмния и проектен капацитет на общината, доколкото достъпът до тези финансови източници трябва да зависи от нейната действителна способност да представят ефективни и конкурентни проекти. Местните участници трябва да осъзнаят, че успешното им участие в Структурните фондове на ЕС и програмите, подкрепящи регионалното развитие, ще зависи и от тяхната инициатива, способност за поемане на риск, новаторство и капацитет за изграждане на партньорство.

2. Организация, изпълнение, актуализация и наблюдение на ОПР

Изпълнението на общинския план за развитие зависи от създадената организация и изградения капацитет, което налага провеждането на целенасочени мерки по:

А. Създаване на институционалните връзки по реализацията на общинския план за развитие

Местната власт има ключова роля при изпълнението на приетите цели на общинския план за развитие. Реализирането на плана включва изграждане на вътрешно-институционална организация и регламентиране на връзките с другите равнища за управление, както и с местните заинтересовани страни.

- **Кметът на общината** организира изработването на Общинския план за развитие и на програмата за реализацията и ги внася за обсъждане и приемане от Общинския съвет, ръководи, организира и контролира дейността по изпълнението на плана, представя за одобряване от Общинския съвет годишен и заключителен доклад за изпълнението на програмата и плана за развитие, осигурява публичност и прозрачност на Общинския план за развитие, както и на действията по реализацията му⁷. Освен това като член на Областния съвет за развитие кметът на общината има възможност да влияе върху определянето на мерките и проектите, които ще бъдат включени и финансирани от Националната оперативна програма за регионално развитие;
- В своята дейност кметът ще бъде подпомаган от цялата **общинска администрация**. Заедно с това в общинската администрация следва да се създаде **специализирано звено по Планиране и управление на проекти**. Основната задача на това звено е да подпомага кмета в изпълнението на плана, основно чрез генериране на проекти и осъществяване на координация по отношение на проектното предлагане в рамките на цялата общинска администрация;
- **Развитие на принципа на партньорство**, което означава активно привличане на бизнеса и неправителствения сектор в изпълнението на плана, като необходимо условие за реализация на предвидените мерки и проекти. Липсващият ресурс от идеи, компетенции, мотивация и пари се съдържа в местната общност. По повод изпълнението на плана, този

⁷ Съгласно Закона за регионално развитие, 2004 г.

ресурс трябва да бъде мобилизиран. Освен това е необходимо да се предприемат мерки за повишаване на общия капацитет на общинската администрация, а така също и на партньорите на общинското развитие, както е посочено в Приоритетна област № 4 на плана.

- Изграждане на консултативна група за партньорство между обществения/частния сектор по проблемите на развитието на общината заедно с Комисиите на Общинския съвет ще оказват помощ при осъществяването на местната икономическа политика и ще упражняват надзор на системата за мониторинг на Общинския план.

Б. Изграждане на капацитет за абсорбиране на промяната

За да се осъществи необходимата промяна на развитието, заложена в общинския план, е необходим капацитет за генериране и изпълнение на проекти, както и съвременни управленски умения за работа на общинската администрация с бизнеса и населението. Това е свързано с:

- Прилагане на подходящи инструменти за прилагане на определените политики и свързани мерки;
- Разработване на **набор от проекти**, които са включени в общинския план за развитие, с оглед създаване на необходимата предварителна подготовка за проектно осигуряване на плана. Много често определени инвестиционни проекти не намират реализация поради липса на готова техническа документация и екологическа оценка;
- Осигуряване на **инвестиционните кълъстери** (пакети от разнородни инвестиционни проекти, свързани с постигане на целите) с **пакет от “меки” (неинвестиционни) мерки**, създаващи институционална рамка и капацитет за реализация на кълъстерите. Анализът на реализацията на общинските планове показва “успеваемост” в секторите, осигурени с профилирана/опитна администрация и обратно – засега все още слаба реализация на мерки и проектни идеи в направления, изискващи проектни приложения по донорски фондове и партньорства с частния бизнес и “третия сектор”, важна необходимост, на която общината следва да реагира и да изгради капацитет. Това е проблем, който е характерен за всички общини в страната, особено остро изявен по отношение на усвояване на Предприсъединителните фондове и предстоящите Структурни фондове на ЕС. В това отношение в общината вече има предприети действия за изграждане на капацитет, който следва да бъде доразвит;
- **Обучение** на местната администрация в нови подходи на управление, включително създаване на партньорства в полза на развитието на общината.

В. Провеждане на мониторинг/наблюдение, оценка и актуализация

Мониторингът е част от регулярното управление на прилагането на плана и изпълнява основна функция: обратна връзка и предотвратяване на рисковете пред изпълнението на предвидените дейности и в резултат на това, на стратегическата цел и приоритетите. Оценката анализира цялостното въздействие на изпълнението на плана върху развитието на общината. Тя няма задължителен характер и би могла да се провежда като **междинна**: оценяваща посоката на развитието на общината към средата на плановия период – напр. 2008 г. и **последваща/крайна**, която да оцени цялостното въздействие на реализацията на плана върху развитието на общината след приключване на плановия период.

Наблюдението на изпълнението на плана се извършва от специализирана група към– звеното по планиране и управление на проекти, докато оценката на плана се извършва от независими експерти. Групата за наблюдение:

- разглежда и утвърждава индикаторите за мониторинг на изпълнението на плана;
- периодично извършва преглед на постигнатия напредък;
- разглежда резултатите от изпълнението на мерките и степента на достигането на целите;
- разглежда резултатите от междинната оценка, ако такава е възложена;
- ежегодно подготвя доклад за изпълнението на плана, който кметът внася в Общинския съвет;
- прави предложения за усъвършенстване на плана, както и за преразпределяне на средствата по мерките, програмите и проектите.

Наблюдението и оценката следва да проследяват не само използването на финансовия и ресурсен потенциал, но активно да отчитат и физическия прогрес върху територията на общината /настъпващи промени в състоянието на средата в резултат от предприети интервенции/. Това изисква набор от специфични индикатори и възможност за алтернативност и адаптивност при оценяване изпълнението на плана.

Предложената в Приложение 3 система индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението на плана отговаря на средните изисквания: стремеж към количествено представени индикатори, т.е измерими, систематизирани, съпоставими, както и да се допълват от система от данни, която да осигурява периодичното им набиране, верификация на информацията, достъп до тях (вж. Приложение 3).

Г. Актуализация на общинския план за развитие

Настоящият план е отворена система. Веднъж приет, той би трябвало да остане относително “твърд” в стратегическата си насоченост и цели, но отворен и гъвкав – по отношение на мерките и проектите.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1

Индикативната финансова таблица на Общинския план за развитие е дадена в отделен файл (Excel)

ПРИЛОЖЕНИЕ 2 Приоритети на структурните фондове на ЕС за периода 2007-2013 г.

<i>Европейски фонд за регионално развитие</i>		
Финансирани основни приоритети и мерки за периода 2007-2013		
Конвергенция/Сближаване	Регионална конкурентноспособност и заетост	Европейско териториално сътрудничество
<ul style="list-style-type: none"> • Изследвания, технологии и развитие, иновации и предприемачество • Информационно общество • Околна среда • Предпазване от рискове • Туризм • Транспорт: трансевропейски мрежи и чист градски транспорт • Енергия, вкл. трансевропейски мрежи • Образование • Здравеопазване • Директни помощи за инвестиции в МСП <p>Заб.: Регионите с БВП под 75% от средното за Общността имат право на достъп до тази цел</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Иновации и икономика на знанията <ul style="list-style-type: none"> – капацитет за изследвания, технологии и развитие, и иновации – иновации в МСП – предприемачество – финансови инструменти и инкубаторни възможности • Околна среда и предпазване от рискове • Достъп извън основните градски центрове до транспортни и телекомуникационни услуги от общ икономически интерес <p>Заб.: Всички региони от ЕС, които нямат право на достъп до цел “Конвергенция”, отговарят на условията по тази цел</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Трансгранични социално-икономически дейности • Транснационално сътрудничество • Работа в мрежа и обмен на опит между регионалните и местните власти

<i>Европейски фонд за регионално развитие</i>		
Финансирани основни приоритети и мерки за периода 2007-2013 по специфични райони		
Селски райони	Райони с природни препятствия	Градско измерение
<ul style="list-style-type: none"> • Инфраструктура • Телекомуникационни мрежи и услуги • Развитие на нови дейности, извън аграрни и рибния сектор • Засилване на връзките между градските и селските райони • Развитие на туризма и услугите в селата 	<ul style="list-style-type: none"> • Достъпност • Икономически дейности, свързани с културното наследство • Устойчиво използване на природните ресурси • Туризм 	<ul style="list-style-type: none"> • Възстановяване на физическата среда • Преустройство на нарушени терени • Развитие на историческото и културното наследство с мерки за насърчаване на предприемачество на местно ниво

Финансирани приоритети и мерки по европейски фондове – избираеми за периода 2007-2013

Европейски социален фонд (ESF)	Фонд “Сближаване”	Селско развитие
<ul style="list-style-type: none"> • Адаптабилност на работниците • Достъп на търсещите работа до заетост и предпазване от безработица <p>В районите по цел “Конвергенция”, Европейския социален фонд се намесва с цел:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Разширяване на инвестициите в човешкия капитал • Засилване на институционалния капацитет на публичните администрации в следните области: <ul style="list-style-type: none"> - икономика - заетост - социална сфера - околна среда - законова рамка <p>Приоритетната ос, свързана с транснационалното сътрудничество, трябва да бъде включена в оперативна програма.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Трансевропейски транспортни мрежи • Опазване на околната среда • Устойчиво развитие <ul style="list-style-type: none"> - Енергийна ефективност - Възобновяема енергия - Транспорт <p><u>Заб.:</u> Това засяга държавите членки с БВП под 90% от средното за Общността</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Подобряване на конкурентоспособността в селското и горското стопанство • Мениджмънт на земите: <ul style="list-style-type: none"> Устойчиво използване на земеделските земи Устойчиво използване на горските земи • Диверсификация на селската икономика и качеството на живот в селските райони • Подходът Лидер

Изследвания, технологии и развитие 2007-2013

7^{-та} Рамкова програма за изследвания, технологии и развитие трябва да бъде фокусирана върху следните 6 приоритета:

1. Създаване на европейски центрове of excellence чрез сътрудничество между лаборатории
2. Лансиране на европейски технологични инициативи
3. Стимулиране творчеството на фундаменталните изследвания чрез конкуренция между екипите на европейско ниво
4. Придаване на повече привлекателност на Европа за най-добрите изследователи
5. Развитие на изследователската инфраструктура в европейски интерес
6. Подобряване на координацията на националните изследователски програми.

Образование и обучение 2007-2013

Новата програма се подразделя в 4 оси:

- Комениус (Comenius): Участие на учениците от ЕС в общи дейности
- Еразмус (Erasmus): Възможност за получаване на висше образование в чужбина
- Леонардо да Винчи (Leonardo da Vinci): Обучения в предприятия и обучителни центрове в друга европейска страна
- Грунтвиг (Grundtvig): действия, свързани с мобилност

Култура 2007. Програмата възнамерява да засили:

- мобилността на работниците
- транснационалното движение на работници и културно-художествени произведения
- межкултурен диалог

<p>РАСЕ 2006-2010</p> <p>Програма на Общността за подпомагане на предприемачеството и конкурентоспособността на предприятията</p>	<p>Предложението на Европейската комисия е структурирано около 4 основни цели, подразделени на 18 действия.</p> <p>4-те основни цели са:</p> <p>Цел 1 :ускоряване адаптирането на индустрията към структурните промени;</p> <p>Цел 2 :насърчаване създаването на среда, благоприятна за инициативи и за развитие на предприятията, особено на малките и средните предприятия;</p> <p>Цел 3 :насърчаване създаването на среда, благоприятна за сътрудничество между предприятията;</p> <p>Цел 4 :засилване на по-добрата експлоатация на потенциала на политиките за иновационно, изследователско и технологично развитие.</p> <p>18-те действия са:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Насърчаване и засилване на интеграцията на информационните и комуникационните технологии в бизнес стратегиите 2. Насърчаване на корпоративната социална отговорност и устойчивото производство 3. Засилване на конкурентоспособността на предприятията и адаптирането им към промените в специфични сектори 4. Насърчаване на предприемаческия дух 5. Подпомагане поемането на риск от страна на предприемачите 6. Свързване на предприятия с цел растеж и конкурентоспособност 7. Насърчаване достъпа до финанси за предприятия, особено за МСП 8. Създаване на благоприятна за предприятията регулаторна и административна рамка на национално ниво 9. Засилване на ТГС между компании от ЕС 10. Насърчаване и улесняване на международните бизнес връзки за предприятия от ЕС 11. Функциониране на европейските мрежи за подкрепа на бизнеса 12. Засилване на иновациите чрез по-добри знания и по-ефективен мениджмънт на интелектуалната собственост 13. Насърчаване на технологичния трансфер и кластери 14. Насърчаване на организационните и други не-технологични иновации, вкл. и дизайн 15. Анализ и мониторинг за подобряване разбирането на вътрешните фактори за конкурентоспособността и иновативността на предприятията 16. Принос за подобряване качеството на регулаторната рамка на Общността 17. Оценка
---	--

Околна среда 2007-2013

Възможности за финансиране чрез следните инструменти:

- LIFE – Демонстрационни проекти
- Натура
- Трети страни
- Подпомагане на екологични организации.

План за действие в областта на предприемачеството

Представяне на сайта на Генерална дирекция “Предприятия” на 5 цели и 9 ключови действия:

http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/action_plan.htm

Цели:

- **Подхранване на предприемаческия дух**
- **Насърчаване на повече хора да станат предприемачи**
- **Свързване на предприемачи с цел растеж и конкурентоспособност**
- **Подобряване на финансовия поток**
- Създаване на по-благоприятна за МСП регулаторна и административна рамка

9-те ключови действия са:

1. Предприемачество и младежите
2. Намаляване на риска от провал в бизнеса
3. Улесняване на трансфера на бизнес дейности
4. Подобряване на социалната сигурност на нови собственици на малък бизнес
5. Подпомагане “по мярка” на жените и етническите малцинства
  - 6А. Улесняване сътрудничеството на малкия и средния бизнес на вътрешния пазар
  - 6В. Подкрепа за иновативните кластери
7. По-голяма справедливост (equity) и по-силен баланс
8. Вслушване в предложенията на МСП
9. Намаляване сложността с цел справяне с данъчното законодателство

Услуги от общ интерес

Публикуването на Бялата книга по този въпрос е от юни 2004 г. Тази Бяла книга предлага Комисията:

- да приеме решение за прилагането на чл. 86 от Договора за държавната помощ във вид на компенсация за публична услуга, предоставяна по някои доверени задачи при функционирането на услуги от общ икономически интерес, до юли 2005 г.,
- да приеме общностната рамка за държавната помощ във формата на компенсация за публична услуга, до юли 2005 г.
- да приеме изменение на Директива 80/723/ЕЕС за прозрачността на финансовите връзки между държавите членки и публичните задачи, до юли 2005 г.,
- да доизясни при какви условия компенсациите за публична услуга могат да бъдат държавна помощ по силата на чл. 87 (1), до юли 2005.

Държавите членки:

трябва да подпомагат Комисията при прилагането на новата законова рамка и по-конкретно чрез ясно дефиниране на задълженията за публично обслужване и чрез прилагане на прозрачни правила на компенсация.

Приложение 3 Основни показатели за мониторинг на Общинския план за развитие

- Темп на нарастване на приходите от продажби на човек
- Повишаване равнището на заетост, мъже, жени (2004 = 100%)
- Различия в равнището на заетост по населени места
- Намаляване равнището на безработица, мъже, жени (2004 = 100%)
- Различия в равнището на безработица по населени места
- Повишаване равнището на доходите (2004 = 100%)
- Ръст на местните и чуждестранни инвестиции “на зелено” и в обновяване/разширяване на съществуващи производства (2004% = 100%)
- Ръст на реализирания износ (в стойностно изражение) (2004% = 100%)
- Трайни стандартни параметри на питейната вода (във всички селища);
- Изградена канализационна мрежа, км, (2004% = 100%)
- % на трайно премахнати нерегламентирани сметища (2004% = 100%)
- Подобрени общински пътища в лошо състояние и такива без настилка в км (2004% = 100)
- Подобрена улична мрежа в лошо състояние в км (2004% = 100%);
- Брой стандартни обитавани жилища на 1000 човека (2004% = 100%);
- Брой жилища без основни благоустройствени елементи (ток, вода, канал) (2004% = 100%);
- Брой жилища с енергиен сертификат (2004% = 100%)
- % отпадни води, подложени на първично пречистване
- % отпадни води, подложени на вторично пречистване
- % на домакинствата / стопанските предприятия, обслужвани от новите / подобрени системи за водоснабдяване
- Подобряване ефективността на водоснабдяването (в %)
- Намаляван на загубите на вода по водопреносната мрежа (в %)
- Процент на регионалните предприятия, доволни от мерките, свързани с подобряване на комуналните услуги
- Дължина (в километри) на построената / обновена електропреносна / газопроводна мрежа (% от мрежата, която е завършена)
- Брой на потребителите, които са свързани или подобрили свързването си с новата енергийна мрежа
- Дължина на инсталираната широколентова (оптичен кабел) мрежа (в км)
- Брой на абонатите на Интернет на 1000 жители
- Брой на създадените "онлайн" услуги
- Брой на новосъздадените фирми, които предлагат услуги, свързани с информационните технологии (online, електронна търговия и др.)
- Брой изградени обекти на местната и регионална бизнес инфраструктура, които са получили подкрепа, в т.ч. регионални бизнес офиси, изложбени зали, бизнес инкубатори, бизнес центрове, индустриални паркове, производствени зони и др.
- Брой на малките и средни предприятия (собственици – мъже / жени), които получават бизнес услуги

- Площ на изградените нови бизнес подкрепящи инфраструктурни обекти
- Брой на фирмите, разположени в технопарковете и техно-инкубаторите
- % на успешно завършените пазарно ориентирани изследователски проекти
- Брой на създадените регионални кълстери и мрежи
- Брой на фирмите, участващи в регионални кълстери
- Създадени нови местни туристически продукти
- Създадени нови фирми в областта на туризма
- Предоставена площ в туристически обекти (м²)
- Брой на нови маркетингови инициативи / схеми за промоциране на туристическия бизнес
- Брой на създадени/подобрили атракции
- Дължина на изградена нова/подобрена техническа инфраструктура в подкрепа на местни туристически продукти
- Изградени/модернизирани културни обекти (2004 г.=100%)
- Брой туристи (2004 г.=100%)
- Брой на продадените ношувки годишно във фирмите- (след 1 година)
- Среден брой посетители на ден
- Брой на служителите, участващи в програмите за обучение (тип, продължителност)
- Брой на МСП, получаващи финансова помощ за обучение (мащаб, тип, продължителност)
- Брой съвместни проекти между работодатели и студенти
- Брой нови учебни програми, ориентирани към регионални и местни пазари на труда
- Дял на целевото население, участвало в програмите за обучение
- Дял на студентите, включени в стажове, практики и други форми за придобиване на практически опит
- Процент на настанените на работно място бенефициенти (%)
- Повишаване на квалификацията на целевото население (%)
- Брой на компютрите на 100 ученика в училищата
- Брой на Интернет места на 100 ученика в училищата
- Брой на компютрите на 100 студента във висшите училища
- Брой на Интернет места на 100 студенти във висшите училища
- Брой обучителни часове, насочени към ИКТ (часове x обучавани)
- Брой обучавани ученици и студенти в ИКТ съобразно техния профил
- Брой, относителен дял и индекси на изменение на броя на лицата, преминали през обучение за предприемачество, усъвършенстване на притежаваната квалификация, обучение за ключови знания и умения
- Проведени активни мерки на пазара на труда, в т.ч. за групи в неравностойно положение
- Брой осигурени места за квалификации на групи в неравностойно положение
- Предприети и организирани квалификационни курсове за групи в неравностойно положение
- Предоставени консултации и съвети за групи в новоразкрити работни места
- Относителен дял на безработните лица, устроени на работа, от общия брой на лицата от групите в неравностойно положение
- Подпомогнати проекти за обновяване на града
- Брой преминали общински служители в програми за повишаване на квалификацията

**ПРИЛОЖЕНИЕ 4 КЪМ
ОБЩИНСКИ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ**

ПЛАН – ПРОГРАМА

**за изпълнение на специфична цел 3, мярка 3.1 от Плана за
развитие на Община Кърджали за периода 2007 – 2013 година**

Специфична цел 3: Повишаване на грижите за жителите на общината

Мярка 3.1: Подобряване на здравните услуги

**I. МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ
“Д-Р АТ. ДАФОВСКИ” АД КЪРДЖАЛИ**

Инвестиционната програма е насочена към реализиране на политиката и целите по качество на лечебното заведение, чиято основна цел е: Удовлетворяване на потребностите от здравни услуги на пациентите от област Кърджали и подобряване качеството на живот чрез предлагане на достъпни по количество и качество медицински услуги, в съответствие с националните медицински стандарти и правилата за добра медицинска практика. Тази цел ще се осъществява в периода от 2005 г. до 2013 г. чрез:

- * Изграждане на информационна система – 55 х.лв.
  - * Подмяна на дървената дограма с PVC – 500 х.лв.
  - * Подмяна на парните котли и отоплителната система – 1 млн. лв.
  - * Подмяна на щранговете на питейната и обратна вода – 500 х.лв.
  - * Поставяне на слънчеви колектори – 300 х.лв.
  - * Подмяна на автомобилния парк – 500 х.лв.
  - * Ремонт на старите паркинги и построяване на нови – 500 х.лв.
  - * Закупуване на медицинска апаратура:
    - анестезиологична апаратура – 100 х.лв.
    - стерилизационна техника - 200 х.лв.
    - рентгенова техника – 700 х.лв.
    - апаратура за унищожаване на болнични отпадъци – 500 х.лв.
    - камера за изгаряне на опасни отпадъци – 200 х.лв.
    - оборудване и ремонт на пералнята – 300 х.лв.
- Очакван финансов ресурс за реализиране на плана от:

- Министерство на здравеопазването;
- Министерство на енергетиката;
- Фонд “Енергийна ефективност”;
- Структурни фондове на Европейския съюз със защитени проекти;
- Заем от Световната банка по ред регламентиран от МЗ;
- Банков кредит;
- Седемте общини от областта – акционери в дружеството;
- Собствени средства, дарения и др.

II. ДЪРЖАВНА ПСИХИАТРИЧНА БОЛНИЦА – КЪРДЖАЛИ

Изпълнява регионалната програма за психично здраве. Планира се за периода до 2013 г. да се работи в следните насоки:

- * Подмяна на дограмата с PVC;
- * Ремонт на парната инсталация;

- * Поетапно осъвременяване на автомобилния парк;
- * Компютъризация на лечебно-диагностичния процес;
- * Подновяване на медицинското оборудване и инвентар;
- * Функциониране на пълни обороти на Дневен център за пихосоциална рехабилитация в кохезия и лиезон с дневните центрове в страната и на Балканите;
- * Въвеждане на програма “Защитени жилища на психично болните”;
- * Деинституциализация на хората с психични заболявания чрез извънболнично лечение и диагностика, промотивна дейност и др.

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването;
- Структурни фондове на ЕС чрез защитени проекти;
- Други фондове и неправителствени организации;
- Собствени средства, дарения и др.

III. ОБЛАСТЕН ДИСПАНСЕР ПО ПНЕВМО-ФТИЗИАТРИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ “Д-Р В. ВЛАСАКЕВ” ЕООД – КЪРДЖАЛИ

Лечебно заведение за лекуване на туберкулозни, белодробни и алергични заболявания на пациенти от област Кърджали. За реализиране на тази цел се планира да се осъществи следната инвестиционна програма:

До 2007 година:

- * Основен ремонт на хидроизолацията на покрива – 50 х.лв.
- * Намаляване на енергийните разходи чрез подмяна на остарялата дограма с PVC – 36 х.лв.

- * Изграждане и монтаж на асансьор – 50 до 80 х.лв.
- * Закупуване на медицинска апаратура:
  - за клинична лаборатория – 25 х.лв.
  - за микробиологична лаборатория – 5 х.лв.
  - за стационар за оборудване на интензивните легла – 40 х.лв.
  - за рентгенов кабинет – 170 х.лв.
  - за бронхологичен кабинет – 35 х.лв.

До 2013 година:

- * Подмяна на парния котел и отоплителната инсталация – 70 х.лв.
- * Външна мазилка на сградата – 20 х.лв.
- * Закупуване на медицинска апаратура;
  - за клинична лаборатория – 20 х.лв.
  - за микробиологична лаборатория – 6 х.лв.
  - за стационар – 50 х.лв.
  - за бронхологичен кабинет – 20 х.лв.

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването;
- Структурни фондове на ЕС чрез защитени проекти;
- Други фондове и неправителствени организации;
- Община Кърджали;
- Собствени средства и дарения;
- Банкови кредити.

IV. ДИАГНОСТИЧНО-КОНСУЛТАТИВЕН ЦЕНТЪР № 1 ООД – КЪРДЖАЛИ

Извършва специализирана доболнична помощ за пациенти главно от Община Кърджали и от областта. Притежава добър сграден фонд. В периода до 2013 г. се планира обновяване главно на медицинското оборудване и апаратура с цел издигане качеството на специализираните медицински услуги.

Източници на финансиране:

- Собствени средства;
- Структурни фондове на ЕС чрез проекти;
- Други фондове и дарения;
- Банкови кредити и др.

V. МЕДИЦИНСКИ ЦЕНТЪР “АВИЦЕНА” ЕООД – КЪРДЖАЛИ

Дъщерно дружество на МБАЛ “Д-р Ат. Дафовски” АД за осъществяване на специализирана доболнична помощ за жителите на община Кърджали и областта. Използва за база част от сградния фонд на болницата. За периода се планира следното:

* Обзавеждане на малка операционна за хирургични дейности в рамките на доболничната помощ;

* Оперативен набор на УНГ-кабинет с възможности за ефективно извънболнично диагностициране и лечение;

* Закупуване на медицинска апаратура: ехограф, ЕКГ апарат, ехокардиограф, колпоскоп, езофагодуодентоскоп и апарат за лазер-терапия;

* Закупуване на лека кола за медицински цели.

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването чрез МБАЛ;
- Собствени средства;
- Общините от област Кърджали;
- Структурни фондове на ЕС чрез проекти;
- Други фондове и дарения;
- Банкови кредити.

VI. СТОМАТОЛОГИЧЕН ЦЕНТЪР № 1 ЕООД – КЪРДЖАЛИ

Осъществява специализирана доболнична стоматологична помощ като лечебно-диагностичен и консултативен център. Необходимо е:

* Ремонт на хидроизолацията на покрива;

* Ремонт на кабинетите;

* Закупуване на апарат за панорамни снимки и апаратура за автоматично промиване на рентгеновите филми;

* Закупуване на специализирано стоматологично оборудване.

Източници на финансиране:

- Собствени средства;
- Община Кърджали;
- Структурни фондове на ЕС чрез проекти;
- Други фондове и дарения.

VII. ЦЕНТЪР ЗА СПЕШНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ – КЪРДЖАЛИ

Обслужва населението на цялата област Кърджали. За целта има изградени филиали за спешна медицинска помощ. Сградният фонд е в добро състояние. Планира се обновяване главно на автомобилния парк оборудван с модерна специализирана апаратура.

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването;
- Структурни фондове на ЕС и др.

VIII. ДОМ ЗА МЕДИКО-СОЦИАЛНИ ГРИЖИ ЗА ДЕЦА – КЪРДЖАЛИ

В дома се отглеждат деца от областта с повишен медикосоциален риск, със здравни и социални проблеми. За периода до 2013 г. се планира да се извърши следното:

- * Довършване основния ремонт на хидроизолацията на покрива;
- * Подмяна на Ел. и В и К инсталациите;
- * Основен ремонт с подмяна на парните котли и инсталация;
- * Основен ремонт с подмяна на пералните машини;
- * Ремонт със закупуване на нова апаратура в лабораторията;
- * Оборудване на отделенията с медицинска апаратура;
- * Доизграждане на модерно оборудвани отделения за мед. дейност;
- * Съобразяване на условията и работата в структурите, обслужващи деца по специални показания със съвременните европейски и световни норми;
- * Доизграждане на дневен център и детски хоспис с прием на деца отглеждани в семействата си;
- * Доразвиване на дейността по интеграция и ресоциализация на деца в неравностойно положение;
- * Актуализиране и модернизиране на дейностите и услугите;
- * Изграждане на модерни рехабилитационни центрове за деца.

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването;
- Структурни фондове на ЕС чрез защитени проекти;
- Други фондове и неправителствени организации;
- Общините от областта;
- Дарения.

IX. РЕГИОНАЛНА ИНСПЕКЦИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И КОНТРОЛ НА ОБЩЕСТВЕНОТО ЗДРАВЕ – КЪРДЖАЛИ (ХЕИ)

Осигурява провеждането на държавната политика по опазване на общественото здраве и държавния здравен контрол на територията на област Кърджали. В периода до 2013 г. се предвижда реализация на следните приоритети:

- * СИНДИ – програма за прифилактика на хроничните неинфекциозни болести;
- * АНТИСПИН – профилактика на СПИН и половопредавани болести;
- * Ученическо и детско здравеопазване;
- * Национална програма за ограничаване на тютюнопушенето;
- * Профилактика на наркоманиите;
- * Профилактика на вътреболнични инфекции;

- * Околна среда и здраве;
- * Профилактика на остеопорозата;
- * Профилактика на рака на млечната жлеза;
- * Профилактика на здраве на работното място.

Планира се извършване на капитален ремонт на сградата на “Дом за здравето” и подмяна и модернизирание на цялостното оборудване.

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването;
- Структурни фондове на ЕС чрез защитени проекти;
- Други фондове и неправителствени организации;
- Дарения.

Х. ОБЩИНСКО ЗВЕНО “УЧИЛИЩНО И ДЕТСКО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ” – КЪРДЖАЛИ

Обезпечава медицинско обслужване на всички деца и ученици обхванати в детските заведения и училищата на град Кърджали. В периода до 2013 г. се предвижда да се извърши следното:

- * Обновяване на част от амортизираното медицинско оборудване в здравните кабинети;
- * Подобряване колоборацията между медицинските специалисти и личните лекари на децата;
- * Осигуряване на оптимален брой медицински специалисти в здравните кабинети на детските заведения и училищата;
- * разширяване на стоматологичните услуги чрез развитие на мрежата от стоматологични кабинети в училищата;
- * Увеличаване обхвата на децата в яслени групи чрез разкриване на нови такива;
- * Проучване възможностите за разкриване на самостоятелна детска ясла и млечна кухня;

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването;
- Община Кърджали;
- Структурни фондове на ЕС чрез защитени проекти;
- Други фондове и неправителствени организации;
- Дарения.

XI. ДОБОЛНИЧНА ПОМОЩ – ОБЩОПРАКТИКУВАЩИ ЛЕКАРИ

Продължаване на добрата практика на подпомагане дейността на общопрактикуващите лекари и стоматолози в града и особено в селата на Община Кърджали. През планирания период ще се осигурява необходимата база за тази дейност

със съответните преференции, така също и за непривлекателните лекарски практики в отдалечените села на общината.

XII. РЕГИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ПО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ – КЪРДЖАЛИ

Осъществява и организира държавната здравна политика на Министерството на здравеопазването в областта чрез контрол на качеството, изискванията за добра медицинска практика и прилагането на медицинските стандарти. В периода на от 2005 до 2013 година РЦЗ ще работи по следните по-важни цели и задачи:

- * Качествено преобразуване дейността на Центъра в съответствие с изискванията на новия Закон за здравето;

- * Организиране на обществените комуникации в областта на регионалното здравеопазване, както и успешното взаимодействие между здравните институции;

- * Осигуряване на стандартизирано качество на профилактичните, диагностичните и лечебните дейности, като основен фактор за намаляване заболяемостта и смъртността на населението;

- * Създаване и утвърждаване на система за мониторинг по качеството, както на здравните услуги, така и на промоцията и превенцията на здравето;

- * Разработване и развитие на регионални инвестиционни програми с цел подобряване на инвестиционните възможности на лечебните заведения;

- * Оптимизиране организацията на работа по събиране, обобщаване и съхранение на информацията в РЦЗ;

- * Непрекъснато повишаване квалификацията на всички работещи в сферата на здравеопазването.

Източници на финансиране:

- Министерство на здравеопазването;

- Структурни фондове на ЕС чрез защитени проекти.